KADRO

AYLIK FİKİR MECMUASI

18

HAZİRAN
1933

İÇİNDEKİLER:

	KADRO
Şevket Süreyya	Fikir haraketleri arasında Türk Nasyonalizmi
Flih Rıfkı	Bizim köy
Dr. Vedat Nedim	Millî kurtuluş haraketleri ve buhran
İsmail Hüsrev	Millî kurtuluş devletciliği
Burhan Asaf	Millî kurtuluş inkılâbının cihanşumul ehemmiyetini anlayan anlayana
Ahmet Hamdi	Kapitalizm (İmpiryalizm) ile Millet İkktisat rejimi ve ferdiyatcılık ile devletciliğin manaları
M. Şevki	Millî Mahrukat meselesi
Tahir Hayrettin	Ayarlı Millet ve pilân
Hakkı Mahir	Avrupa bize İdeal mi Örnek mi olabir.
Mühendis Nazir	Demir yollarımızda nakil ücretleri
Mehmet İlhan	İnkılâbı bilmek
Eflatun Cem	İnkılâp edebiyatı
	Dil köşesi
	Polemik
	Kronik

Yakup Kadri beyin hastalığı devam ediyor. Bu sayımız da yazılarından mahrum kaldı.

KADRO.

Bu ayrısayıda, iki nokta, gözünüze çarpacaktır. Biri, yeni ve taze imzaların iltihakı, öteki de, Millî kurtuluş *inkılâbımız ile diğer ifkir cereyanları arasında bütün cephe boyunca yapılan karşılaştırmalardır.*

●

Kadro hakkında geçerakçe kanaate göre, mecmuayı çıkaran 5 kişi hep 5 kişi olarak kalmak isterler ve çerçevelerini büyültmek istemezler. KADRO bir inkılâp mecmuasıdır. İnkılâbı sistemli bir görüşle mütalea etmek istiyen bir mecmuadır. Bütün yazılarını, inkılâpçı görüşün inzibatına tevdi etmiş bir mecmuadır. Onda, son zamanlara kadar başka nizamların görünmemesini, onun ancak bu sistemli inkılâpçılığına atfetmek lâzımdır. Bizzat bir fikir disiplini demek olan sistem kurulmadıkça, değil 5, 2 kişi arasında bile görüş ve inanış birliği teessüs edemez. Fikirler dağılır, niyetler ufalanır, hareketler bölünür.

Fakat sistemli görüş vücut bulunca, bu gibi tehlikeler kendiliğinden ortadan kalkar. O zaman, her yeni nizamın iltihakı, mecmuaya sadece kemiyet *değil ayni zamanda* keyfiyet *ilâve etmiş olur. Bizler, inkılâp deyince, kanlı cepheden kusursuz millet yapısına kadar memleketimizin bütün ilerilik, azadlık ve bahtiyarlık şartlarını anladığımız için, KADRO, öyle iddia olunduğu gibi, bir tek zaviyeden (iktisat zaviyesinden) bakan değil bilâkis geniş ve üniversel bir görüşe malik olan bir mecmuadır. Onun muharrirleri arasında, içtimaîyatçıdan şair, kimyager ve mühendise kadar, her inkılâpçıya yer vardır. Fakat bunların hepsi, ihtisaslarını, bir sistem dahilinde inkılâbın emrine koşmakla mukayyettirler. İşte KADRO'da yazı yazanların kemiyet ve keyfiyetlerini, bu bakıma göre mütalea etmek lâzımdır.*

●

Türkiye, bizzat inkılâp yapmış bir memleket olmak itibarile dünyada hâkim olan fikir cereyanlarının ortasında yer alması lâ -

zımdır. İnkılâpçılık, Türk inkılâbının ana direklerinden biridir. Türk inkılâbı inkılâpçıdır demek malûmu ilâm kabilinden bir tekerleme yapmak değildir. Bu demektir ki, Türk inkılâbı, durmadan ve duraklamadan daima daha ileriye doğru akmayı, hayatın dinamizmine kendi görüşlerinde ve kendi kararlarında geniş bir yer vermeği esas prensip tanımıştır.

Bu böyle olunca, Türk Millî Kurtuluş İnkılâbı'*nın dünyada hâkim olan bütün fikir cereyanlarile adım başında hesaplaşması, son derece tabiîdir. İnkılâbımız bu hesaplaşmayı, elbetteki kendi görüşünün sahanlığından yapacaktır. Hiç bir fikir hareketinin objektif tahlil ve takdirini ihmal etmemekle beraber, her fikir hareketinin kucakladığı manayı, elbette ki, kendi sübjektif görüşünün mihengine vuracak ve elbette ki, karar neticesine, objektif, tetkik ile sübjektif gayenin terkibi yolundan varacaktır. Şahsiyetli fert, nasıl diğer fertlerle olan münasebetlerini iyice tayin eder ve bu münasebetleri ondan sonra kendi lehine çevirirse, şahsiyetli inkılâp ta kendi haricindeki fikir ve cemiyet hareketlerine karşı aynen ayni vaziyeti takınır.*

İşte, bu ayrısayımızda diğer fikir cereyanlarile yaptığımız karşılaştırmaların ölçüsü de budur.

●

Kadro'nun bu ayrısayısı, umarız ki, inkilâp uğurundaki titiz uyanıklığın niçin lâzım ve nasıl kabil olduğunu, bir az daha tebarüz ettirmiş; bundan başka da, fikir disiplininde mündemiç olan fikir azatlığını, mücerret hürriyetin nazariyecilerine bir az daha anlatmış olacaktır.

Fikir Hareketleri arasında Türk Nasyonalizmi.

I.

FAŞİZM.[1]

Şevket Süreyya.

İçtimaî hareketler üstünde hüküm sahibi olmak ve bu hükümlerde isabet bulunabilmek için, bu içtimaî hareketlerin her birini ayrı ayrı tanımak lâzımdır. Bu hareketlerin birini diğerinden ayıran bariz vasıfları hakkında bilgilere ve ölçülere sahip olmak lâzımdır.

Halbuki, bizzat Türk cemiyeti dahi büyük bir cemiyet hareketinin içinde bulunduğu halde, Türkiyede münevver geçinenlerden ekserisinin, .ne Millî Kurtuluş hareketimizin esasları, ne de bizi saran cemiyetlerdeki fikir, ahlâk, iktisat ve siyaset hareketlerinin ayırtedici vasıfları üstünde bilgilere ve ölçülere malik olmadığı aşikârdır.

Bunun içindir ki, bugünkü Türk münevverliğinde ekseriyetin, cemiyet hayatının gerek bizde, gerek başka yerlerdeki akışı karşısında bu cehli ve idaresizliği, onu her zaman, sathîliğin ve fikir insicamsızlığının bataklığı içinde boğuyor. Sathîlik ve insicamsızlık, bugünkü Türk münevverliğinde tamama yakın bir ekseriyetin vasfı ve farikasıdır.

●

Türk okur yazarlarının muasır bir fikir veya cemiyet hareketini takdirdeki ölçüsüzlüğünü veya bilgi karışıklığını, KADRO(kendi neşriyatı üstünde yürütülen birbirini tutmaz hükümlerle bizzat kendi nefsinde tecrübe etmiştir. Muhtelif Türk yazıcıları tarafından muhtelif zamanlarda neşriyatımız için bize münasip görülen sıfatlardan yalnız bazılarını [2] sıralamak bile, hükümde sathîliğin ve isabetsizliğin bizde ne mertebelere kadar götürülebileceğini göstermek için kâfidir. Meselâ, KADRO için yürütülen ve biri diğerini nakzeden bu hükümlerden bazılarını sayalım:

Kadro komünist,
Kadro faşist,
Kadro milliyetçi komünist,
Hayır nasyonal sosyalist,
Sosyal faşist,
Neo - Hitlerist,

---

[1] Bu yazılar bir silsile halinde devam edecektir. İkinci yazıda Marksizmin nazarî esasları verilecek; daha sonra bunların milli kurtuluş hareketimizin ideolojik esasları ile mukayesesi yapılacaktır.

[2] Bu mütaleaların yürütüldüğü gazete ve mecmualar elimizde toplanmıştır.

Anarşist,

Nihilist,...

Her biri bir veya bir kaç Türk yazıcısının, bir veya bir kaç Türk mecmua, gazete veya kitabının üstümüzdeki hükmünü ve takdirini? ifade eden bu «sıfatlar» listesini, ginc elimizdeki yazı vesikalarına göre daha uzatabiliriz. Ancak bu liste, sadece, gelişigüzel hükmün ve hükümde sistemsizliğin, insicamsızlığın dikkate şayan eserlerinden başka bir şey ifade etmez. Çünkü bunlardan her biri, diğerinin, zaten bilâvasıta «nakiyz»ıdır. Münekkitlerimizin bu sathiliği ve fikir isabetsizliği, onların, gerek Türk inkılâbının derinde yaşıyan esaslarını, gerek Türkiye haricindeki cemiyet hareketlerinin ayırtedici vasıflarını inceden inceye öğrenecekleri zamana kadar sürüp gidecektir. Bunun içindir ki bizim, -haydi suiniyet sahibi demiyelim- fakat tembel olan, alâkasız olan bu münekkitlerimize karşı söyliyeceğimiz bir şey yoktur.

Fakat cemiyet hareketlerinin ayırtedici vasıflarını hakikaten anlamak istiyen, fakat bunları bizzat karşılaştırma imkânlarından mahrum bulunan okuyucularımıza karşı bir vazifemiz vardır ki onu ihmal edemeyiz. Bu vazife de, her vesile ile, hiç olmazsa harpsonrası devrinde hâkim cereyan alan muhtelif içtimaî hareketlerden her birinin ayırtedici vasıflarını birbirlerile karşılaştırmak ve bütün bu hareketler içinde Millî Kurtuluş hareketimizin asliyetini ve eşsizliğini isbat ve teyide çalışmaktır.

İşte bu yazı da bizim bu maksatla yazdığımız yazılardan biri olarak hazırlanmıştır.

Faşizmin nazarî esasları : [1]

1922 de İtalyada dahilî ve siyasî bir muhalefet şeklinde başlıyan faşizm bugün âdeta beynelmilel ölçüler iktisap etmiş bir fikir ve rejim hareketinin ismidir. 1922 de Faşyoların evvelâ geçici bir hâdise gibi telâkki edi-

[1] Faşizm kelimesi «Fascio» kelimesinden geliyor. Fascio, nebatî bağlarla birbirine bağlanmış değnek demeti manasına gelir. Eski Roma hâkimleri ve iktidar sahipleri sokakta yürürken önlerinde «Licteurs» denilen bir takım adamlar koşar ve bunlar omuzlarında, ortasında bir de balta görünen on iki değneğin bir arada bağlanmasile meydana gelmiş değnek demetleri (Fascio) taşırlardı. Meselâ diktatörün önünde yirmi dört Liktör saf halinde yürürdü. O zaman bu faşyolar iktidarın, disiplinin ve «İcrayi adalet» in timsali sayılırdı. İtalya'da 1893 de zuhur eden bir köylü isyanı bu faşyo alâmetini kendisine sembol olarak aldı. Bilâhare 1914 - 1915 arasında İtalya'da hükûmetin harbe girmesi için çalışan bir takım mücadeleci guruplar «Fascidi combatimento = mücadele faşyoları» teşekkül etti. Bilâhare da 1917 de İtalya'nın sulhü münferit aktine mani olmak üzere de bazı meb'uslar «mücadelei milliye faşyoları» nı teşkil etmişlerdi. Bilâhare Mussolini de sulhtan sonra teşkil ettiği dahilî mücadele teşkilâtına bu faşyo ismini verdi. Faşyo bu suretle faşizme isim ve âlem oldu.

len zaferi, bilâhare İtalyada kendisine tedricen nazarî bir platform yaratan bir rejim istikrarına müncer olmakla kalmadı.
Avrupanın diğer memleketlerinde de ayni cins şiarlar altında gelişmeğe çalışan ayni cinsten bir takım dahilî rejim mücadelelerini tahrik etti. Nihayet Almanyada «nasyonal - sosyalizm»in (Alman faşizminin) iktidar mevkiine gelişi, İtalyadan sonra, Avrupanın en büyük memleketinde faşizmin hâkimiyetini doğurdu.
Bugün artık faşizm, davaları az çok mütebellir olan, yani bazı nazarî esasları bulunan ve aslında millî olmakla beraber Avrupanın her memleketi için az çok kabili müdafaa bazı prensipler getiren bir cemiyet hareketi haline gelmiştir. Bu itibarla faşizmin tesisinden evvel mevcut olmıyan, fakat onun hâkimiyeti ve inkişafı seyrinde tedricen meydan alan bu umumî prensiplerini kısaca tetebbua çalışmak bizim için de faideli olacaktır. Ancak bu suretledir ki diğer cemiyet hareketleri ile olduğu gibi faşizimle de Millî Kurtuluş hareketimiz arasındaki ayrılıkları seçmiş ve işaret etmiş bulunacağız. [1]

●

Faşizmin nazarî davaları faşist diktatörlüğünün seyri içinde teşekkül etmiştir. İktidar mevkiine gelmeden faşyoların bütün talepleri, günlük siyasetin dar ve ekseriya «şahsî» meselelerile mahduttu. Zaten İtalyada faşizm, 1918 - 1922 arasında meydan alan harpsonu karışıklıklarının bir reaksyonu olarak doğdu. Harpten zâhiren muzaffer çıkan İtalya, hakikatte cepheden dönen askerlerinin alabildiğine kabarttığı Proleter ve lumpen - proleter (işçiler ve işsizler) kadrolarının bir takım sosyalist rehberleri elinde oyuncak haline gelmesi yüzünden tam bir kaos ve anarşi içinde bulunuyordu. Hükûmet tamamen iktidarsızdı ve sosyalist rehberleri de ne ithalât yapacak, ne de parlemento tarikile iktidar mevkiine gelecek vaziyette değildiler. Hergün yüzlerce grev yapılıyor, zabitler tahkir ediliyor, fabrikalara yahut belediyelere kırmızı bayraklar çekiliyor, fakat bu karma karışık cuş ve huruş muayyen bir hedef ve istikamete sevk olunamıyordu.
Bu nizamsızlık içinde yeniden teşekkül eden mücadele faşyoları her tarafta dikkati kendi üzerine celbetmeğe ve her tarafta nizamın, asayişin millî hislerin, ordu muhabbetinin timsali görünmeğe çalışıyorlardı.

---

[1] KADRO faşizm hakkındaki noktai nazarını her vesile ile izaha çalışmıştır. Meselâ (İnkılâp ve Kadro)nun devlet mefhumunu telâki tarzı bahsinde şöyle deniliyor:
Müstemlekeci bir memlekette ve müstemlekecilik şartlarının suihazmından doğan tipik bir emperyalizm hâdisesidir. Milletin kendi bünyevi muvazenesizliğinden doğan tam bir reaksiyondur. Faşizm ne bir inkılâp, ne de bir millî hareket davasile ortaya çıkmış değildir. O kendine izafe edilen bütün orijinaliteleri, vakayiin kendini sürükliyen cebir ve zoru altında kendi iradesi haricinde benimsedi. Faşizmin tam bir ideoloji, hattâ müstakil bir strateji sahibi olduğu dahi iddia olunamaz. Denebilir ki bu rejim, kendini her zaman düşmanlarının hareketine tâbi kılan mağlûp bir galip vaziyetinde kaldı.«
(İnkılâp ve Kadro - S. 110)

Maamafih bu faşyolar arasında ne rabıta ne de tam bir program insicamı mevcuttu. Fakat birgün eski bir sosyalist olmakla beraber sosyalist fırkasında temayüz edemiyen, lâkin ateşli bir ruha sahip olan bir gazeteci Benito Mussolini 23 Mart 1919 da bu faşyoların programı birbirine yakın olanlarını Milanoda bir içtimaa çağırdı ve bu içtimada bir faşist fırkasının teşkili kararlaştırıldı. Ve bunun için umumî bir program tanzim edildi. [1]

Bu programın bünyesinde:

1 — Ekserisi eski sosyalist fırkasında çalışmış fakat bilâhare ihraç edilmiş olanlarda hâlâ zinde kalan bazı sosyalist temayüller,

2 — 1914 - 1919 arasında muhtelif mücadele faşyolarında, İtalyanın harbe girmesi veya İtalyanın harbe devamı için çalışmış olup bu kongrede de mevcut olan uzuvların, emperyalist temayülleri. (İtalyan irredentası).

3 — Nihayet büyük bir ekseriyetin de, o esnada başsız kalan, fakat İtalya için çok mühim olan küçük burjuva sınıfına mensup ve küçük burjuva temayüllerini taşıyan insanlar olması,

Bilhassa müessir olmuştur. Binaenaleyh ilk faşist programı sosyalist temayüllerin, emperyalist temayüllerin, dar küçük burjuva menfaatlerinin ve temayüllerinin, yani aslında birbirine tamamen zıt olan, fakat 1919 İtalyasının kaotik şeraiti içinde birleşen üç ayrı cins görüşün ihtilâtından teşekkül etmiştir. Daha ziyade hem amele sınıfının müfrit taleplerine, hem yüksek sermayedarların insicamsızlığına karşı mutavassıt sınıfın isyanı şeklinde başlamıştır. Bu proğramın kendi bayrağı altına toplananları az çok birleştirecek olan ilk şiarı, İtalyada sükûn te'sisi ve memleketi tehdit eden, fakat bir türlü de sistemli bir aksyon haline inkılâp edemeyip sadece bir sokak anarşisi şeklinde yaşıan bolşevizme mani olabiliyordu. Nitekim öyle oldu. Fakat bu gayenin tahakkukundan sonra faşyolar dağılmadılar. Burada fırkanın nazarî programından ziyade işe vaziyeteden şahsiyetin [2] toparlayıcı kudretini de hesaba katmak lâzımdır. Yoksa idaresiz, liberal düşünceli, yahutta demokrat bir adamın elinde 1922 Roma yürüyüşünün temin ettiği zafer, pek âlâ dejenere olabilirdi.

1922 ilâ 1926 arasındaki zaman İtalyada faşizmin mücadele ve istikrar

---

[1] Maamafih 1919 Nisan intihabında Mussolini ve Marinetti Milano'da ancak (4000) kadar rey alabildiler.

[2] Benito Mussolini 29 temmuz 1883 te İtalya'nın «Romany» eyaletinin küçük bir köyünde doğdu. Babası Aleksandr Mussolini cahil bir köy demircisi idi. Fakat siyasî fırka kavgalarının gayet keskin olduğu bu mıntakada bütün vatandaşları gibi Mussolini'nin babası da hararetli bir fırkacı(Sosyalist) idi. Oğlunu daha küçük yaştan bu fırka kavgalarına karıştırdı. Bilâhare Mussolini muallim mektebini bitirdi ve köy hocası oldu. Daha sonra gazetecilik yaptı. Harbi umumide askerdi. Ve harpten sonra yeniden gazeteciliğe başladı. Nihayet Faşist fırkasını teşkil etti. (1919). (1922) de Roma yürüyüşü onu ve fırkasını iktidar mevkiine getirdi.

devridir. Bu devirde faşist siyaseti, bir fikrî ve içtimaî siyaset olmaktan ziyade, düşmanlarını bertaraf etmek için çalışan mücadeleci bir hükûmet fırkasının tarzı hareketinden ibaret kaldı. Ancak 1926 dan sonradır ki faşizm, devletin nazarî mahiyeti, sınıfların mütekabil vaziyeti, faşist devletin hukukî bünyesi, çocuk ve gençlik terbiyesi üzerinde düşünmeğe ve işlemeğe başladı. Maamafih faşizm İtalyada doğmuş olmakla beraber nazarî ve fikrî tekâmülünü kısmen İtalyada [1] fakat bilâhare daha ziyade Almanyada yapmış bir harekettir. Binaenaleyh teferrüata sapmadan her iki hareketin müşterek fikrî unsurlarını toplamak bize faşizmin nazarî simasını canlandırmak için kâfidir.

İtalyada doğan, fakat daha ziyade Almanyada formülleşen bu nazarî ve fikrî unsurları bir kaç «mebde» üzerinde toplamak kabildir:

1 — Millî bütünlük fikri,

2 — Hizmet nazariyesi (ferdin ve grupların millet içinde mevkii).

3 — Kıymetin yaradılması ve realizasyonu (sınıfların mütekabil iktisadî münasebeti).

4 — Milletler arasındaki münasebet (faşist emperyalizmi).

5 — Siyasî kudretlerin monopolizasyonu (Totaliter ve otoriter devlet, Faşist devlet).

Millî Bütünlük fikri :

Millî bütünlük fikri, enerjisini bilhassa Marksizm ve Komünizm aleyhtarlığından alan faşizmin Marksizm ile mücadelesinin hareket noktasıdır. Gerek Alman, gerek İtalyan faşizminde müşterek olan iki ana prensiptir. İtalyan faşizmi, millî bütünlüğü, faşizmin kanunu esasisinden başka bir şey olmıyan «iş fermanı» (Charta del Lavore) nın ilk maddesine koyuyor: «İtalyan milleti ayrı ayrı vatandaşların ve grupların fevkinde bir hayat ve hareket birliğini güden bir uzviyettir. Tam ifadesini faşist devletinde bulan iktisadî, siyasî ve ahlâkî bir vahdettir.» -İş fermanı- Bu maddede müdafaa olunan şey her şeyden evvel, sınıfların mücadelesi yerine, sınıfların menfaat birliği prensipidir. Halbuki 19 uncu asrın ortasından 20 inci asrın bu ilk rubuna kadar, millet dahilindeki cemiyet mücadelelerinde sosyalist fırkaların tesis ve müdafaaya çalıştıkları şey, daha ziyade «sınıf mücadelesi» idi.

Binaenaleyh faşizmin ilk nazarî ve fikrî prensipi «sınıfların mücadelesi» yerine «sınıfların birliği» dir. Bu prensip faşizm nazariyecilerinden «Alfred Rocco» tarafından şöyle tesbit olunuyor:

«Biz içtimaî davanın had'lerini değiştiriyoruz. Şimdiye kadar hâkim olan sınıflar arasında mücadele, fakat beynelmilel tesanüt (Solidarite) idi. Halbuki biz şimdi bunun yerine, Beynelmilel mücadelede sınıfların tesanüdünü ikame ediyoruz.» -Alfred Rocco-

Hulâsa faşizme göre, ahenkli bir millî bütünlük ve yüksek millî menfaatler etrafında birleşmiş bir millet, ilk nazarî hareket noktasıdır.

---

[1] İtalyan faşizmin nazarî tekâmülünü öğrenmek istiyenler Mussolini'nin şu eserini okuyabilirler: Le Fascisme «Doctrin - İnstitutions».

Hitler'in [1] ve arkadaşlarının bütün nutuk ve yazılarında da bu fikir ayni şiddetle müdafaa ediliyor. Halbuki Marksizmde sınıf mücadeelsi cemiyetin «bünyevî» bir tezahürüdür. Ve cemiyette istihsal vasıtalarile istihsal münasebetleri arasında mevcut olan tezadın ifadesidir. Bu tezat bâki kaldıkça mücadele asıldır ve bu mücadele, tarihî seyrin ve inkişafın da muharrik kuvvetidir.

Faşizme göre ise cemiyette birbirini tamamlıyan ve birbirile ahenkli bir şekilde ihtilât eden «Hizmet»ler vardır. Burada asıl olan milletin bütünlüğü ve umumî menfaatidir. Sınıflar ve zümreler mevcut değildir. Bunlar arasında tearuz yoktur.

Marksizme göre, cemiyette sınıflar mütemadiyen mücadele eder durur ve bu mücadelede proletarya bir sınıftır ki, onun vazifesi proletarya dikta - törlüğü tarikile hem sınıfların birbirini istismarını hem de umumiyetle «sınıf»ı tasfiye etmektir.

Halbuki Faşizme göre cemiyette proletaryanın vazifesi, millet bütünlüğü içine karışmak ve orada kaybolmaktır.

«Bugünkü iktisadi şartların inkişafı içinde işçi sınıfların menfaati bütün milletin külli menfaatlerile tamamile aynı olan bir mahiyet almıştır. Gürültülü sınıf mücadelesi şartları rakiplerimizin bize karşı birleşmesinden başka bir netice vermiyor. Şimdi artık biz, umumî vatandaşlık sulhünün ve iktisat bütünlüğünün menfaatlerini müdafaaya çalışıyoruz.»

-Karl Renner-

Hulâsa Faşizme göre cemiyetin muharrik kuvveti sınıf mücadelesi değil, «Milletin önüne konulmuş şuurlu bir gâye birliğidir»

-Mussolini'nin ayan meclisindeki bir nutkundan-

●

Hizmet nazariyesi :

Hitler diyor ki:

«Haddi zatinde iktisat, millî organizmin devamını temin eden fonksiyonlardan yalnız biridir.»

-Adolf Hitlerin Düsseldorf'ta büyük sanayi erbabına söylediği bir nutuktan 1932-

Faşizmde millî bütünlük tezi, tabiatile «millî menfaat birliği, milletin u-

---

[1] Bugün Alman nasyonal - sosyalizminin lider'i ve Almanya'nın Başvekili olan Hitler 1883 te Avusturya'da Braunau isimli küçük bir şehirde doğmuştur. Babası bir gümrük memuru idi. Babası Hitler 13 yaşında iken öldü. Hitler evvelâ ressam olmak istiyordu. Fakat tahsilinin noksanlığı yüzünden Viyana'da boyacılıkla geçinmek mecburiyetinde kaldı. Harbi umumide Münih'e geçti orada askerliğe yazıldı. Harpte yaralandı. O hastanede iken sulh oldu ve Hitler hayatını politikaya vermeğe karar verdi. Yahudilere, sosyalistlere ve Fransa'ya karşı müthiş bir kin duyuyordu. Münevverlere de ayni derecede düşmandı. 1918 de Alman İşçi fırkasına girdi.

mumî menfaati» fikrine müncer oluyor. Şu halde millet bütün bir uzviyet, ve bu uzviyette bütün faaliyetlerin gâyesi milletin umumî menfaati olunca, tabiatile iktisadî faaliyet artık, milletin bütün bünyesini ve taliini tayin eden bir âmil olmaktan çıkıyor. Millî uzviyetin birbirini tamamlıyan faaliyetlerinden birisi oluyor.

Bu itibarla küllün içinde birbirini tamamlıyan faaliyetler olduğu gibi, bu faaliyetler içinde de her şahsın yani bu küllün ayrı ayrı halkalarını teşkil eden unsurların o külle karşı bir «hizmet-Leistung»leri vardır. [1]. Alman Faşizminde ifadesini ve kemalini bulan bu «hizmet» nazariyesi, Faşizmde iktisadî kıymet, say, istismar, milletlerin milletlerle münasebeti ve saire gibi bütün iktisadî ve siyasî mefhumların tayininde âmil olur. Alman Faşizminde Hizmet mefhumunun evvelâ iki kategorisi vardır:

1 — Cemiyet içinde her vatandaşın külle karşı bir hizmeti vardır.

2 — Cemiyet içinde hizmetler çeşitlidir ve derece derecedir.

«Küllün içinde her şahsın bu külle karşı bir hizmeti vardır. Fakat bu hizmetler muhteliftir. Bir iktisat rehberinin (yani bir sermaye sahibinin) hizmeti bir basit işçinin fizik sayile bir olamaz.»

-Hitlerin Düseldorf nutkundan 1932-

«Hakikî hizmet, dâhîlerin, güzidelerin, teşkilâtçıların hizmetidir. Asıl kıymeti yaratan bunlardır. Beşer kültürü denilen şey, dâhîlerin, güzidelerin yarattıklarını basit insan sayinin realize (hayata ve maddeye tatbik) etmesinden ibarettir.»

-Hitler-

Şu halde Faşizmde:

1 — Kıymetin yaratılması,

2 — Kıymetin realize edilmesi.

vardır.

Çünkü bu nazariyeye göre «hizmet» bir «say» değil «sayin cevheri» şeklinde tasavvur olunuyor. Binaenaleyh «say» olmıyan bir şey «hizmet» olabilir.

«Biz insanların sayine değil, onların cemiyetteki seferber edilmiş iş hizmetlerine göre takdir edilmesini istiyoruz.»

-Gregor Strasser-

Binaenaleyh bu seferberlikte fizik say yapmasalar bile bir yeri olanlar hizmet görürler demek oluyor.

Çünkü kıymeti, dâhîler, güzideler, teşkilâtçılar yaratıyor. Asıl kıymet bunların sayidir. Binaenaleyh bütün kıymetler ve nimetler, gerek iktisat, gerek siyasette dâhîlere, zekilere, güzidelere, teşkilâtçılara aittir.

Bu telâkkinin ilk neticesi, Marksizmde ve umumiyetle klâsik iktisattaki «say kıymeti» nazariyesini [2] ve sayin kıymeti mefhumunu ortadan kaldırmak oluyor. Say erbabından olmıyan sınıfların (meselâ fi'len çalışmı-

---

[1] Bu nazariyenin bilhassa, Alman Faşist nazariyecilerinden Ott. Spann'da en vazih surette şekilleştirilmiş olduğu anlaşılıyor.

[2] Çünkü bu nazariyeye göre hakiki kıymeti yaratan ancak müstahsilin sayidir.

yarak yalnız sermayesini kullananların) sayini de tebriye ediyor. Onların sayi de «ruhî, fikrî, ahlâkî, hizmetler ve yahut meselâ teşkilâtçılık hizmeti» şeklinde sıralanıyor.

Hattâ Faşist nazariyecisi Off. Spann'a göre:

«En aşağı ve en kıymetsiz hizmet, istihsal ile bilâvasıta alâkadar olan hizmettir. En yüksek ve en kıymetli hizmet te, istihsalden mümkün olduğu kadar tecerrüt etmiş, uzaklaşmış olan hizmettir. Meselâ yüksek sermayenin hizmeti bütün hizmetlerin en değerlisidir.»

Bunun içindir ki, Spann'a göre:

«Amele sınıfı kapitalizm tarafından istismar olunmuyor. Bilâkis, kapitalistin yüksek icat veya idare kudretini parasız istismar edip duruyor.»

«Sosyalist telâkki yalandı. Bu telâkki kapitalizmi, fakir proletaryayı istismar etmekle meşgul olan sermayedarlar rejimi şeklinde tasvir ediyordu. Bunlar saçmadır. Muasır kapitalistler sanayi kapitenleridir. Büyük teşkilâtçılardır. Bunlar büyük iktisadî ve vatanî mes'uliyetler duyan insanlardır. Binlerce, yüz binlerce insanın talii, yevmiyesi ve refahı bu insanlara bağlıdır.»

Mussolini'nin Senatodaki bir nutkundan-

Hulâsa, tarihte, tâ ilk burjuva ideoloğlarının, feodalizm ve aristokrasi ananelerine karşı mücadelesi başlangıcındanberi, bütün içtimaî hak ve siyaset mücadelelerinin temeli olan «say» mefhumu, yeni Faşizm ideolojisinde de kendisine göre ilk safı işgal ediyor. Ve burada bilhassa, Marksizmin say nazariyesine karşı konuluyor.

Çünkü Faşizmin «çeşitli hizmet» mefhumu, bittabi evvelâ «mülkiyeti şahsiye»yi müdafaa ediyor. Çünkü Hitleer göre, Faşizmin «Hizmet Nazariyesi», her şeyden evvel mülkiyeti şahsiyenin en iyi bir surette esaslaşmasını temin eder:

«Mülkiyeti şahsiyenin bilâ kayt ve şart doğru, zarurî ve mantıkî olduğunu göstermek lâzımdır. Mülkiyeti şahsiye ancak insanların hizmet'inin, manen ve ahlâken muhtelif olduğunu kabul etmekle tebriye edilebilir. Madem ki hizmetler muhteliftir. O halde bu hizmetlerin neticeleri de muhteliftir. Eğer hizmetlerin neticeleri muhtelifse, o halde bu neticeleri hizmetlerle mütenasiben taksim ve idare etmenin doğruluğunu da kabul etmek lâzımdır.»

-Hitler-

●

Faşist Emperyalizmi :

Faşizmde, (bilhassa Hitler'de) millet içinde fertlerin külle karşı hizmeti ve hizmetlerin de muhtelif oluşu fikri, milletin yalnız içinde kalmıyor. Ayni zamanda, bu garip prensip, milletlerin diğer milletlerle olan münasebetine de teşmil olunuyor.

Hitlere göre, yalnız millet dahilindeki fertler arasında değil, milletler ve memleketler arasında da bir hizmet taksimi vardır. Ve bu taksim, bazı milletlere yüksek ve bazı milletlere de aşağı hizmetleri bir nevi tabii-

yetle tahsis etmiştir. Bu zata göre «İleri memleketler (yani kapitalist memleketler) kapitalizm yaratıcılığının ve kültürün yüksek ocaklarıdır. Ve bunlar insanlığa itiraz kabul etmez derecede farklı hizmetler ifa etmektedirler. Binaenaleyh bu memleketler, kendilerine bizzat tabiatın tâbi kıldığı geri memleketlere nazaran ölçüsüz derecede» fazla kıymetler «çekmekte tamamen haklıdırlar.»

Hibmet ve farklı hizmet mefhumunun bu suretle milletler münasebetine (bilhassa sanayici memleketlerle sanayiden mahrum memleketler münasebetine) teşmil edilmesi yeni ve kudurgan bir Faşist Emperyalizminin «maskesiz ve plânlı emperyalizm» şıarı altında nazarî temeli oluyor.

«Madem ki Alman milleti, dünyanın en yüksek hizmetlerini kendi içinde toplıyan en büyük ırktır, o halde dünya üstünde hükmetmeye lâyıktır. Onun vazifesi dahilde birleşerek harice taşmaktır. Müstemlekeler edinmektir. Eğer Almanyanın dahili terakkisine demokrasi mani oluyorsa, haricî inkişafına da passifizm (sulhculuk) mani oluyor. O halde passifizme lüzum yoktur. Passifizm fikri her nevi şan ve şeref duygusunu mahvediyor. Haricî mücadele hissini öldürüyor.» -Hitler-

«Emperyalizme karşı mücadele etmemeliyiz. Zaten mücadele etsek bile bu mücadele, yalnız Alman emperyalizmine karşı mücadele olur. Beynelmilel emperyalizme karşı mücadele olamaz.» -Alfred Rosenberg-

«Zaten emperyalizm yaşamağa lâyık olan hiç bir milletin müstağnî kalamayacağı bir hayat kanunudur. Millet hayatında emperyalizm, fert hayatında ferdin kendi şahsiyetini bütün yaratıcı kuvvetlerle teçhiz etmesi gibidir. Meselâ Japon milletinin Japonya haricine akışı böyle bir emperyalizmidir.» -Alfred Rosenberg-

İlk adımda Alman ırkının tefevvuku ve müstemlekeciliği şeklinde görünen bu ruh, derhal bütün beyaz ırkın hâkimiyeti davası şekline dönüyor ve bu ırk haricinde kalanlara «renkli» insanlar, maymunlar, şebekler gibi bakmak istiyen müstemlekeci Avrupanın ruhu, bu nazariyede artık, maskesini atıyor:

«Beyaz ırk bütün dünyayı idare etmeye ve onun üstünde hâkim olmaya lâyıktır. Bu hâkimiyet, ise ancak passifizm aleyhdarı usullerle temin olunabilir. Avrupa bu hâkimiyetsiz kültürünü muhafaza edemez.»

-Hitler-

Bundan başka Hitler, beyaz ırkın dünya üstünde yalnız iktisadî hâkimiyetle iktifa etmesine de razı değildir. Esirlerin kanına susayan Neron gibi o da, milletlerin esaretine susamıştır:

«Beyaz ırkın asırlardanberi kendisine has olan ve ona lâyık olan iktisadî hâkimiyeti, tam bir siyasî hâkimiyetle tevhid edilmedikçe benim için tamamile gayrikabili idraktir.»

-Hitler-

Hitlere göre bu siyasetin ilk adımı ise, cihanda bugün ileri memleketlerle geri memleketler arasında mevcut olan iktisadî fonksiyonlar farklılığını aynen muhafaza etmektedir.

Çünkü:

«Beyaz ırk, kendi hükümranlığını ancak, cihanda müteffâvit hayat şartlarını aynen muhafaza etmekle temin edebilir.»

-Hitler-

Faşist devlet, Otoriter devlet:

«İktisadî sahada şahsî kıymet esasına istinat eden bir rejimde, siyasî otoriteyi kalabalıkların kanununa ve demokrasiye istinat ettirmek manasızlık olur.»

-Hitler-

Binaenaleyh Hitler'de iktisadî inhisarcılıktan sonra bir de siyasî inhisarcılık doğuyor:

«Ben iki prensip bilirim ki ekseriya birbirine karşı konuluyor. Bunlardan biri demokrasidir ki, mevcut olduğu yerde fi'len bir harâbî âmilidir. Diğeri şahsiyetin otoritesi prensipipdir ki, -bunu ben hizmet prensipi diye alıyorum- bu prensip, bütün beşerî sayin ve kültürün âmilidir.»

-Hitler-

Bu suretle Faşizmde devlet halkın ve halk hâkimiyetinin değil, otoriteli bir ekalliyetin teşkilâtı oluyor. Bu ekalliyet iktisat sahasında «iktisat rehberleri» (yani kapitalistler, büyük sanayi adamları ve saire) ve siyasî sahada da Faşist kadrosunu teşkil eden teşkilâtçılar ve sairedir. Bu ekalliyetin şiddete müstenit, yani liderlerin münakaşa edilemez emrine ve kütlerin de münakaşasız mutavaatına istinat eden idaresine Faşizmin «Otoriter Devlet»i ismi veriliyor.

Bunun içindir ki, Hitler'e göre demokarsi ve onun tabiî bir tezahürü olan enternasyonalizm, asrımızın en büyük felâketidir. Yine bunun içindir ki, Hitler'in bütün cehdi, geniş halk kütlelerinin politik müdahalelerini bertaraf etmeye müteveccihtir. Liderlere karşı mes'uliyet, emir ve itaat, mutlak otorite, demir disiplin bu rejimin terminolojisidir.:

«Hakikî halk hâkimiyeti, halkın kendi kendini idaresinde değil, en lâyık olan cüzütâmın (yani Faşist partisinin) mutlak hâkimiyetinde tecelli eder.»

Hulâsa liberalizmden cebir ve tazyike, demokrasiden irticaa, plânsız ve maskeli Emperyalizmden açık ve müteaddî emperyalizme giden her yol, faşizmin tabiî prensiplerini bulduğu yoldur.

Bu yazıda faşizmin başlıca ve ana prensiplerini hulâsa etmiye çalıştık. Bu ana prensipler etrafında şekilleşen ve Faşizmin idârî, içtimaî veya siyasî prensipleri gibi görünen tâli esasları burada sıralamaya lüzum görmedik. Çünkü verdiğimiz ana hatlar bu cereyanın siyması hakkında bir fikir vermek ve bu cereyanla Millî Kurtuluş hareketimizin integral ayrılıklarını mukayese etmek için kâfidir.

Bu mukayesemiz, başladığımız bu yazı serisinin üçüncü veya dördüncüsünde yapılacaktır.

Gelecek yazı da Marksizm'in fikrî prensiplerinin teşrihidir.

Bizim Köy.

Falih Rıfkı.

— Etimesut köyünün bir İsviçre köyünden ne farkı var? İçin - dan asfalt yol geçiyor. Elektrik, ahır kapılarına kadar sokulmuş- tur. Yeşil tarlalarının ortasında, demiryolu rayları ile sulama kanalları biribirine karışıyor. Meydanlığa bir Hollanda mek - tebi oturtulmuştur. Onun arkasında akasya korusu iki tepeyi kaplamıştır. Dispanseri var; oteli var; çarşısı var.

Soruyorum size, Etimesut köyünün bir İsviçre köyünden ne far- kı var?

— Etimesut köylüsünün Van köylüsünden ne farkı var? Kışın yakmak için, o da, ineklerinin gübresini kurutuyor. Evinin bir tarafını büyülteceği zaman, o da kara kerpiç yuğuruyor. O da kaşınıyor. O da avucu ile bulgur yiyip ot üstünde yatıyor.

«Karşısındaki Engazi köyü ona değil, o, yavaş yavaş Engazi köyüne dönüyor. Belki para kazanamıyorlar, diye düşündüm. "— Hayır, dediler; buradaki yapılardan binlerce lira gündelik aldılar. Gördüğünüz bütün müesseseler yiyeceklerinin bir kıs - mını onlardan almakta, geri kalanını da onların arabaları ile şehirden taşıtmaktadırlar.„

●

Bu köylü'nün içinde hiç bir şey eksik değil, bu köy'ün içinde bir şey eksildi. Onu beton mektebin odalarında buldum: köy hocasının yerini tutan terbiyeci!

Şimdi bir de büyük devlet organizmasının içinde, Etimesut'u, bir halka gibi büyük zincire takan, onu büyük bünyenin içinde atomlaştıran köy iktisatçısını arıyorum. Onu da bulacağız. Eti- mesut *Muhacir köyü*'nden *Kemalist köye* doğru yürüyecektir.

●

Bizim köy, Kemalist köy, Türk ihtilâlinin köyü, baştanbaşa bir dinamo gibi cihazlanmış, kilovat ışığı ile bakan, tulü mevç, ile dinliyen, ocağı başında gazetesinin köy saati'ni okuyan

Hamburg piyasasının zahire fiatlarını soran Kemalist köylü... Bu bir hayal değildir.

●

Üçüncü Selim, İkinci Mahmut, Birinci Mecit, ve 1908 inkılâpçıları ile *Kemalizm*'i biribirinden ayıran derin bir fark olmak lâzım gelir. Biz bir *devam* değiliz: bir *değişiklik*'iz.

Nizamı - Cedit'ciler, *Tanzimat*'çılar ve *Meşrutiyet*'çiler, yeni ordu, yeni kanun, yeni kıyafet, yeni kadro, üstünkörü bir taklit ve uluorta bir tercüme ile ne mümkünse hepsini yaptılar. Akıllarının ermediği şey, millet yapmak idi. Onun içindir ki 1800-den 1900-e kadar Osmanlı imparatorluğu takviminde bir asırlık, tarihte ise belki bir yıllık yol almıştır. 1800-de olduğu gibi, 1900-de dahi Osmanlı imparatorluğu içinde bu asrın milleti yoktu. Yalnız Rum ekalliyeti, Yahudi ekalliyeti gibi, bir *teceddüt ekalliyeti* vardı. Halkın bütün bir asır, bir türlü yetişememiş olduğunu gören bu ekalliyet şu hükmü verirdi:

— Bu millet adam olmaz!

Böyle hüküm verirken, iki küçük kusurda bulunuyorlardı: kendilerinin adam olduğunu zannetmek bir, bu milletten olduklarını unutmak iki!

1800-den kuvayı milliye ihtilâline kadar, bir milleti ne kanun, ne hak, ne kadro, ne ordu, fakat terbiye ve iktisat unsurlarının yuğurabileceği düşünülmemiştir. Kemalizm, *Türk milletini yapmak* davasıdır. Sincan köyüne ne Üçüncü Selim, ne İkinci Mahmut, ne Birinci Mecit, ne de Merkezi Umumî uğradı: Sincan köyüne biz uğradık.

Biz vatandaş asker, vatandaş şair, vatandaş ressam, vatandaş sanayici gibi, vatandaş köylü, vatandaş çoban arıyoruz.

Biz Türk milleti hakkında *küfür*'ü reddettik ve onun bütün kabiliyet ve faziletlerini tanıdık. Ve:

— Bu milleti yetiştireceğiz, dedik.

Yetiştirmek aşkı, *milleti inkâr etmek değil, ona inan ve onu tasdik* etmektir. Türk milletinin vasi'ye ihtiyacı olmadığını söyliyerek, onu bir tarafa atıp bırakan demagok ve oportünistlerle, Türk milletinin adam olamıyacağını söyliyen Beyoğlu ve Babıâli soysuzları arasında büyük bir fark yoktur.

Şurası unutulmamak lâzımdır ki Osmanlı imparatorluğu için devlet İstanbul, millet İstanbul'lu demekti: İstanbul'dan memleketin gerisi müstemleke, halkın gerisi yerli gibi görünürdü. Eğer bugün fabrikasının malının maliyet fiatı içine kendi otomobilinin, yazlık ve kışlık evlerinin masraflarını sokup ta, işçisine 25 kuruş, yani boğaz tokluğu gündeliğini veren sanayici, size, bunun Türkiye mamulâtının rekabeti için bir fayda olduğunu söylerse, onun zalim bir istismarcıdan farkı yoktur: Bütün metrepoller, Afrika müstemlekeleri ve zencileri için böyle düşünür. Zencinin gayesi bir pabuç, maliyet fiatı hesaplarına uymaz; fakat sanayicinin dolaşacağı bin tonluk yat, maliyet fiatının hammadde kadar zarurî unsurları arasındadır.

Mancester dokumacısı Sudan pamukçuluğu için böyle düşünür: Fakat Cenevre saatcisine, köyündeki kulübesinde çalışan İsviçreli vatandaşı için böyle düşündürülmez.

Biz köylülerimizi müstakil olan milletlerin hâkim olan vatandaşları bakımından görüyoruz.

Dokuz küsur milyon Türk çiftçisinin, eğer biz ondan bir şey istemezsek, bizi hatıra bile getirmiyeceğine şüphe etmiyenler ve bundan memnun olanlar vardır. Bu bizim dertsiz ve tasasız olduğumuzu değil, *vatandaşsız* olduğumuzu gösterir.

Ben Türkiye'de 14 milyon iktisadî adam, 14 milyon vatandaş, 14 milyonu böyle yetiştirecek terbiye ve iktisat yolları istiyorum. Bu yolları *soyucu* menfaat değil, *seven* ideal bulabilir. Ben *adam*'ı ucuzlatmak değil, onu kendi *pahasına çıkarmak* istiyorum.

Ben Anadolu yaylasında Avrupa köylerini ve köylülerini arıyorum. Bilseniz o zaman derdimiz ve tasamız ne kadar artacaktır? Çünkü on dört milyon kafa bir şeyler düşünür olacak, on dört milyon ağız bir şeyler söyler olacak, on dört milyon kalp bir şeyler duyar olacaktır. Büyük Anadolu sükûtu bozulacaktır.

O zaman Bizim köye, Kemalist köye, Türk ihtilâlinin köyüne, radyodan ocağının başında köy saati'ni dinliyen, ve çamaşır suyunu elektrikle ısıtan köylüye kavuşacağız.

Millî kurtuluş hareketleri ve Buhran.

Dr. Vedat Nedim.

Karl Marx, kapitalizmin talihini sınıf mücadelesine bağladı. Ona göre, sermayenin gittikçe artan merkezleşme hareketi neticesinde, istihsalin de gittikçe cem'î bir mahiyet almasile istihsal vasıtaları üzerindeki mülkiyetin şahsî kalması arasındaki tezat, nihayet bir gün patlak verecek ve kapitalizm, cem'î istihsali temsil eden proletarya sınıfile istihsal vasıtalrı üzerindeki şahsî mülkiyeti temsil eden burjuva sınıfı arasında gittikçe keskinleşen mücadelenin sonunda, proletarya sınıfının diktatorası ile tasfiye edilerek, yeni bir «nizamı âlem» -sosyalizm- teessüs edecek ve insanlık, «zaruretler dünyasından kurtulup hürriyet cihanına» kavuşacaktı.

Karl Marx, bu tahmininde haklı çıkabilirdi, eğer bütün millet intisadiyatları aynı nisbette ve aynı zamanda onun tasavvur ettiği gibi inkişaf etmiş olsalardı. Halbuki Marx'ın mücerret olarak inkişaf seyrini önceden haber verdiği kapitalizm nizamı, hakikatte hiç bir vakit bütün millet iktisadiyatlarına şâmil, saf ve mütecanis bir mahiyet arzetmedi.

Millet içinde sınıf farklılığı ile yaşıyan kapitalizm, cihan içinde sanayi ve ziraat memleketleri -metropol ve müstemleke- farklılığından kuvvet alarak serpildi. Avrupada kapitalizmin kuvvet kaynaklarından biri, amele sınıfının istismarı ise; diğer ve daha verimlisi de müstemleke milletlerinin istismarı oldu.

Bu itibarla kapitalizmin talihini, sınıf farklılığına bağlıyan ve millet farklılığını ikinci plâna atan Marxism, artık değil yalnız, millet farklılığından doğan millî kurtuluş hareketlerinin, hattâ kapitalist memleketlerindeki sınıf farklılığından doğan sınıf mücadelelerinin bile izahına kâfi gelmemektedir.

Çünkü, bizzat kapitalist nizamın inkişafı, sınıf farklılığını, millet farklılığına tâbî kılmıştır. Yani kapitalizmin -Marx'a göre- motörü mahiyetinde olan sınıf farklılığı, millet farklılığından kuvvet alarak işliyebilmiştir.

O halde, sınıf davası, müstakil değil, tâbi bir âmildir. İllet değil, netice dir.

Bunun en iyi ve en yakın misalini Almanya'da görüyoruz: kolonilerinden yani millet farklılığını istismardan mahrum bırakılan, gerek tamirat, gerkse hususî borçlarile beynelmilel finans âlemine bağlanmış olan, bu itibarla müstakil ve müteaddi değil, bizzat tâbi ve passif bir iktisat bünyesine malik bulunan harpsonu Almanya'sında, sınıf farklılığından doğma sınıf mücadelesi tamamile soysuzlaşmış ve artık siyasî bir faktör olarak ehemmiyetini kaybetmiştir.

Hitler hareketinin en mühim mânası, bu hakikatı açığa vurmuş olmasıdır.

●

İmdi, bize göre, cihan buhranı, -etrafında yapılan binbir izaha ve ortadan kalkması için alınan binbir tedbire rağmen, dört senedir dipdiri yaşıyan ve gittikçe acarlaşan bu yedi canlı hakikat- millet farklılığının tasfiyesi hareketinin bir neticesidir. Millet farklılığının cihan mikyasında tasfiyesi hareketinin adına da «millî kurtuluş hareketleri» diyoruz.

Nasıl oluyor da, millî kurtuluş hareketleri, bugünkü buhranın bir illeti oluyor?

Bunu araştıralım.

Buhranlar, istihsal vasıtlaarı sanayiile istihlâk emtaası sanayiindeki sermaye nisbetsizliğinden doğar.

Kapitalizm, şimdiye kadar devrevî bir surette maruz kaldığı buhranları iki tarzda yenebilmiştir: Yeni pazarlar bulmak, yeni teknik inkılâpları yapmak.

Yeni pazarlar bulmak demek, istihlâk emtaasına yeni sürüm sahaları temin etmek, yani istiklâk emtaası sanayiinin genişlemesi demektir. İstihlâk emtaası sanayiinin genişlemesi ise, istihsal vasıtaları sanayiinin genişlemesine bağlıdır.

Yeni pazarlar bulmak demek aynı zamanda, demiryolu, liman inşası, elektrik santralı, tramvay, havagazı, su tesisatı, maden

işletimi v. s. gibi bir takım işler için sermaye yatırımları yapmak demektir.

Bu da, ana vatanda yine istihsal vasıtaları sanayiinin sermaye bünyesini kuvvetlendirmeği icabettirir.

Teknik inkılâp ise, zaten istihsal vasıtaları sanayiindeki inkılâptan başka bir şeyi ifade etmez. Meselâ, buhar makinesi yerine benzin motörünün ikamesi istihsal vasıtaları sanayiindeki sermaye nisbetinin artmasını zarurî kılmıştır.

İstihsal vasıtaları sanayiindeki sermaye nisbetinin her yeni artışı, umumiyet üzere istihsal hacminin genişlemesini mucip olmuş, bu da kapitalizmin millî hudutlar dışına taşmasındaki zarureti gittikçe azdırmıştır.

Millî hudutları dışına taşan her kapitalizm, karşısında şu üç tip memleketi bulmuştur:

1 — T a m kapitalist memleketler,

2 — Y a r ı kapitalist memleketler,

3 — H i ç kapitalist memleketler *(müstemlekeler)*

Tam kapitalist memleketlerin birbirlerile olan ticaret münasebetlerinin inkişafını tetkik edersek şu neticeyi elde ediyoruz:

Bir taraftan bu memleketlerin iktisadî bünyeleri birbirlerine benzemeye doğru inkişaf ettikçe, aralarındaki ticarî münasebetler, hem n i s b î, hem de m u t l a k surette azalıyor. Ve buna karşılık, diğer taraftan bu memleketlerin yarı kapitalist ve hiç kapitalist memleketlere olan ticarî münasebetleri de hem nisbî hem de mutlak surette artıyor.

Meselâ, Birleşik Amerika devletlerinin ihracat seyrinde Almanya, İngiltere, Fransa gibi üç Avrupalı yüksek kapitalist memleketlerle diğer kıt'aların oynadıkları rolü gösteren şu tabloya bakalım:

Birleşik Amerika Devletlerinin yüksek kapitalist Avrupa devletlerile diğer memleket ve kıt'alara olan ihracatının umum ihracatına % nispeti.
(1913, 1925, 1927 senelerinde)

Sene	Almanya	İngiltere	Fransa	Bu üç Devletin yekûnu	Kanada	Cenubî Amerika	Amerika yekûnu
1913	13.5	24.4	5.9	43.8	16.2	—	—
1925	9.6	21.1	5.7	36.4	13.2	8.2	31.4
1927	9.9	17.3	4.7	31.9	31.9	9.0	34.7

Sene	Çin	Hindistan	Japonya	Asya yekûnu	Afrika	Okyanusya
1913	1.0	0.4	2.5	—	—	—
1925	1.9	0.8	4.7	9.9	1.8	3.9
1927	1.7	1.3	5.3	11.5	2.2	4.0

Bu tablodan görüyoruz ki, kapitalistçe inkişafın en tipik bir diyarı olan Birleşik Amerika devletlerinin ihracatında, Avrupanın üç yüksek kapitalist memleketi gittikçe azalan bir yer almaktadır. Buna karşılık, Birleşik Amerika devletlerinin diğer bütün kıt'alara olan ihracatı ise gittikçe artan bir nisbet arzetmektedir.

Tam kapitalist memleketler, mamul emtaa bakımından âdeta otarşik, yani kendi kendine yeter bir rejim kurduklarından aralarındaki sınaî emtaa mübadelesi, gittikçe spesifik artikllere inhisar etmektedir. Meselâ, Fransanın muayyen marka kokuları, ipeklileri, Amerikanın otomobilleri, Almanyanın kimyevî müstahzaratı gibi..

Bu itibarla bu memleketlerin haricî ticaertinde yarı kapitalist ve hiç kapitalist memleketlerin rolü hiç şüphesiz ki, gittikçe artmak mecburiyetindedir.

Fakat yarı kapitalist memleketlerin de gayesi tam kapitalistleşme olduğuna göre, bu nisbî artış geçici olmağa mahkûmdur. Çünkü yarı kapitalist memleketler, tam kapitalist memleketlerden daha ziyade istihsal vasıtaları ithal etmeğe meyyaldirler. Bu suretle yarı kapitalist memleektlerin sanayileşme hareketi, her ne kadar tam kapitalist memleketlerdeki istihsal vasıtaları sanayiine mevzu sermayelerin genişlemesine sebep olursa da, bu mahreçler de muvakkattir. Yarı kapitalist memleketler istihsal vasıtaları ithal etmek suretile, tam kapitalist memleketlerin istihlâk sanayii mamulâtına karşı istiklâllerini temin etmeğe, hattâ bir adım daha ileri atarak, bizzat istihsal vasıtaları sanayiini de kendi memleketlerinde tesis etmek suretile harice karşı büs bütün hudutlarını kapamağa doğru gidiyorlar.

Meselâ İtlaya'nın haricî ticaretinde istihsal ve istihlâk vasıtaları sanayiinin ithalât nisbeti gittikçe azalmakta ve ihracat nisbeti gittikçe artmaktadır. O halde tam kapitalist memleketlerin ya-

rı kapitalist memleketlerle olan ticarî münasebetleri de istihsal vasıtaları sanayiile istihlâk vasıtaları sanayiindeki sermaye nispetsizliğini hafifletecek bir mahiyette değildir. Bilâkis her sanayileşen yarı kapitalist memleket, tam kapitalist memleketlerin bu iki sanayi zümresindeki sermaye nispetsizliğini arttıran bir âmildir.

Yüksek veya tam kapitalist memleketlerin iktisadî bünyeleri birbirlerine benzedikleri için aralarındaki ticarî münasebet gittikçe azalmağa, yarı kapitalist memleketlerin ise gittikçe sanayileşerek bir taraftan yüksek kapitalist memleketlere pazar olmaktan kurtulmağa, diğer taraftan bunlara rakip olarak cihan piyasalarına atılmağa başlaması, yeni mahreçler, müstemlekeler bulmak zaruretini bir kat daha şiddetlendirmiştir.

İşte, kapitalizm gençlik çağında yeni doldurulmaya başlıyan bir balon içindeki hava gibi cihanda yeni yeni mahreçler bulmak suretile kolayca ittisa edebilirken ve istihsal vasıtaları sanayiile istihlâk vasıtaları sanayii arasındaki sermaye nispetsizliğinden doğan devrevî buhranları böylelikle atlatırken, bugün balonun hava almak kabiliyeti son haddine vardığı için, hayatının kritik noktasına ermiş bulunuyor.

Çünkü, bir taraftan artık cihanda keşfolunacak yeni müstemlekeler kalmamış, diğer taraftan da mevcut müstemlekelerde yani hiç kapitalist memleketlerde, millî kurtuluş hareketleri başlamamıştır.

İşte bugünkü buhranın kördüğüm noktasını burada aramalıdır.

Millî kurtuluş hareketlerinden, umumyiet üzere eskiden yüksek kapitalist memleketlerin sınaî mamulâtına açık pazar olan ve sadece hammadde ve ziraî gıda vasıtaları yetiştiren memleketlerin kısaca müstemlekelerin iktisadî bünyelerindeki değişikliği kastediyoruz.

Filhakika bunların hiç biri tam manasile millî kurtuluş hareketlerini yapmamışlardır. Yani kayıtsız ve şartsız müstakil millet vasfını kazanmamışlardır.

Bu sıfat şimdilik yalnız Türkiyenin monopolüdür. Fakat buna rağmen bu memleketlerin iktisat bünyelerinde müstemlekelik vasfından kurtulmağa doğru bariz bir temayül vardır: *sanayileşme..*

Aşağıdaki tabloda bu temayülün müspet inkişafını açıkca görüyoruz:

Sınaî istihsal indeksleri. (*)

1913 = 100

Memleketler	1919	1920	1928	1929	1930	1931
Sınaî Avrupa	—	77	115	120	111	98
Birleşik Amerika	123	126	161	171	137	115
Kanada	128	121	213	234	196	166
Avustralya	103	116	143	150	154	133
Yeni Zeland	—	—	137	148	—	—
Hindistan	140	124	161	182	211	200
Arjantin	110	97	149	143	148	—
Brezilya	—	76	270	235	—	—
Şili	—	—	130	153	160	132
Rusya	—	—	—	126	158	215

Bu adetler çok manalıdır.

Yeni pazarlar bulmak şöyle dursun, mevcut pazarların kapanması davası karşısındayız.

Harpten önce sadece bir hammadde memleketi olarak tanıdığımız memleketlerin sınaî istihsal müşireleri Avrupanın sanayi memleketlerinkinden ve hattâ Birleşik Amerika hükûmetlerin - kinden daha yüksek bir seyir arzediyor.

En yüksek bir konjunktur senesi olan 1929 seensinde bile Avrupa sanayi memleketlerinin sınaî istihsali1913 senesine nispetle yalnız % 20 artmışken, meselâ Kanadanınki yüzde 134, Avusturalyanınki yüzde 50, Hindistanınki yüzde 82, Berezilyanınki yüzde 135, Rusyanınki yüzde 26 yükselmiş bulunuyor.

Görüyoruz ki, yeni pazarlar bulmak davası artık bir çıkmaza girmiştir. Bu itibarla, millî kurtuluş hareketlerini, cihan iktisadiyatının seyrinde yepyeni bir âmil olarak hesaba almayınca, bugünkü buhranı anlamanın imkânı yoktur.

Memleketlerin, tam kapitalist, yarı kapitalist, hiç kapitalist diye tasnifi ve bu tasnife dayanan cihan iktisadiyatı, bugün bir *çözülüş* ve *yıkılış* seyri içinde bulunuyor.

(*) Die industrialisierung der Wirtschaftlich Rückstaendigen Laender — John B. Condliffe.

Sanayiin muayyen bir kaç imtiyazlı memlekette yerleşmesi, kapitalizmin yüksek çağını vasıflandıran bir safha idise, bu gün, sanayiin dağılışı ve bu seyir içinde cihan iktisadiyatının da çözülüşü, kapitalizmin son çağını damgalamaktadır. Metropollerde kapanan fabrikalar; müstemlekelerde açılıyor.

Sanayiin cihan üzerinde yeni bir tevezzüü, artık hareket halinde bir vakıadır. Bu hareketin mümessili de, millî kurtuluş hareketlerini yapan ve cihan nüfusunun % 80 nini teşkil eden geniş milletler kütlesidir.

Kendi ham maddesini kendi işlemeğe başlıyan müstemleke.. İşte cihan buhranını, devrevî ve geçici bir buhran olmaktan çıkaran ve cihan iktisadiyatına yeni bir istikamet verecek olan büyük kuvvet...

Kapitalist nizamın talihini, Marx'ın tahmin ettiği gibi, kapitalist memleketlerdeki sınıf mücadeleleri değil, kapitalist memleketler dışındaki «millî kurtuluş hareketleri» tayin edecektir.

Tarih, Marx'ı tekzip etmiştir.

KADRO
İnkilâp münevverliğinin mecmuasıdır.

KADRO
İnkilâbımızın asliyesine ve yaratıcılığına inananların mecmuasıdır.

KADRO
İnkilâp taraftarlığının, inkilâp aleyhtarlığına karşı mücadele organıdır.

KADRO
Cihan gidişi içinde Türk uyanıklığının remzidir.

Millî kurtuluş devletçiliği.

I.

İsmail Husrev.

«*Kadro*» nun Devlet ve Devletçilik tezine karşı kürsü ûlemasının kopardığı gürültü, bizi kanaatlarımıza daha sıkı bağladı. Tezimizin kuvvetine ve şeniyete uygunluğuna bir daha iman ettik. Ancak kendi fikirlerinin «*ilmî*» olduğunu, ancak kendilerinin «*ilim*» yaptığını bangır bangır bağırarak âleme ilân eden bu resmî ûlema, profesoral ciddiyetlerine rağmen hiç te göründükleri kadar dolu ve iddia ettikleri kadar«*ilmî*» çıkmadılar. Gazete sayfalarından okuyucuların, cemiyet kürsülerinden dinleyicilerin önlerine serdikleri bilgilerin kısmen eskimiş, kısmen sistemsiz, kısmen köksüz olduğu görüldü. Kısaca «*Kadro*» nun Devlet ve Devletçilik telâkkisine yapılan hücumlardan karşı cephenin tecanüssüzlüğünü, ilmî teçhizatının noksanlığını öğrenmiş olduk. Fakat bütün gunlardan başka bir şey daha öğrendik ki, o da inkılâp gençliğini önünde toplıyacak olan darülfünunun kürsülerine inkılâp şuurunun uğrtaılmadığıdır. Bugün darülfünun pençereleri ve kapıları inkılâp davalarını gençliğe benimsetecek, millî kurtuluş inkılâbının cihan içindeki orijinalitesini tebarüz ettirecek heyecan havasına sımsıkı kaplıdır.

İnkılâbın dışında ve inkılâba bitaraf kalan cemiyet müesseseleri ve fertler, ancak menfî müesseseler ve menfî fertlerdir. İnkılâpta bitaraflık tasavvur edilemez. Her münevver cephelerden birinde yer almaya mecburdur. Bitaraf unsur bitaraf müessese bilerek veya bilmiyerek reaksiyonu (irticaı) desteklemiş olur. Hele bu müessese bir darülfünun olursa..

●

Liberal cepheyi temsil eden muarızlarımızda en çok göze çarpan şey, metotsuzluk ve sistemsizliktir. Bizce bir fikir adamının cemiyet hâdiselerini behemehal bir içtimaî metoda, bir içtimaî sisteme göre mütalaa etmesi lâzımdır. Hangi cephede mevzi alınır-

sa alınsın bu fikir âletlerine muhakkak lüzum vardır. Metot ve görüş tarzi bizi fikirde ve şeniyeti idrakte tezada düşürmekten korur. Bu metotsuzluk ve sistemsizlik neticesidir ki, Devlet ve Devletçilik münakaşasına girenler daima şeniyetle tezada düşmüşler, Devletle cemiyet arasındaki mütekabil münasebetlerin hakikî manasını, içtimaî menşeini ve cemiyet şekilleri içindeki istihalelerini aydınlatamamışlardır. Bütün muarızlarımızın tenkitleri ya eskimiş nazariyeleri tekrarlamaktan ibaret kalmış yahut hiç bir nazarî esasa dayanmıyan ithamkâr hükümlere inhisar etmiştir. Halbuki biz isterdik ki, karşı cephe telâkkilerimizi bir sistem meselesi olarak alsın ve bunların tarihî şeniyetle mutabakatı olup olmadığını (tabiî bir metoda dayanarak), görüş tarzı olmak itibarile tezatları bulunup bulunmadığını ilh. arasın.

Bunun için burada «*Kadro*» nun Devlet telâkkisini, bunun diğer içtimaî sistemler içindeki mevkiin yeniden aydınlatmıya çalışacağız.

●

Devlet deyince ne anlıyoruz? «*Hegel*» gibi idealist bir görüşle Devleti «*aklın tecessüdü*», «*ahlâkî fikrin teşahhusu*» mu telâkki yahut yeni Hegelciler gibi «*ruhun saf ifadesi*» *(Kjellén)*, «*yüksek derecede bir ruhî rabıta teşkilâtı*» *(Oth. Spann)*, «*milletin tarihî birliğinin en mütekâmil şeklini ihraz etmesi (O. Spengler)* olarak mı tarif ediyoruz? Böyle bir fikirci telâkkiye göre Devlet maddî içtimaî hayatın dışında fakat cemiye hükmeden bir manevî varlıktır.

Acaba Devlet normativist telâkkiye göre «*normlar sisteminin*» «*mükellefiyetler nizamının*» ifadesi midir? *Kelsen*, Devleti «*bir abstraction ve hukuk normalarının teşahhusu*» telâkki ediyor. «*Devlet denilen şey ile hukukî nizam yahut kısmî hukukî nizam arasında bir ayniyet vardır.*» diyor. *Esmein* de Devleti «*bir milletin teşahhusu hukukîsi*» olarak tarif ediyor. Vulgaire ve müteammim anlayışa göre Devlet «*mütekabil bir emniyet ve garanti*» bağıdır.

Hukukçular gibi yalnız «şekil» üzerinde kalmak yani Devleti yalnız hukukî bakımdan mütalaa etmek kâfi değildir. «*Şekli*» tayin eden «öz» (Substanz) bizce daha mühimdir. «*Öz*» den

kastımız, Devletin «*içtimaî*» bünyesidir. Devleti bir şahsiyeti hukukiye yapan daha doğrusu Devleti Devlet yapan nedir? Devlet hangi içtimaî münasebetlerin mahsulüdür ve hangi münasebet - ler sayesinde yaşıyor?.

Devlet cemiyette menfaat farklılaşmalarının doğmasile teessüs etmiştir. Cemiyetin birbirine zıt menfaat gruplarına ayrıldığı yerlerde Devlet, bir iktidar cihazı halinde muayyen menfaatların hâmili ve mümessili olarak sahneye çıkıyor. İçtimaî tezatların vücut bulmadığı devirlerde Devlet müessesesine de tesadüf edemiyoruz. Binaenaleyh Devlet, içtimaî menfaat ayrılıklarının bir muhassalasıdır ve bu ayrılıklar sayesinde yaşamaktadır. Fakat bu telâkkimizle hiç bir zaman «*Duguit*» nin «*idare edenlerle idare olunanlar*» tezadını kastetmiş olmıyoruz. «*Duguit*» Devlet deyince bir siyasî tefriki, yani idare edenlerle idare edilenler arasındaki münasebeti, tabiri diğerle bir nüfuz ve iktidarı siyasî taşıyan her hangi bir heyeti anlıyor. Bu böyle olmakla beraber idare edenlerle idare olunanların bulunduğu her cemiyette Devletin teessüs etmiş olması lâzım gelmezki... Meselâ patriarhal cemiyette ailede *pater familyas*, «*Duguit*» nin iddia ettiği gibi Devletin ilk mümessili ve reisi değildir ki... İptidaî kommünlerde (Gentil - Markverfassung) idare edenlerle idare olunanlar bu - lunduğu halde Devlet yoktu. Çünkü bu tip cemiyetlerde idare edenlerle idare edilen arasındaki fark, içtimaî bir farka istinat etmiyor. Sadece ailevî-teknik bir iş bölümünden ibarettir. Vaktaki idare edenlerle idare edilenler mülkiyete tesahüp ettiler o zaman Devlet doğdu. Devletin teessüsü, şahsî mülkiyetin umumî mülkiyetten differansiye (ayrılmasile) olmasile başlar. Binaenaleyh, *bizce Devlet, umumî olarak, evvelâ cemiyette zıt menfaatlerin muhassalasıdır, saniyen muayyen menfaatlar namına (ister zümrevî ister millî olsun) cemiyete hükmeden bir iktidar cihazıdır.*

●

Cemiyetin inkişafı, her tarihî anda o ana kadar olan inkişafların basit bir yekûnu yani sadece kemnî bir terakümü değildir. Tarihte gördüğümüz birbirinden farklı cemiyet şekilleri, içtimaî inkişafın aynı zamanda kalitatif (keyfiyete müteallik) hususiyetleri haiz olduğuna delâlet eder. İçtimaî inkişaf gıdasını tezatlardan (tabiatla insan, cemiyette insanla insan arasındaki müca-

deleden) aldığı için cemiyet tarihinde görülen birbirinden farklı safhalar, bu tezatların şu veya bu istikamette inkişafından mütevellittir. Her safha, hem müstakilen dahilî bir tezadın ifadesi hem daha evvelki safhaların zıddırdır. Bu itibarla her safha «*Hegel*» in tabirile söyliyelim, kendinden evvelik safhanın reddi *(Negation)* ve bunu takip eden safha da *reddin reddidir (Negation der Negation).* Binaenaleyh cemiyetin inkişafı yuvarlandıkça büyüyen bir çığ gibi yalnız münasebetlerin *kemmî* bir tekâmülü değil, aynı zamanda *mütezat karakteri haiz safhaların teakubudur.* Her cemiyet safhası ya bir «*tez*» yahut bunu reddeden bir «*antitez*» yahut bir «*sentez*» dir. «*Sentez*» olan her safha ise, daima yeni bir «*tez*» in (safhanın) rüşeymini taşır.
Cemiyet böyle «*diyalektik*» bir görüşle yani hâdiseleri inkişaf ve zıt mütekabil münasebetler mecmuası halinde tetkik edince Devleti de ve Devletin inkişaf syrini de «*metafizik*» yani hâdiselerin hareket kanunlarını tanımayan ve cemiyeti sadece bir kemmî teraküm addeden bir telâkki ile izah edemeyiz. Cemiyette birbirile çarpışan zıt menfaatlar yer değiştirdikçe, Devletin fonksiyonları ve mahiyeti de istihaleler geçirmiştir. Bunun içi nDevleti, içtimaî inkişafın haricinde mücerret bir varlık olarak değil, cemiyetin inkişafı ve istihalelerile hemahenk olarak inkişaf eden ve istihaleler geçiren bir mevcudiyet halinde mütalaa etmeliyiz. Bu diyalektik kaideyi«*Hegel*» «*Wissenschaft der Logik*» inde şöyle ifade ediyor: «*Hayatın tahavvülü, bir kemiyetin sadece diğer bir kemiyete intikali demek değildir. Bu tahavvül aynı zamanda kemiyetin diğer bir keyfiyete geçişidir. Bu nevi intikallerden her biri tedriciyetin inkitaı (ein Abbrechen des Allmaelichen) demektir ve hâdiseye keyfiyet bakımından evvelkinden farklı bir şekil verir... Devlet de müsavi şartlar altında ancak kemiyetteki farklardan dolayı muhtelif kalitatif hareketler alır.*»
Binaenaleyh Devleti tetkik ederken mevzu olarak alelıtlak Devleti değil, muayyen bir cemiyet safhasındaki müşahhas (konkre) Devleti lamamız lâzımdır. Halbuki «Kadro» ile Devlet münakaşası yapanlar, Devleti sadece tarih içinde tekâmül ve fonksiyonları tenevvü ve tekessür eden yani sadece kemmî terakümler geçiren bir müessese telâkki etmişlerdir ki, bu telâkki metotsuzluğun en güzel bir misalidir. [1]

[1] Ağaoğlu Ahmet beyin Şevket Süreyya Beyle olan münakaşası.

Bugünkü Devletten ve onun cemiyetle olan münasebetlerinden bahsedilirken zarurî olarak mevzun çerçevesinin de muayyen bir tarih devresini doldurmakta olan muasır cemiyetin tarih çerçevesile hudutlanması lâzımdır. Fakat kapitalist iktisat sistemi (2) ismi verilmekte olan bu muasır cemiyet te kendi içinde *ilk, orta* ve *son çağ (Früh - Hoch und Spaetkapitailsmus)* olmak üzere ayrıca küçük küçük safhalara ayrılmıştır. İlk çağda kapitalist cemiyete ticarî menfaatlar (kapitalizmin zuhurundan XVIII inci asrın ortalarına kadar) orta çağda sınaî menfaatlar (XIX uncu asrın son rubuna kadar) son çağda da (XIX uncu asrın son rubundan itibaren) malî menfaatlar hâkim olmuştur. Bütün cemiyet müesseseleri ve bu meyanda Devlet müessesesi de bütün bu safhalarda hâkim olan menfaatların şekline göre taayyün etmiştir. Binaenaleyh yalnız kül halinde bir cemiyet tipini almak ta kâfi değildir. Böyle bir cemiyete ait her hâdiseyi o cemiyetin zuhur, inkişaf ve inhitat safhalarına göre mütalaa etmek lâzımdır. Ancak bu noktai nazardan hareket ettiğimiz takdirde muasır cemiyette Devletin cemiyetle olan münasebetlerinin şekli ve tekâmülü hakkında bir fikir edinebiliriz. Bizim için diyalektik metot bütün tetkiklerimizde esastır.

Muasır Devletin zuhuru tarihi, Modern cemiyetin zuhuru tarihine tesadüf eder. Modern cemiyetle beraber tarih sahnesine çıkmış olan mutlakıyet Devleti bir çokluğun (bir şehir, bir eyalet halkından fazla bir çokluğun), bir hükümdara, (bir prense), bir hükümdarın iradesine ve menfaatlarına tâbi kılınması hâdisesiydi (W. Sombart). Bu çokluğu teşkil eden insanlar feodal devirde olduğu gibi birbirlerine *organik* (kan, komşuluk, maiyet halkının rabıtası) rabıtalarla değil *mihanikî* bağlarla bağlıdırlar. Bu bağlar «Sombart»ın dediği gibi organik olarak neşvünüma bulmamış daha ziyade kudret tarikile ihdas olunmuştu. Mutlakıyet devletinin iki cephesi vardı: Biri harice diğeri dahile karşı. Harice karşı Devlet, hudutsuz bir ittisa hırsı besliyordu. Bu hedefe varmak için modern ordu teşkilâtını vücude getirmişti. Dahile karşı bütün cemiyet sahalarını şuurlu bir surette tanzim ve

[2] Avrupada kapitalismin zuhur tarihi cenup memleketleri için XIII. Şimal memleketleri için XV inci asırdır.

idare etmek, iradesini bütün hayat faaliyetlerinin yegâne kaynağı haline getirmek istiyordu. «*Jandarma Devlet*» o zamanki Devletin bir vasfı idi.

Modern Devlet nazariyecilerini de yetiştirdi. XVI ıncı ve XVII inci asırların mütefekkirleri eski «*imperium*» mefhumunu yeni münasebetlere tatbik ettiler Roma hukukundan istiane ederek modern «*Souveraenitaet*» mefhumunu kurdular. «*Bodin*» (1530-1596) suvereniteyi (majestas), hâkimiyeti prensip sahip olduğu iktidarın heyeti mecmuasıdır, yahut *(summa in cives legibusque potestas)* diye tarif etmekle «*L'état c'est moi*» düsturunun nazarî temelini atmış oluyordu. «*Bodin*»e göre hâkimiyetin karakterlerinden birincisi ve en esaslısı umumiyeti itibarile cümleye ve hususiyeti itibarile her şahsa kanun vazetmektir. Bunu kendine faik müsavi ve madun hiç bir rizaya muhtaç olmaksızın icra etmektir. Hükümdar hiç bir kanuna tâbi değildir. Çünkü kanunun mevcudiyeti yekpare bir iradenin mevcudiyetini tazammun eder. Bu da ancak hükümdarın iradesi olabilir. Bu iradenin mukayyet olmasına imkân tasavvur edilemez. Hükümdar hâkimiyeti itibarile Devlete ait mülkün ve şahısların sahibidir. Çünkü Devlet tabanın fevkındedir. O zamanlar hükümdar (Prens) ef'al ve harekâtında serbest olabilmek için bu nazarî esaslara muhtaçtı. Bunlar bu serbestiyeti temin ettiler.

Müteakip asırlarda mutlakiyetin Devlet telâkkisi ve bilhassa «*merkantilism*» ismi verilen iktisat siyaseti hâkimiyetin tatbik şekilleri yani hükûmet şekillerindeki farklara rağmen tedricen bütün Avrupa memleketlerine yayıldı.

Mutlakiyet Devleti hâkimiyetini ücretli bir orduya ve geniş bir bürokrasiye istinat ettiriyordu. Bu iki temel, para iktisadiyatı üzerine atılmıştı. Orduyu ve memurları (buraya saray da dahildir) beslemek için paraya yine paraya ihtiyaç vardı. Hükümdar (Prens) parayı ya vergi yahut istikrazlar akti tarikile temin ediyordu. Fakat vergilerin tarh edilmesi, istikrazların aktedilmesi için memlekette servetin ve o zamanki telâkkiye göre servetin ifadesi olan kıymetli madenlerin artması lâzımdı. «*Kolber*», «*bir hükûmette yalnız paranın bolluğudur ki o memleketin haşmet ve iktidarını temin eder*» demekle devrin iktisat zihniyetine tercüman olmuştu.

Para bulmak maksadile Devlet doğrudan doğruya iktisat teşebbüslerine de girdi. Madenler işletti. Ticaret yaptı. Gemicilik etti. Kısaca maliyeye varidat temin edecek her membaa el attı.

Aynı hırs Devleti yeni doğmakta olan kapitalist bilhassa ticarî menfaatlarla mesaî iştirakine sevketti. Hükümdar ile sermayedar tabiî müttefikler haline geldiler. Her ikisi de aynı gayeyi güdüyordu: Para kazanmak. Bundan başka her ikisinin de kurunu vustaî feodal nizama, şehirlerin lonca tahdidatına karşı müşterek düşmanlıkları vardı. Hükümdar, nüfuz ve hâkimiyetinin geniş sahalara yayılmasına engel olan şehirler ve feodallerle mücadele ediyordu. Kapitalist menfaatlar da loncaların tahdidatından, memleketi parçalı bir bohçaya çevirmiş olan dahilî gümrüklerden müştekidi.

Adım başına mahallî otoritelere gümrük vermekle iş adamları kazançlarının bir kısmını bu tufeylilere terke mecbur kalıyorlardı. Bu menfaat ve hedef iştiraki dolayısile Devlet, kapitalist menfaatların hâmisi oldu. Aldığı bütün tedbirlerde ticaretin ve sanayiin inkişafını, olmıyan yerlerde bunların ihdasını istihdaf ediyordu. Bu hedefe varmak için Devletin takip ettiği merkantil siyasetin unsurları şunlardı: 1 — İmtiyazlar vermek, 2 — İnhisarlar bahşetmek, 3 — Reglamanlar koymak, 4 — Prim vermek.

İkinci *Henri*'nin bir mektubunda (13. VI. 1568) imtiyazların maksadı şöyle tasrih edilmişti: «*Ahlâk ve sanat sahibi kimseleri diğer eşhasın fevkinde tanımak ve bunlara imtiyazlar bahşederek iyilikte bulunmak ve bu suretle Krallığımız dahilindeki tabamızın ferden ferda hepsindeki kazanç arzusunu takviye ve teşvik etmek istiyoruz.*»

Müteşebislere verilen inhisarların kurunu vusta inhisarlarından farkı birincilerin şahsî ikincilerin lonca inhisarları olmasında idi. Krallar tarafından bahşedilen inhisarlar istihsal, ticaret ve münakale inhisarları olmak üzere muhtelif şekiller almıştı. Bir kaç misal verelim: Fransada siyah ipekli çorap imali Lion şehrinin inhisarı altında idi. İngilterede XVII inci asırda kömür ticareti New Castell tüccarlarının elinde toplanmıştı. Fransada satılacat ipeklerin Lion'dan geçirilmesi imtiyaz halinde idi. Haricî ticarette muayyen memleketlerle ticaret yapmak hakkı muayyen şirketlere verilmişti. Meslâ 1719 da tsis edilen *Compagnie*

des Indes (chargé de tout le commerce coloniale de France) Fransanın bütün müstemleke ticaretile muvazzaftı.

Kapitalizmin ilk çağını dolduran bu merkantil politikada Devlet he rişe müdahale etmiş her işin arkasından Devlet çıkmıştır. Devletin bu müdahalecilikteki yegâne muharriki fiskal menfaatlardı. Orduyu ve memurları ve sarayı doyurmak için para lâzımdı. Binaenaleyh bu devrin devletçiliğine «*fiskal devletçilik*» demek mümkündür.

●

Mutlakıyet devletinin garip bir talii varmış. Kurunu vustaî lonca tahdidatına, mahallî otoritelere karşı mücadele ederken kendisi bunların vaziyetine düşmüş, bunların tahdidatına, inhisarlarına bedel olaack tahdidat vazetmişti.

XVIII inci asrın ikinci nısfında sanayiin inkişafile tarih sahnesine ticarî menfaatlar yanında sınaî menfaatlar da çıkmıştı. Bu menfaatler sanayi erbabı tarafından temsil olunuyordu. Sanayi burjuazismin menfaatı kurunu vusta tahdidatına, kurunu vusta inhisarlarına benziyen bütün Devlet tahdidatının, Devlet imti - yazlarının ortadan kaldırılmasında, her yerde, her şey üzerinde kimsenin müdahalesi olmadan serbest ticaret yapılmasında idi.

Hem Devletin iktisat siyasetinin merkantil devirde bir manası da memlekette sanayi ve ticareti kuvvetlendirmek değil midi? Bütün alınan tedbirler bu maksadın tahakkukuna hâdim değil mi idi? Mademki kapitalist menfaatler artık yardıma muhtaç ol - madan dahi kendi kendine yürüyecek kadar kuvvetlenmişti. O halde Devletin iktisadî faaliyetlere müdahalesi de lüzumsuzdu. İlk çağ devrinin Devlet tahdidatı sanayi burjuazisinin serbestii hareketine mani oluyordu. Son senelerine doğru «*Kolber*» Fransız sanayi ve ticareti için yeni devlet tedbirleri almak maksadile büyük sanayicileri müşavere için topladığı zaman içtimaa iştirak edenlerden «*Lejandr*» isminde biri «*Kolber*»e hitaben «*Laissez nous faire*» diye haykırmıştı. Bu söz bilâhare «*Laissez faire, laissez passer*» şeklinde Devlet müdahalelerine karşı genç sanayi burjuazisinin mücadele şıarı oldu.

kapitalismin orta çağında doğan menfaatlar, ilk çağın hukuk münasebetlerile tezat haline gelmişti. Yeni menfaatların serbest inkişaf etmesi için eski bağların kırılması lâzımdı. Bu devir, bu

lüzumun nazarî esaslarını kuran ideologlar, yetiştirmekte gecikmedi. Yeni menfaatlara tercüman olan mütefekkirler, yeni devrin felsefe, ahlâk iktisat, hukuk sahasında fikrî esaslarını atarak eskiyi şiddetle tenkit ettiler. «tabiî haklar nazariyesi» devrin ideolojisi oldu. Bu ideolojinin hareket noktası fertti: Fert bir takım haklara malik olarak doğar. Bunlar ferdin tabiî haklarıdır. Hüriyet bu haklar cümlesindendir. Bu tabiî hakka cemiyetin riayet etmesi lâzımdır. Bu bir içtimaî borçtur. İnsanlar arasında mutlak bir müsavat vardır. İnsanlar aynı haklara malik olarak doğdukları için birbirlerinden farklı muamelelere, imtiyazlara sahip olamazlar. Cemiyet üzerinde tatbik edilen tahdidat, umum için bir olmadığı binaenaleyh fertler hakkında ayrı ayrı tatbik edildiği takdirde aynı cemiyete mensup insanların aynı hakka malik olmamaları neticesine varılır. Bu ideoloji 1789 hukuk beyannamesinde şöyle ifade edilmişti: «*İnsanlar hukuk müvacehasında hür ve müsavi doğarlar ve hür ve müsavi kalırlar. Her siyasî cemiyetin gayesi, insanın tabiî ve müruru zamanla sakit olmaz hukukunun siyanetidir. Her insanın hukuku tabiiyesinin icrası ancak cemiyetin diğer azasının haiz olrukları aynı hukuku icra etmelerini temin eden hukuk ile mukayyettir.*» *(Madde: 1,2,4).*

Tabiî haklar nazariyesinden hareket eden iktisatçılar da «*Liberal iktisat*» nazariyesini kurdular. Fiziyokratlar, İngiliz klâsiklerinin bir kısmı bilhassa «*Adam Smit*», liberal ve ferdiyetçi iktisat telâkkisinin en büyük müdafileri oldular. Fiziyokrat mektebin mümessilelerinden «*Kene*», «*ticaret tamamen serbest olmalıdır ki, gayri mahdut serbestii rekabete imkân hasıl olsun*» diyordu. Fiziyokratlar yalnız «*tufeylî tüccarları*» kazandıran inhisarların, imtiyazların lâğvını istiyorlardı. Yine «*Kene*», «*imtiyazlar ve inhisarlarla hürriyetin tahdidi, rakiplerin adedini azaltır. Bu ise, gayri âdilânedir.*» diyordu. İktisatta liberalism ve ferdiyetçilik şekillerini alan tabiî haklar nazariyesi Devlet telâkkisinde de tesirlerin gösterdi. Yeni telâkkiye göre Devletin iktisat işlerine müdahale etmemesi, yalnız harice, düşmanlara karşı memleketi koruması, dahilde de hayatın ve mülkiyetin muhafazasına dikkat etmesi, kısaca Devletin bir «Gece bekçisi olması» isteniyordu. Bu yeni fikir hareketinin tesirile Devlet tamamen neutralize edilerek hakikaten bir «Gece bekçisi», «mütekabil emniyet ve ga -

ranti cihazı» vaziyetine indirildi. Merkantil Devletin iktisat politikasının meyvaları olan inhisarlar, imtiyazlar ilh. ortadan kaldırıldı. Ferde şahsî hürriyet, ticaret ve sanayide iş hürriyeti, temellük hürriyeti gibi vâsi hürriyetler bahşedildi. *Bu suretle liberal devlet telâkkisi, liberal devlet politikası, liberal iktisat nizamı, merkantilist devlet telâkkisinin her işe müdahale eden Devletin bir reaksiyonu, bir reddi (Negation'u) olarak teessüs etti.*

●

Fakat XIX uncu asrın sonlarına doğru kapitalizmin bünyesinde vukubulan tahavvüller, yeni reaksiyonlar getirmiye başladı. Bu tahavvüller, serbestii rekabetin, ferdiyetçiliğin kısaca liberal iktisadın tabiî bir neticesi olan sermaye temerküzleridi. Meselâ Almanya'da 1883 senesinde kömür piyasasındaki rekabeti kaldırmak ve kömür satışını tanzim etmek maksadile büyük bankaların yardımile teşekkül eden «Reinisch - Westfaelische Kohlensyndicat» ilk iş olarak mıntakasındaki kömür istihsalinin % 95 ini istihsal etmiş ve bütün Almanya kömür istihsalinin % 50 sini kontrolü altına almıştı. Aynı sene zarıfnda Essen çelik sendikası bütün memleket istihsalinin % 44 ünü vermişti. Almanya'da 1865 de 4, 1875 de 8, 1885 de 90, 1890 da 210, 1906 da 385, 1911 de 550-600 kartel vardı. Böyle kartel, sendika, gibi inhisarcı teşkilâtların millî iktisadiyata hâkim olması, bir zamanlar sanayi burjuazisinin istihsali için mücadele ettiği serbestii rekabet hakkının, mukaddes tanınan ferdî teşebbüs hürriyetinin fi'len ret ve inkiarrı demekti. Bu inhisar teşkilâtlarının merkantil devirdeki inhisarlardan farkı Devlet tarafından ihdas edilmiş olmasında değil millî iktisadiyatın inkişafile organik olarak teessüs etmesinde idi. Malî sermayenin gittikçe ittisa eden inhisar hareketleri iktisadiyatın liberal temellerini söküp atmıştı. Serbestii rekabet prensipi yerini inhisar zihniyetine terkediyordu.

Bu yeni safhada Devletin yeniden iktisadî faaliyetlere müdahale etmiye başladığı görülür. Bunun için Devletin 1880 senelerinden sonra yüksek kapitalist memleketlerde bilhassa Almanya'da iktisadî hayata müdahalesine «*Neo - merkantilism*» yeni merkantilism ismi de verildi. Fakat Devletin yeni merkantilist politikasının eski merkantilist politikadan farkı, Devlet siyasetinin

tamamen kapitalist menfaatlar tarafından tayin edilmesinde idi. *«Eskiden Devlet iktisadı idare ederdi. Şimdi İktisat Devleti idare etmektedir» (W. Sombart).* Devlet, kapitalismin bu safhasında büyük bankaların, büyük inhisarcı teşkilâtların bir âleti haline geldi.

Yeni Devlet politikasının ilk işi, gümrük himayesine avdet olmuştu. 1880 senesinden itibaren İngiltere müstesna bütün kapitalist memleketlerde himaye usulüne avdeti müşahede ederiz. Bu himayecilikten maksat merkantil dvirde olduğu gibi zayıf sanayii harice karşı korumak yahut olmıyan millî sanayi yaratmak, tâbiri diğerle *terbiyevî* bir gaye gütmek değil, büyük inhisarcı teşkilâtları yabancı memlektlerin inhisarcı teşkilâtlarının rekabetlerine karşı himaye etmekti. Onun için bu gümrük himaye sistemine «*Kartel porteksiyonizmi*» ismi dahi verilmişti.

Devletin neo-merkantilist politikasının ikinci ana hedefi de Anavatanın iktisadî nüfuz sahasını dünya üzerinde tevsidi. Bunun için muhtelif metotlar takip olunmaktadır. Bunların başında müstemleke siyaseti gelmektedir. Devlet bu safhada malî sermaye menfaatları namına geri memleketlere karşı şiddetli bir emperyalist politika takibine başlamıştır. Bunun için kapitalismin bu üçüncü safhasına *emperyalizm* devri dahi denilmektedir. Fakat burada şayanı dikkat olan cihet, millî piyasada serbestii rekabetin, liberal iktisat siyasetinin gittikçe geri plânlara atılmasına mukabil müstemlekeler karşı emperyalist Devletlerin hararetli bir liberal siyaset müdafaa etmeleridir. Bunun böyle olması gayet tabiîdir. Çünkü, nasıl kapitalizmin ilk çağlarında Devlet hem kendi hem sermaye yeni menfaatları namına mahallî otoritelerle mücadele ediyordise şimdi de dünya içinde müstakil otorite olmak istidadını gösteren milletlerle mücadele etmek zaruretinde idi. Kapitalist memleketlerin ekspansiyonu ve müstemlekelerin serbest istismarı için behemehal dünya piyasaları serbest ve gümrük duvarları gibi her hangi tahdidattan masun olmalı idi.

●

Bütün bu inkişaflara muvazi olarak sanayi kapitalizmile beraber tarih sahnesine yepyeni bir içtimaî sınıf ta çıkmıştı: Amele sınıfı. Kapitalizmin liberal çehresinin değişmesine bu sınıfın kalabalıklaşması ve teşkilâtlanması da müessir oldu. Teşkilâtlar sa-

yesinde iş piyasasında serbestii rekabet kısmen tahdit edildi. Devlet amele sınıfına hâdim ve amele lehine sıhhat ve iktisat işlerine müdahale etmiye başladı. Bu suretle devlet bir taraftan sermaye menfaatları namına iktisadî hayata müdahale ederken diğer taraftan da amele sınıfı namına da müdahaleye mecbur kaldı. Neticede kapitalizm bir taraftan sermaye teşkilâtları (kartel-ler, trüstler, sendikalar ilh.) diğer taraftan amele teşkilâtları (amele sendikaları) ile ferdiyetçi ve libral rejimden teşkilâtlı rejime intikal etmiye başladı. Bu safhada Devlet artık sermaye menfaatların bekçisi olmaktan çıkarak muayyen menfaatların tesiri altında ve bu menfaatlar namına iktisadî ve içtimaî hayata müdahaleler yapan bir cihaz haline geldi.

Arkası var

KADRO
Okuyucularının gittikçe artan sevgisine, daha ziyade lâyık olmağa çalışacaktır.
KADRO okuyucuları!
KADRO'ya yeni okuyucular, yeni aboneler bulunuz!

Millî Kurtuluş İnkilâbının Cihanşümul ehemiyetini, Anlıyan anlıyana.

Burhan Asaf.

KADRO neşriyatının lehinde aleyhinde daha çok söz söylenecektir. Fakat bir nokta, zamanın buzlu camı üzerinde gittikçe daha keskin hatlarla tesbit edilecektir. O da bu neşriyatın inkılâbımızın en sistemli bir izahını teşkil etmiş olmasıdır. KADRO neşriyatı, inkılâbımıza, Millî Kurtuluş Hareketlerinin örneği ve öncüsü rolünü verirken ne bu hareketlerin tarih içindeki seyirlerini ne de bu seyrin cihan ve memleket şeniyetlerine bağlı olan hareket noktalarını ihmal etmiştir. Meselâ, Millî Kurtuluş Hareketlerinin cihanın yarınki mukadderatı üzerinde, ne itibarla, nasıl ve ne derece müessir olacaklarını tesbit ettiği gibi bizzat Türk inkılâbının kendi nam ve hesabına bu hareketleri fikrî sahada sevk ve irşat etmekte ne dereceye kadar salâhiyettar ve menfaattar olduğunu da ayrıca ifade etmiştir.

Cihan harbine kadar, dünyanın gidişi üzerinde yalnız büyük devletler hâkimdi. Büyük devletlerin kendi aralarında uyuşamamaları başkalarına nefes almak fırsatını verirdi. Osmanlı imparatorluğunun kendinden aldığı kuvvetle değil de emperyalistler karargâhındaki ayrılık ve menfaat tezatları sayesinde bir acayip ömür sürmüş olduğu, artık herkesin bildiği hakikatlar arasına girmiştir.

Cihan harbinden sonra, dünyanın gidişi üzerinde gine sadece büyük devletlerin hâkim oldukları ve hâkim kalacakları şu itibarla kanaat haline geldi ki, ya kapitalizmi yani kendi öz rejimlerini yaşatmak suretile yahut sınıf davasının halline giderek ve sınıf ihtilâlini yaparak, fakat her iki şıkta da müesses hegemonyalarını mutlak surette muhafaza edecekleri hesaplanıyordu. Yanı cihanın mukadderatını şunlardan biri tayin edecekti: Yabüyük devletler, kapitalizmi girdiği çıkmazdan kurtaracaklardı: yahut büyük devletler, kapitalist iktisat rejiminden ilişiklerini çözerek sosyalist rejime geçeceklerdi. Fakat her iki şıkta da, cihan vaziyetine kendileri hâkim kalacakları gibi, cihan mukadderatının tayinine iştirak edecek bir üçüncü kuvvet yoktur farzediliyordu.

Halbuki harpsonrasının daha ilk saatlerinden itibaren, üçüncü kuvvet, Anadolu yaylalarından Akdeniz kıyılarına doğru inen ceza kasırgaları arasında doğmuştu. Üçüncü kuvvet, Milli Kurtuluş İnkılâbı idi. Bunun ne olduğunu söylemeğe hacet yoktur. Çünkü şimdiye kadar gerek İnkılâp ve Kadro'da gerek ise Kadro neşriyatında bu nokta üzerinde kâfi derecede durulmuştur. Biz burada, Millî Kurtuluş hareketlerinin cihan içindeki ya-

ni cihan hâdiselerinin dinamik seyri içindeki mevkiini hem bir takım yabancı görüşlere hem de kendi görüşümüze göre karşılaştırıp mütalaa edeceğiz.

●

Millî Kurtuluş Hareketlerini, kapitalist dünya, hiç bir zaman tecviz etmemiştir. Müstemlekeciliğin bir «temdin işi» olduğunu bayrağına yazan bu rejim, on sekizinci ve on dokuzuncu asırlar zarfında millî kurtuluşlarını yapmış olan memleketlerde, Japonya ve Amerika Birleşik hükûmteleri müstesna, bu hareketleri dumura uğratmasını bilmiş ve onların elinde, şekilden ibaret bir istiklâl bırakmıştır. Bütün cenup Amerikası ve bütün Balkan memleketlerini fikrî, siyasî ve iktisadî nüfuzunun daha ilk adımda altına alarak birincileri monokültür yapan muazzam çiftlikler ikinci fasileyi de, ziraat ve çobanlıkla uğraşır fakir ve geri kalabalıklar halinde tutmuştur. Millî Kurtuluşlarını yaptıktan sonra her ikisi de emperyalist karargâha iltihak etmiş olan Japonya ile Amerikanın tam bir istiklâle varmaları ise, ancak cihan harbi sayesinde kabil olmuştur. Kapitalist dünyanın Millî Kurtuluşu tecviz etmemesi yani milletlerin tam bir istiklâle varmalarına daima ve sitemli surette engel olması onun iyiliğinden ve kötülüğünden yani ahlâkî bir görüşten değil onun aslında yatan vasıflardan yani onun bünyesinde yatan iktisadî- içtimaî hususiyetlerden doğmuş bir haldir. Kapitalist dünya, yaşayabilmek için pazarlara ihtiyacı olan ve pazarlarını elden kaptıracak olursa kendi içinden inhilâl edecek olan bir nizamdır. Bu kanuniyet neticesindedir ki, en modern teknikli bir sanayie ve teşkilâta malik olan Almanya, bütün harpsonrası devrinde bir Yarı - müstemleke muamelesine tâbi tutulmuş ve gene bu sebepler dolayısiledir ki Amerikadan alacaklı bir Avrupanın Amerikaya borçlu bir Avrupaya inkılâp etmesi yani kapitalizmin merkez değiştirmesi neticesinde, memleketler arasındaki münasebetler anarşik bir hal almıştır.

Kapitalizmin Millî Kurtuluş prensipini tecviz etmiyeceğinin bir delili de şudur ki, milliyetçiliğin en büyük düşmanları, şimdi büyük sermaye merkezleridir. Ve Mac Donald ile Roosevelt gibi devlet adamları, milliyetçi cereyanları, resmî beyanatlarında ayıplamakta artık zerre kadar çekinmemektedirler. Milliyetçiliği, en yüksek bir ideal gibi müdafaa etmekte devam edenler, ya Almanya gibi millî bir sosyalizme sarılmak ıztırarında kalan sermayesiz ve müstemlekesiz memleketler, yahut Türkiye gibi Millî Kurtuluş hareketinin bizzat başında bulunan memleketlerdir.

●

Millî Kurtuluş hareketleri hakkındaki sosyalist görüşlerine gelince onlar da, netice itibarile kapitalist telâkkiden farklı şeyler değildir. Bu hususta en güzel tafsilâtı «İnkılâp ve Kadro»nun (1)

Millî Kurtuluş Hareketlerinin bize ve başkalarına göre telâkkisi.

başlığı altındaki faslında bulacaksınız. En ileri sosyalist görüşe göre: «Millî mesele, umumî proleter inkılâbının bir cüz'üdür. Bu meselenin mevzuu,

(1) « İnkilâp ve Kadro » yazan : Şevket Süreyya, Ahmet Halit kütüphanesi.

mazlum milletlerin inkılâpçı kabiliyetlerinden proletarya inkılâbı hesabına istifade ve onları bu uğurda istimal etmek, müstemlekeleri ve yarı-tâbi memleketleri burjuvazinin rezervi (yani ihtiyat kuvveti, kuvvet kaynağı pazarı) olmaktan çıkararak proletarya inkılâbının rezervi haline getirmektir.» (Stalin «Lenin ve Leninizm» 1924). Bu görüş o zamandan bu güne kadar bir tarakki kaydetmiş ise, bu tarakki ileriye doğru değil geriye doğru cereyan etmiştir. Son Mançuri meselesi ve Çin şark demiryolları işinde, Çin Millî Kurtuluş Hareketi, Japonya ile Sovyet Rusya arasında ancak bir pazarlık mevzuu telâkki edilmiştir. Bu misal kapitalist şekildeki emperyalizm ile sosyalist şekildeki emperyalizm arasında ne kadar kolay ve güzel uyuşulmuş olduğunu gösterdiği gibi, ileride iki sosyalist emperyalizm arasında da ne tarzda uyuşmalar ve bir zayıf memleketin sırtından ne mütenevvi kırışmalar yapılabileceğini, ateşten bir ihtar cümlesi halinde anlatıyor. Öyle ki, garp cemiyeti bugünkü şeklini muhafaza edemeyip sosyalist bir nizama geçecek olursa, Millî Kurtuluşları uğruna, bu gün ya kan döken yahut ta kan terliyen milletler için, hiç bir şey değişmiş olmıyacaktır. Gine bir tarafın inhisar şeklinde elinde tuttuğu ileri teknik, tekniksiz ve geri tarafın belki bir başka «adap ve erkân» (protokol) fakat muhakkak ki dünkü kadar bir sistem dahilinde istismarına dayanacaktır.

●

Görüyoruz ki birbirine taban tabana zıt görünen bu iki telâkki, Millî Kurtuluş bahsinde, müşterek bir kanaata maliktirler. Bunun içindir ki, Millî Kurtuluş Hareketleri, eğer asliyetlerini muhafaza etmek ve cihan mukadderatı üzerinde rey sahibi olmak istiyorlarsa, kendi «cihanı telâkki tarzlarını» hem her şeyden evvel bu iki telâkkinin haricinde ve karşısında hem de müstakillen yapmağa mecburdurlar. Aksi takdirde, yani kendilerine düşman olan iki telâkkiden birinin ideolojisine saplanıp kaldıkları takdirde, kendi davalarını, hakikaten iki telâkkiden birinden birine rezerv yapmış yani millî davayı elden kaptırmış olacaklardır. KADRO bu nokta üzerinde olduğu kadar hiç bir işte hassas değildir. Geçenlerde, G. Safarof imzası altında (1) Millî Kurtuluş Hareketlerinin tezini vermek teşebbüsüne ehemmiyet verip Millî Kurtuluşun prensiplerini ancak millî kurtuluş yapmış yani hem o hareketin öz şeniyetlerinden hareket etmiş hem de millî kurtuluşa varmanın prensip ve çarelerini bünyesinden gelen tecrübelerle bizzat bulup tedvin etmiş bir memleketin ortaya koyabileceğini ve bu memleketin de ancak Türkiye olacağını işaret edişimizin sebebi bu idi.

●

Eğer Millî Kurtuluş Hareketleri gerek ihtiva ettikleri içtimaî mana gerekse içlerine aldıkları cemiyet parçaları itibarile ikinci derecede şeyler olsa idi, kapitalist yahut sosyalist telâkkilerden birinin peyki olmaları, belki de tarihî şeenî zaruretler dolayısile mukadder olurdu. Fakat, bütün harpsonrasının hâdiseleri gösteriyor ki, millî kurtuluş inkılâbı, cihan gidişini idare

(1) 9 numaralı KADRO'da çıkan: «Millî Kurtuluş hareketleri ve bunların İnkilâp nazariyeleri» isimli yazıya müracaat.

eden görüşler arasında gerek keyfiyet gerek ise kemiyet bakımından gittikçe başa geçmektedir.

Bir kere, adına «buhran» adını verdiğimiz hâdise, millî kurtuluş inkılâbı namına ve lehine ileri sürülmüş şu iddiaları kat'iyetle teyit etmiştir.

A) Fazla kıymet, garptaki sermaye ve iş münasebetinin bir mahsul ve neticesi olmazdan evvel, müstemleke ve yarı müstemlekelerin talanı neticesinde elde edilmiştir. Eğer bu talan olmasa idi, kapitalizm inkişaf edemezdi.

B) Sınıf tezadı, müstemleke ve yarı-müstemlekelerden kıymetler talan edildikçe oportünizme sapmıştır. Talanın ardı alınınca, gerçi son derece genişlemiş fakat bunun hemen arkasından zerre kadar mukavemet gösteremiyerek soysuzlaşmıştır.

C) Kapitalizmi «buhran» ın çıkmazına tıkan, sınıf tezatlarının keskinleşmesi değil, millî kurtuluş hareketinin Avrupanın ta ortalarına kadar sokulabilmesi ve oradaki milletleri bile kendi tesir dairesinin içine alması olmuştur.

D) Sınıf tezadının ikinci derecede bir tezat olduğunu ve başta metropol ve tâbi memleketler tezadının geldiğini şu hâdise isbat etmiştir ki, sınıf tezadına en ziyade mevzu olan Almanya, memleket olarak istiklâlini ve şahsiyetini kaybedince ve memleket olarak millî kurtuluş görüşünün içine girince, sınıf tezadını bir kalemde tasfiye etmiştir.

E) Millî kurtuluş hareketlerinin kemiyet bakımından oynadıkları role gelince, cihandaki insanlığın % 80 inin davası, millî kurtuluştur. Bu miktar, eksilmek şöyle dursun, Ortaavrupa ve Şark Avrupasının sermaye esaretinden doğmuş haline bakacak olursak, önümüzdeki senelerde, buralardaki insanları dahi kayıtsız ve şartsız kendine ilâve edecek istidattadır.

Saydığımız noktalardan anlaşılabilir ki, Millî kurtuluş davası, gerek keyfiyet gerek ise kemiyet bakımından gerek kapitalist gerek ise sosyalist görüşe karşı (1) üstünlüğünü adım adım ispat etmektedir.

Demek oluyor ki, millî kurtuluş inkılâbı, ihtiva ettiği içtimaî mana bakımından olduğu kadar içine aldığı milletlerin insan kalabalıkları bakımından da, kendinden daha eski olan iki telâkkinin arasına, artan bir salâhiyet ve kudretle girmiştir. Bu üç kuvvetten bahsederken, faşizm'den bilerek uzaklaşıyoruz. Çünkü bizce, faşizm, kapitalizm ile sosyalizm arasında tezada düşmüş olan garp emperyalizminin, hıristiyanlık ve ırkçılık (yani imtiyazlı beyazlar) masallarile takviye edildikten sonra müstemleke ve yarı-müstemlekeleri bir anlaşma dahilinde toptan ele geçirmek hareketidir. Yani hıristiyan ve büyük Avrupa milletlerinin geçen asırdan müdevver cihan hegemonyalarını, hem sınıf tezadını hem de millî kurtuluş hareketlerini geme almak suretile yeni bir şekilde idame etmek ister. Fakat gerek bir küçük burjuva görüşünü temsil etmek itibarile içeri doğru gerek ise siyasî ve iktisadî görüşün rüşdüne ermiş genç milletlerin yollarını kesmek itibarile dışarı doğru reaksyoner (rücî) bir hareketin şaheser bir

(1) Sosyalist kelimesi ile ilmî sosyalizmi kasdediyoruzki, komunizm buna dahildir.

nümunesi olduğundan, onu ancak garbın kendi istihalesini sür'atle yapmasına mani olan bir hareket telâkki ediyoruz.

Bu hareketin garbın kendi istihalesini sür'atle yapmasına mani olması yani bir taraftan liberal kapitalizm ve bir taraftan da sosyalizm ile mücadele ederek garbın kendi mevcudiyeti içinde istikrarlı bir neticeye varmasını gecikdirmesi, millî kurtuluş hareketlerinin inkişafları lehinde bir hâdisedir. Eğer eski şeklinde kapitalizm yahut sosyalizm yahut faşizm emperyalist memleketlerin hepsinde birden teessüs edebilirse, millî kurtuluş davası birdenbire bir çok yılların ötesine atılmış olacaktır. Binaenaleyh bu davayı güden yahut gütmeleri bünyelerinden gelen tabiî bir zarurete istinat eden memleketler, bütün cephe boyunca müstakil olmak gayelerini, her üçü de garp emperyalizmine has olan bu üç cereyan arasındaki çekişme ve mücadele devam ederken tahakkuk ettirmelidirler. Bu itibarla bu üç kuvvetin her birini millî kurtuluş hareketleri için birer yardımcı kuvvet telâkki etmek kabildir.

●

Millî kurtuluş hareketlerinin cihanşümul ehemmiyetleri gittikçe daha fazla anlaşılmaktadır.

Marksist edebiyat, son zamanlarda bu hareketlerle çok yakından meşgul olmağa başladığı gibi, Alman nasyonal - sosyalizminin genç mütefekkirleri de, bu hareketlerin, cihanın gidişinde birinci derecede bir ehemmiyet arzettiklerini kabul ediyorlar. Hattâ daha ileriye giderek, Alman milletinin de millî kurtuluş şartları içinde mücadele etmekte olduğunu kaydederek, millî kurtuluş inkılâbının rehberliği misyonunu, Hitler hareketine bağlamak istiyorlar. Almanyanın haricî politikasında, millî kurtuluşu kuvvetle temsil ettirmek suretile, vaktile Talleyrand'ın Viyana Kongresinde ve küçük Alman milletlerini etrafına toplamak suretile mağlûp Fransaya bir prestij yapmak istemesi gibi, Almanyanın cihan işleri üzerindeki nüfuzunu, kurtuluşları için çabalayan milletlere takviye ettirmek istiyorlar. Hattâ, Almanyanın, Milletler cemiyetindeki Mandalar komisyonundan nümayişle çekilmesini, müstemleke istemediğini ve müstemlekeciliğin aleyhinde olduğunu açıkca ilân etmesini ve sonra, pazarlar ihtiyacını, manen kazanacağı milletlerin kendiliklerinden gösterecekleri ticaret kolaylıkları ile gidermesini, yani, eski usul bayraklı müstemlekecilikten feragat ederek, Amerika ve Sovyet Rusyanın yaptıkları gibi bayraksız ve misyonerli müstemlekeciliğe geçmesini talep ediyorlar.

Fakat bu bahis üzerinde gelecek sayımızda ayrıca duracağımız için, burada bu neşriyattan, millî kurtuluş davamızın, nasıl gittikçe yeni yeni müdafiler (?) ve Türkiye harcinde, nasıl gittikçe yeni yeni rehber milletler(?) doğurmak istidadında olduğunu işaret etmek için bahsetmiş olalım.

●

Türkiye için, millî kurtuluş davasının rehber ve öncü milleti olmak, başkaları için olduğu gibi, özenti ve ekleme bir sıfat değildir. Türkiyenin millî kurtuluş davasına ait cihanı görüş tarzını bütün felsefî, içtimaî, iktisadî ve siyasî unsurlarile beraber ve bir kül halinde cihana vermesi, Türk inkı-

lâbının aslında ve aslıyetinde yatan bir keyfiyettir. Çünkü Türkiye, Almanya gibi millî kurtuluş şartlarının içine emperyalistçe yaptığı bir muharebeyi kaybettiği için ve tesadüfen düşmüş bir memleket değildir. Bu şartların içinde iken bunları kanlı bir ihtilâl namına terkip etmenin yolunu aramış ve bulmuş olan bir memlekettir. Bir Almanya, bu günkü bünyesi ile, bir takım müstemleke kolaylıklarını eline geçirir geçirmez millî kurtuluşun ne demek olduğunu hem unutur hem de inkâr edebilir. Fakat Türkiye, bir memleket oluncıya kadar millî kurtuluşun yüksek ahlâkî görüşlerine ve sert içtimaî ve iktisadî tabiyelerine sadık kalmağa mecbur bir memlekettir. Binaenaleyh Almanya gibi memleketler için müstaar olan rehberlik vasfı, bizim için, tarihin alnımıza koyduğu bir çelenktir. Fakat bu meseleye zaten tekrar geleceğiz.

KADRO,
Birbuçuk yıldır çıkıyor.
Her sayı okuyucularımızın sayısını arttırıyor.

Kapitalizm (Emperyalizm) ile Millet İktısat Rejimi ve Ferdiyetçilik ile Devletçiliğin manaları.

Ahmet Hamdi.

Sermayedarlık rejimi ve «Emperyalizm» bir tarih devrini damgalayan iki vasıftır ki, milletler ve insanlar arasındaki mübadele münasebetlerinde yaşamış bir «sistemi», onun hâdiselerini aydınlatan bir «ilim» ve ona dayanmış bir «medeniyet»i ifade eder.

Mübadele münasebetlerinde toprak ve tabiat farkları başlıca hâkim faktör iken, «Kapitalizm ve Emperyalizm» doğamazdı. Onun doğması için mübadele münasebetlerinde istihsal âletleri farklarının başlıca hâkim faktör olması, ve beynelmilel mübadelenin gayet genişlemesi icaptti.

Birincisi, derebeylik rejimini, ikincisi burjuva medeniyetini doğurdu.

Evvelce «Emperyalizm» in yalnız siyasî bir mahiyeti vardı; ve harp ve gasbugaretlerle vücut bulurdu.

İmparatorluklar, kendilerine ilhak ettikleri memleketler halkını ağır vergiye, angaryaya tâbi tutarak, son haddine kadar istismar eder, fazla kıymet alırlar, ve onu debdebe, haşmet ve israfa vesile ve vasıta yaparlardı. Sermayedarlık rejiminde imparatorluklar iktisadî oldu; ve yine siyasî ve askerî tefevvuklarla elde edilen müstemleke ve açıkpazardan elde edilen fazla kıymetlere dayandı. Bu fazla kıymetler, bilhassa eşya mübadelesinde bir tarafın kaybettiği iş kuvvetlerile teşekkül etti. «Metropol» memleketlerde büyük sermaye terakümünü, debdebe ve refahı vücude getirdi.

«Emperyalizm» için, bir tarafta, «metropol» yani sanayi ve mübadele münasebetlerindeki üstünlüğü elinde tutan hâkim millet, diğer tarafta müstemleke veya açıkpazar, yani tâbi millet karşı karşıya gelmek lâzımdır. Bu vaziyette mübadele münasebetlerinde «metropol» taraf daha fazla kazanacağından, orada bir sermaye terakümü, daha doğrusu istismar hisselerinin toplantısı olur; ve bu teraküm de sermayedarlık rejimini doğurur. Sermayedarlık rejimi, dünya mikyasında «Serbest mübadele»nin mahsulüdür.

Serbest mübadele ile müstemleke ve dışpazarlar istismarına dayanan memleketler «sermayedarlık rejimi»ne geçebilmişlerdir. Dışpazar istismarı nihayet bulduktan, ve artık bu yolla fazla kıymet elde edilemez olduktan sonra, «Kapitalizm» çözülür. Bu «devre» ye umumî buhran ismi verilir. Beynelmilel mübadelede bir tarafın kazandığı fazla kıymet ortadan kalktığı için, bu «devre» de yeniden hiç bir memleket sermayedarlık rejimine geçemez. Kapitalizm, bir takım milletlerin muayyen bir tarihî

devrede geçirdikleri bir safhadır ki, XVIII ci asrın ortasında başlıyarak XX inci asrın başlarında biten sanayileşme hareketinin ve beynelmilel mübadele münasebetlerinin bir neticesidir. Bu kelimeyi «lûgat» manasına alarak kapitalizm sistemini tenkit edenleri, sermaye ve sermayedar düşmanı gibi addetmek büyük bir haksızlıktır. Sermayeyi ve sermayedarlığı kabul etmek başka şeydir; sermayedar rejimini kabul etmek başka şeydir. Sermaye ve sermayedar istihsal ve mübadele münasebetlerinin her devrinde lüzumlu olan iki faktördür. «Kapitalizm» ise yalnız muayyen bir devirde bir kısım insanların geçirdiği bir safhadır. «Kapitalizm» diyince aklımıza yalnız sermaye ve sermayedarı olan bir rejim değil, fakat sermayenin dış-piyasalardan müstemleke ve açık pazar istismarlarından istihsal âletleri farklılığı ve beynelmilel mübadele ile elde edilmiş olması geliyor. Şu halde «Kapitalizm», bir milletin kendi dışından, serbest mübadele ve müstemleke usullerile fazla kazandığı kıymetlere dayanır. Binaenaleyh istismarcı ve istilâcıdır. Kapitalist bir memleket demek, müstemleke ve açık pazar istismarına dayanarak kendi içine bir sermaye terakümü yapan memleket demektir. Son iki asrın mahsulü olan «Kapitalizm», garpta doğduğu için, bu kelime ile kastettiğimiz rejim, garp kapitalizminden ibarettir. Milletler arasında mübadele serbest ve müsavi şartlar altında işler, müstemleke ve açık pazar istismarı imkânları ortadan kalkarsa bugünkü kapitalizm rejimi yaşıyamaz. Onun için kapitalizmin .ana menfaatleri kendi haricindeki memleketleri müstemleke ve açık pazar halinde bırakmak şeklindedir. Türk inkılâbı eskidenberi açık pazar olmuş bir memleketin siyaset ve iktisat bakımından müstakil bir millet halinde kurulması davasını istihdaf eden, ve kendi hudutları dışında müstemlekeler kurmak, açık pazarlar tesis etmek gibi davalara tamamen muhalefetini ilân eden bir davadır.

Kapitalizm XIX cı asırda ferdiyetcilikle inkişaf etti; XX ci asırda bu, devletçiliğe doğru yürüyor. «Ferdiyetcilik ve Devletcilik» iki ayrı medeniyet nizamını gösteren iki sistem değil, bir medeniyetin iki müteakip safhasıdır. «Emperyalizm» ferdiyetcilikte yaşadığı kadar, devletçilikte de yaşar; Ferdî kapitalizmin vazifesini devlet kapitalizmi üzerine alarak «Emperyalizm» hâkimiyeti devam eder, gider.

Onun için biz garptaki ferdiyetçilik, devletçilik münakaşalarına «Emperyalizm» damgası altında ve onun iki silâhı gibi bakarız. Garp cemiyetlerinde baştan başa devletçilik tecrübeleri yapılıyor, ve devlet bir takım yeni kombinezonlarla kapitalizmin, on dokuzuncu asırda fert tarafından temin olunan istismar vasıtalığı vazifesini üzerine alıyor.

Garpta kapitalizm, ister fert, ister devlet sermayedarlığı şeklinde olsun, ancak emperyalizm ile birleşmek ve ona hizmet etmek mevki ve vazifesindedir.

Biz memlekete ferdiyetçiliği de, Avrupanın ilim soldlarından ucuzca alarak ithal eden ilim bazirgânlarının şimdi devletçilikten bahsetmeleri suretile yapacakları spekülâsyonları daimî bir tereddütle karşılamalıyız. Karşımızda hazır elbise satan komisyoncuların bundan on sene evvel ferdiyetçilikten dem vururlarken, bugün devletçilik ticaretile meşgul olmalarının bizce manası budur. Onlar, garpta tasfiye edilen ilim soldlarının

harcıâlem metalarını Türk milletinin garp emperyalizmine feda edilmesi bahasına satmakla meşgul olan insanlardır. Onlardan biz her zaman çekinmek vazifesile borçluyuz.

Türk millet davasında ferdiyetçilik ve devletçilik münakaşası, emperyalizm ve kapitalizmin davası gibi, ve onun kendi ilmine, kendi görüşüne göre mütalea edilemez. Türk kurtuluş ve kuruuş davasının kendi nizamı; kendi ilmi ve kendi görüşü anlaşılmalıdır ki, bizce fert ve devlet münakaşası hudutlarımız içinde ve kendi aramızda yapılabilsin. Bizim için fert de devlet de Türkiye'nin iktisadî kurtuluşu ve kuruluşu davasında kâh biri, ve kâh öteki kullanılacak vasıtadan başka şeyler değildir; garpta da bu iki kuvvet emperyalizm için kullanılmış iki vasıtadan ibarettir.

Tarih ve coğrafya noktasından dünyadaki mevkiimizi, ve bizim kendi öz kudret ve davamızı kavramadan nasıl ferdiyetçilik devletçilik münakaşasına girişebiliriz?

Türk millet davası, evvelâ kapitalizm ve emperyalizm davasının tamamen aksi ve mukabili olan yeni bir davadır; yeni bir dünya görüşünden çıkmış neticedir. Türk millet davası evvelâ ve sarih şekilde «Kapitalizm ve Emperyalizm»e karşı cephe almış bir davadır; işte onun içindir ki bizim mes'elemiz kendimizindir; bizim ilim görüşümüz onlardan başkadır; ve biz tarihin bir başka devrini açan en başta bir halkayı temsil ediyoruz. Bunun ismine Türk kurtuluş davası diyoruz, evvelâ kendimizi düşündüğümüzden böyle söylüyoruz; yoksa bu büyük mes'ele emperyalizme karşı cephe almış bir «milletler humanisme'i» davasından başka bir şey değildir.

Onların ilmi, emperyalizmin inkişafı hâdiselerini aydınlatan bir görüşün mahsulüdür. Siyasette «Demokrasi»yi, içtimaiyatta «Ferdiyetçi»liği, iktisatta «Liberalizm»i, hukukta «Hukuku beşer beynelmilel»ini tetkik edersek bunların hep son garp kapitalizmine dayanan müşterek bir fikir etrafında doğmuş ve yaşamış müesseseler olduğunu görürüz.

Bu ilim, dünya üzerinde farklı insanlar ve sınıflar doğmasını zarurî ve hattâ lüzumlu bulan, tabiat gidişinin teyidi ile kanunlarını kuran rabbanî ve sarsılmaz bir mahiyet ile ortaya çıkmıştır.

Fertler, kendi aralarında mübadele ihtiyaçlarından dolayı, iktisadî hâdiselerin kendilerine ve nizamı âleme en muvafık olan şekilde inkişafını tabiî bir seyirle ve evvelce tesbit ve hesap etmeğe lüzum olmadan, temin ederler. Binaenaleyh, iktisadî hâdiselerin bu makul olan seyrini yapabilmesi için, sadece gerek muayyen bir hudut içinde millî mikyasta, gerek hudutlar dışında beynelmilel mikyasta serbest mübadeleyi tesis etmek kâfidir. İş ve rekabet serbestisini doğrudan doğruya veya dolayısile meneden, mübadele akışını az veya çok bozan her müessese ve her tedbir fertlerin ve âlemin büyük ve bu yekvücut menfaatlerini bozan şeylerdir.

İktisadî hâdiseler, tabiî hâdiseler gibi serbestçe inkişaf etmelidir. Dünyanın bütün gidişinde boralar, kasırgalar, yağmurlar, kuraklıklara ve sairleye rağmen nasıl görülmiyen, fakat en ince bir zekânın dahi daha iyisini bulamıyacağı bir intizam ve bir tekâmül varsa, iktisadî hâdiselerin de böyle serbestçe inkişaf etmesile bütün insan cemiyetlerinin nef'ine öyle

büyük bir imkân vardır. Son iki asrın medeniyeti, bu suretle ve bu hâkim fikrin yaşamasile kurulmuş ve yaşamıştır.

●

Serbestçe inkişaf eden mübadele hareketleri, klâsik garp ilminin nikbinliklerile taban tabana zıt neticeler verdi. Daha zengin toprak, daha ileri teknik, daha kuvvetli malî sermayeye malik olan insan ve milletler, bu imkânlardan mahrum olan veya mahrum bırakılan insanlar ve milletlerle mal mübadelesinde daima lehleirne bir «Marj» kazanıyorlardı. Kazanan taraf bu «Marj»ı yeni istihsal âletlerine tahsis ediyor; ve istihsallerini çoğaltıyordu.

Kaybeden taraf ödediği «Marj»ı kendi istihlâklerinden kesiyor; ve istihlâklerini azaltıyordu.

Bir taraftan istihsalin çoğalması, öbür taraftan istihlâkin duralaması, günün birinde tabiî şekilde mübadelenin durmasını mucip oldu; ve dünya buhranı denilen ve eski hale dönülmesi imkânları tamamen buhranla beraber ortadan kalkan gerilemeler ve sarsıntılar oldu.

Şu halde nasıl olurda, iktisadî hâdiselerin tabiî hâdiseler gibi serbestçe inkişafı müdafaa olunabilir?

Yağmur tabiatta bir hayat unsurudur; fakat bir çok yerlerde seller, tufanlar yapar; güneş tabiatın başlıca bir hayat âmilidir; fakat arzın bir çok yerlerini kuraklıktan çöl haline getirir.

İktisadî hâdiselerin serbestçe inkişafı, geri bir ziraat memleketinin yollar yapılarak beynelmilel mübadele makanizmasına karışması, her zaman faydalı olarak mütalea olunamaz. İleri teknikli sanayi ve ziraat memleketlerinin çok ucuza mal ettikleri eşyayı, basit ve geri teknikle yapmağa ve piyasaya çıkarmağa mecbur olan bir memlekette pazarın cihana açılması demek, istihsalin gerilemesi, müstahsil halkın çok ve güç bir çalışmağa mukabil eski basit ihtiyaçlarını bile temin imkânına malikolamaması demektir. Beynelmilel mübadele mekanizması fiat ve rekabetle tanzim olunur. Bu mekanizma, teknik müdaheleler ve büyük sermayelerle o kadar sür'atli bir harekete maliktir ki buna geri bir memleket karıştığı vakit, o sür'ate uyabilmek için geceli gündüzlü çalışmağa, ve fevkalbeşer bir kuvvet sarfına mecburdur.

Tabiat şartlarında, insan kuvvetlerinde ve teknik iktidarda iki memleket arasında ne kadar fark olursa, bu farkın adedî ifadesi nisbetinde pazarın açılmasından sonra, bir taraf kazanmış, öteki taraf kaybetmiş olur. Serbest mübadele, serbest mübareze demektir; bu, ancak kuvvetli tarafın işine yarar. Zayıf taraf, serbest mübadelenin zararlarını önliyecek tedbirler almadan pazarlarını cihana açarsa, yüksek ve küçük bir gölün kanalla denize bağlanarak suyu boşalması gibi, pazarları alım iktidarını kaybeder; ve memleket daima verici, daima borçlu şekle girerek, bunu ödemek için ise istihlâkini son haddine kadar keserek, kendi istihsalini yemek ve kullanmak hakkından mahrum olur; en iyi mahsullerini satmağa ve bunların en kötüsünü kendisine ve ailesine tahsis etmeğe mecbur kalır; ve susuz kalmış bir sahrada tabiat nasıl ağaçtan çalılığa, çalılıktan dikenliğe doğru in-

hilâl ve istihale ediyorsa, böyle bir memleket halkı da gittikçe küçülerek, ve azalarak dağılmağa mahkûm olur.

Pazarın açılmasile bu mekanizmayı kendi lehine kullanan taraf kazanmış olur; yoksa açılan pazarlar değil!. Serbest pazar açmak ve iktisadî hâdiselerin inkişafını temin etmek için faideleri üzerinden mütalea beyan eden taraf, kazanmış olan taraftır. Onların ölçüsüne göre faideleri olan hâdise, mukabil taraf için zarardır.

Sermayedarlık rejimi, geniş bir buhran içindedir. Çünkü serbest açılmış pazarlar, ve istismar bitmiştir. Bir buçuk asırdır kapitalizm, yukarıda şemasını verdiğimiz farklı mübadele sisteminin bütün icaplarına uygun olarak doğmuş, yaşamış ve büyümüş, ve nihayet bu imkânlar azalınca, buhrana düşmüştür. Artık bütün dünyanın haritası malûmdur; yeni kıt'alar keşfolunarak yeni istismar sahaları ve müstemlekeler vücude getirilemez. Kapitalizm bünyesine yeni müstemlekeler ve serbet pazarlar eklenmeyince, onun zaten mütemadiyen genişlemek ve çoğalmak mecburiyetinde olan haris ocağı sönmeğe başlar. Halbuki garp, yeni müstemlekeler ve pazarlar elde etmek şöyle dursun, eskilerini bile birer birer elinden çıkarmak, muhafaza edememek istirarında kalmıştır. XIX cı asırda kapitalist devletler kendi dışlarında serbestçe yaşıyacak ve genişliyecek müstemlekeler bulabilmişlerdir. Fakat kapitalizm rejiminin sonu gelmiyen ihtiras, ve gittikçe fazlalaşan sermaye terakümlerile istihsalleri bütün bu pazarları işba ettikten sonra, vaziyeti muhafaza etmek için ancak birbirlerinin hudut ve nüfuz mıntakalarına tecavüz etmekten başka çare bulamadılar. Büyük harp işte bu ihtiyacın neticesi, kapitalizmin bugünkü buhrana düşmemek için baş vurduğu son çare idi. O zaman, bir harbin zayıf ve mukavemetsiz olan milletleri ortadan kaldırarak, Darvinizm'in kuvvetli olan her mahlûka tanıdığı yaşamak hakkına tabaan hâkim milletlerin meydanda kalacakları düşünülmüştü. Cihanda dört uzun sene misli görülmemiş bir boğuşma, işte böyle, insan ve cemiyet sevkitabiilerinin zarurî bir neticesi gibi, önü alınamıyacak, fakat sonu behemehal insaniyet için hayırlı olacak mukadder bir kavga gibi mütalea olundu.

Harp bitti; fakat netice insan ve cemiyet sevki tabiilerinin, hayvanlar hakkında Darvin'in iddia ettiği kadar basit olmadığını ispat etti. Kavganın kendi üzerlerine koptuğunu anlıyan müstemlekeler ve açık pazarlar, bütün maddî ve manevî kuvvetlerini kaybederek harptan zayıf çıkan, hattâ içlerinde «Rusya» gibi başka bir cemiyet şekline doğru koşmak için saftan ayrılan memleketler, kapitalizm âleminin karşısına yeni bir vaziyet ve yeni bir mana ile çıktılar. Bu memleketler, körü körüne kapitalizmin istismar mıntakaları olamıyacakarını kimisi istiklâl harplerile, kimisi dahilî ihtilâllerle ve nihayet açık veya kapalı mukavemet cereyanlarile isbat ettiler. Kapitülâsyonlar, açık gümrükler, mazharı müsaade millet muameleleri, siyasî ve malî nüfuz gibi usullere dayanan milletler arasındaki serbest mübadele rejimi yerine, gümrüklerini kendi iç pazarlarda çalışacak sanayi için kapatan, kapitülâsyonları muahedelerle veya bilfiil reddeden, kapitalizm âleminin siyasî ve malî nüfuzlarını her vesile ile kıran yeni bir çok memle-

ketler peyda oldu; ve bunlar asırların geri bıraktığı bir inkişaf yolunda sür'atle ilerlemek için haklı olarak garbın metotlarına ve ilmine karşı az çok sarih bir cephe alarak kendi millet organlarını kurmağa çalıştılar.

İşte umumî harpten sonra kapitalizmin evvelce kestiremediği fakat cemiyet sevki tabiîlerinin ve tarih akışının tabiî ve mukadder bir safhası halinde meydana gelmiş olan bu vaziyet garp kapitalizmini sarstı; onun daima çoğalmak ihtiyacında olan istihsalciliği durdu; eşyalar satılamadı; müesseseler ve ticarethaneler dağıldı; amele işsiz kaldı; hülâsa bir çok arâzile umumî buhran denilen ve dört yaşına girmiş olan dağılma başladı.

Kapitalizmin kendi bünyesini ve onun ilerleme hallerini gösteren ilmî telâkkileri, bunlara dayanmış cemiyet şekilleri, asırdide ve lâyezal olduğu iddia olunan içtimaî müesseseler dahi, kapitalizmin inhilâl buhranile beraber sarsıldı. Serbest mübadele yerine kontenjanlı, ve takaslı mübadele, serbest fiat yerine kontrollü ve himayeli fiat, serbest idare ve intihap yerine diktatora, ferdî teşebbüs ve mesaî yerine devlet işletmeleri, hülâsa son bir buçuk asırlık medeniyetin doğurduğu bütün kıymet hükümlerini hiçe sayan, ilmin gösterdiği zannolunan hakikatleri çiğniyen bir hamle, bütün memleketleri sardı; kapitalizmin ancak ilerleme safhalarına ait ve dıştan kazanılan marjın taksimine müteallik ihtilâflar şeklinde gördüğümüz ve tarif ettiğimiz sınıf kavgaları dahi sustu; en kuvvetli sosyalist teşekküller, asırların yıkamıyacağı iddia olunan komünist ve sosyalist cereyanları ve amele taazzuvları, hayatı ancak harpten sonra başlıyan lâalettayin bir cereyanın karşısında mukavemet edemiyerek sürüklenip gittiler.

Acaba bütün bu arâz, bir buçuk asırlık binanın çökmesi değil midir? Hani o kadar meth ve sena edilen serbest mübadele, serbest teşebbüs? Hani üzerine bütün bir medeniyetin esasları kurulan demokrasi ve halk hakimiyeti?. Hani serbest istihsal ve ticaret, ve buna imkân veren sabit altın esasları?.. Bütün bunlar muvakkat ve geçici şeyler olabilir; ve dünya buhrandan, harpten evvelki mes'ut vaziyete geçebilir; fakat bir tek şartla:

Yine dünya eskiden olduğu gibi, bir tarafta hâkim milletler, diğer tarafta metbu ve pazarları açık, müstemlekeler ile kapitülâsyonlar yüzünden istiklâlleri alınmış yarı müstemlekeler mevcut olur, ve biraz da kapitalizm, kendi rejiminde istihsal fazlalığına ve anarşiye giden serbest istihsal ve mübadele usullerini tadil ederse!.

Belki böyle bir maksatla bir dünya konferansı toplanmasından, «Londra» da eski ve yeni memleketlerin diplomatları ve mütehassısları huzurunda dünya işlerini bir daha görüşmekten müsbet bir netice çıkacağına ihtimal verenler, inananlar bulunabilir; fakat biz, ki dünyanın değişen şartları karşısında, bizzat belki o şartların değişmesine kendi büyük inkilâbımızla âmil olmuş bir memleketiz; biz ki kendi içimizde en ileri bir millet kurma esaslarını büyük inkılâbımıza olan derin itimadımızla temin etmeğe iman etmişizdir; dünyayı eski hale koyacak, ve milletleri açık veya gizli tâbiiyet ve metbuiyete sokacak olan her türlü tedbirleri, ne mümkün görürüz, ne de bu tedbirlere bir lâhza dahi iştirak edecek içimizde bir kimse bulabiliriz!.

Garp kapitalizmini, kendi davasile ve içinde bulunduğu geniş buhran ile baş başa bırakarak kendi öz mes'elelerimizi tetkik edelim.

Bizce dünya buhranı denilen, hakikatte ancak garp kapitalizminin sıkıntılarından ibaret olan son devamlı sarsıntıların neticesile kendi mes'elelerimizin sarih bir alâkası yoktur. Emperyalizm ve kapitalizm davası, milletler arasındaki mübadelede bir tarafa fazla hak ayırmıyacak şekilde bütün insanlığın menfaatlerini kavrıyan bir millet davası haline inkılâp etmedikçe, kendi öz kuvvetlerimize itimadımızı çoğaltarak, onların buhran içinde oldukları devrelerden istifade edip, milleti maddî ve manevî inkişaf imkânlarına mazhar etmek suretile kurtuluş hareketimize devamdan başka yolumuz yoktur. Bu yolu bize ne garp kapitalizminin kendi inkişaf seyrini gösteren ilmi, ne de şimdi onun bile birer birer terkettiği metotlar gösterebilir; bu yolu bulmak ancak Türk milletinin tarihî şartlarına ve kendi öz ihtiyaçlarına uygun olan yeni bir ilim görüşü, ve onun yeni bir tatbik ediş metodu ile kabil olabilir. İşte klâsik garp cemiyetlerinden ve onların liberalizm, proteksyonizm, sosyalizm, hattâ faşizm gibi bir takım safhalara ayrılan usullerinden ayrı ve müstakil bir görüş ve tatbik ediş ilmine ihtiyacımız, ve Türk inkılâbının ideolojisini kurmaktaki mutat ısrarlarımız bundan neş'et etmektedir.

Teknik :

Millî Mahrukat meselesi.

M. Şevki.

İster uzvî ve adelî isterse tabiî veya mihaniki kuvvetler tarafından vücude getirilsin, her iş muayyen bir hararetin mahsulüdür. Bir «iş» mefhumu akla geldiği zaman derhal bir «hararet» mefhumuna intikal etmemiz nasıl kabil ise bu itibarla memlekette bir «iş» mes'elesi düşünmeden evvel de bir «hararet» ve onu tevlit eden bir «mahruk» mes'elesini halletmiş bulunmaklığımız o kadar kabil ve hattâ zarurîdir. Çünkü meselâ Türkiye'de yaşıyan, fakat kendisine lâzım olan harareti, yani gıdayı hep bu memleket haricinden alan, ekmeği Rusya'dan, eti Arjantin'den ve sütü Almanya'dan gelen bir insanla bu memleket arasında bir alâka bulmak, ona millî demek ne kadar müşkülse, hararetini hariçten gelen mahruklardan temin eden ve şayet bir gün bu mahruk gelmezse durmaya, işlememeye mahkûm olan makineye ve ona dayanan sanayie de «millî» adını vermek o kadar güçtür. Bu sebepledir ki harpsonrası dünyasında «millî para» «millî sanayi» «millî iktisat» sözlerinin yanında onlardan hiç te aşağı olmıyan bir söz de sık sık kulaklarımıza çarpıyor:

Millî mahruk.

Bu kelimenin içinde en ufak mutfak ocağından tutunuzda salon salamandırası, hararet makinesi, en büyük Dizel motörü veya buhar türbinine kadar her çeşit cihazın kullandığı hararet malzemesi dahildir. Yani tekmil bu malzemenin muharrik kuvvetinin memleket içinden ve millet elile tedarik olunması harpsonrası memleketlerinin bir gayesi olmuştur. Biz de bu yazı ile kendi memleketimizde ve bu kaydın haricinde kalan yani mahrukunu dışardan tedarik eden makine ve cihazlarımızın nasıl millî bir mahruka malik kılınması icap ettiğini tetkike çalışacağız. Ve evvelâ şunu işaret edeceğiz ki mahruku bizde yoktur diye yirminci asrın en büyük mucizesi olan motöre düşman olmak tamamile bizim zihniyetimiz haricindedir.

Türkiye'ye motör, otomobil, kamyon girmiştir, girecektir ve girmeliidr. Bunlar gayrimillî mahruk yaktığı için bize bar oluyorsa onun mahrukunu millileştiririz. Çünkü yeni Türkiye'nin her şeyden evvel yeni teknikli ve ileriteknikli bir memleket olarak kurulması bizim baş şıarımızdır.

●

Türkiye mahrukat itibarile bir çok memleketlerin gıptasını celp edecek kadar zengindir. Bunu iyice anlamak için makine mahruku olabilen maddeleri gözden geçirelim:

1— Maden kömürü ve müştakkatı (Benzol, sintez benzin, naftalin, havagazı ve saire.)

2 — Linit kömürü ve müştakatı (Benzin.)

3 — Alkol.

4 — Odun ve müştakatı (Odun kömürü, odun gazı.)

5 — Petrol ve müştakatı (Benzin, mazot ve saire.)

Bunlardan:

1 — Maden kömürü: Hâlen mekşuf ve istihraç edilmekte bulunan oldukça iyi cins bir maden kömürüne sahibiz. Bunun cevheri 2 - 5 milyar ton arasında tahmin olunduğuna göre bizi daha bir çok seneler idare edebilir.

2 — Anadolu'nun hemen her tarafında, şarkında, garbında ve orta yaylada mebzulen linit kömürüne tesadüf olunmaktadır. Zenginlikleri hakkında elimizde kat'i ve sarih malûmat mevcut değilse de bunların da çok uzun zaman vefa edebileceği tahmin olunmaktadır. Zuhuratın pek müteaddit yerlerde olması bunda şüphe bırakmamaktadır.

3 — Türkiye ziraat memleketidir. Alkol istihracı için ucuz ve bol ziraat mahsulü bulunabilir. Bilhassa şeker ve saire gibi ziraat sanayiinin inkişafından ve iyi bir hayvan yetiştirme usulünün teessüsünden sonra bunlarla müvazi olarak geniş ispirto sanayiinin teessüsü çok mümkündür. Bu takdirde makine mahruku olarak ispirtoyu da ehemmiyetle nazarı itibara almamız lâzım gelir.

4 — Bazı mıntakalarımız odun iibarile fakirliğine rağmen Türkiye heyeti umumiyesile mühim orman servetine de maliktir. Gerek odun ve geerkse odun kömürü kullanan makineler için de kâfi mahruk bulabiliriz. Hattâ odun memleketimizin bir çok noktalarında en iyi iktisatlı bir işletme vasıtası da olabilir.

5 — Petrol membaına gelince; hararet makineleri için en müsait, en ucuz ve en randemanlı olan bu mahrukun memleketimizde istihracı çok şayanı arzudur. Müteaddit yerlerde zuhurat ta kaydedilmiş ve İktisat Vekâletinde yeniden teşkil olunan bir idare bu hususta araştırmalara ve evvelce keşfedilmiş madenlerin istihracı imkânlarını bulmaya memur edilmiştir. Binaenaleyh bu da bizim için «millî mahruk» bahsinin tetkikinde nazarı itibara alınmağa değer bir unsur olmuştur.

Şöyle bir göz gezdirme ile görüyoruz ki; makine mahruku olarak istimali mevzuu bahsolan beş gurup mahruktan dördünün ham malzemesi bizde de mevcuttur. ve beşincisinin mevcut olması da çok muhtemeldir. O halde mahruk noksanlığından şikâyet etmeğe hakkımız yoktur. Belki bunlardan istifade edemediğimizden dolayı kendimize kızmalıyız.

●

Bu muhtelif nevi mahruklardan hangisinin bizim için en elverişli olduğunu daha doğrusu «millî mahruk» tâbirinin hangisine verilmesi lâzım geldiğini tayin etmek mühim bir mes'eledir. Çünkü bu bizim müstakbel mahrukat siyasetimizin esasını teşkil edecek mühim sermayelerin bu yola dökülmesini icap ettirecektir. O halde uzun boylu araştırmalara, emek ve para sarfına değeri vardır.

Meselâ: memleketimizde geniş mikyasta bir petrol madeni bulunur, sermaye ve yol itibarile de işletme imkânı temin olunursa bizim için motör

mahruku olmak üzere ayrıca bir ispirto sanayii kurmağa, bir benzol veya kömür işile uğraşmağa, hele odun kömürü ve gazından medet ummaya kalkışmak tamamen bilüzum olur. O vakit bizim için en tabiî ve bununla beraber iktisadî bir mahruk petrol ve müştakatıdır. Eğer bu imkân hasıl olamıyacak, meselâ petrol madeni bulunsa bile iktisadî ve malî sebepler altında daha uzun seneler işletilemiyecekse o vakit mahruk siyasetimizi daha başka sahalarda temerküz ettirmekliğimiz ve ona göre tedbirler almaklığımız memleketimizin ve dünyanın bugünkü gidişine göre bir farz olmuştur. Binaenaleyh yeni tesis olunan «petrol» idaresi bize petrol madeni bulmasa da yine müsmir işler görebilir. Hiç değilse «şu ve şu sebeplerden dolayı bu işten ümidinizi kesin» diyerek yarınki yolumuzun kat'î olarak alınmasına saik olmuş olur.

Petrolu bir tarafa bırakınca bizim için en tabiî ve millî mahruk maden kömürü ve linitlerimizdir. Bunlardan hem doğrudan doğruya yakılarak buhar makineleri vasıtasile ve hem de mayi mahrukat istihracı itibarile istifade edebiliriz. Çünkü bilhassa sonuncu hal bizim demir sanayiimizde, kimya sanayiimizle, millî müdafaa noktai nazarından mevaddı infilâkiye ve zehirli gaz sanayiimizle sıkı sıkıya alâkadardır. Yani bir demir sanayii, bir kimya sanayii veya mevaddı infilâkiye sanayii kuracak mıyız? O halde daha evvel kömürü ele alacağız. Ve onun mayi mahruku kendiliğinden husule gelecek.

Şimd şehirlerimizdeki hava gazı tesislerinde olduğu gibi bu mayilerin toprak içerisnie akıp gitmesine müsaade etmezsek benzin ve benzolun yerini tutacak mayiler de elde etmekliğimiz mümkün olacaktır.

Kömür müştakatını millî mahruk yapacağız demek ispirto, odun ve odun gazından müstağni kalacağız, onlara hiç baş vurmıyacağız demek değildir. Bilâkis onların da her birisinin kendilerine göre yapacakları işleri ve daha randemanlı olacakları yerler vardır. Onları da oralarda kullanacağız. Fakat bunlar ancak istihsalleri ve kullanılmaları pek bariz iktisadî faideler temin ediyorlarsa mevzuu bahsolacaklar, esaslı ve devletçe yapılacak yardımlar hep «millî mahruk» tahtına oturttuğumuz kömür ve müştakatı bahsinde olması lâzım gelecektir. Bu noktayı iyi anlamak için meselâ Rusya'yı tetkik kâfidir. Rus'lar mükemmel petrol ve kömür membalarına maliktirler. Fakat bu hal onları Kafkasya'dan uzak ve ormanı pek mebzul yerlerde odunu makine mahruku olarak kullanmaktan alakoymuyor.

Keza bizde de mebzul maden kömürü varken Gaziantep'deki elektrik santralı odun kömürile işlemek üzere tesis olunmuştur. Yol vaziyeti ve nakliyat pahalılığı dolayısile bu santralın odun kömürile çalışması pek âlâ iktisadî olmuştur. Diğer bir çok yerlerde de bu hal aynen cari olabilir.

İspirto işinin de buna benzer tarafları vardır:

Memleketimizde şeker sanayiinin teessüs ve genişlemesi dolayısile bir ispirto sanayii ve istihsalâtı da vücude gelmektedir. Bu bir taraftan şeker sanayiinin tutunması diğer taraftan millî mahsulden bir kısmının daha kıymetlendirilmesi itibarile iki katlı bir kârdır. Halbuki buralardan istihsal olunacak ispirto günlük ihtiyacımızdan fazla kalacak ihraç ihtimali de çok az olduğuna göre bunu motör mahruku olarak kullanmak bir zaruret halini alacaktır. O halde millî mahruk olarak ister petrolu, isterse kö-

mür ve müştakkatını kabul edelim, bu fazla ispirtoyu da yine makinelerimizde kullanacağız, esasen ispirto şeker sanayiinde talî mahsul olarak istihsal olunduğu için fiatca da böyle bir istimale imkân bahşedecektir.

●

Elimizde Zonguldak Ticaret Odasnın bu seneki kongresinde kömür ticaretinin inkişafını temin maksadile ittihaz ettiği kararların hulâsası ve bunda da memlekette 10 - 15 beygirden fazla takattaki makinelerin kömürle tahriki hakkında bir kanun çıkarılması ve kömür sanayiinin inkişafı temennileri var. Doğrudan doğruya kömür yakan makineler, yani buhar türbin ve makineleri bu kadar küçük takatlara kadar iktisatlı bir şekilde çalışabilirler mi? Bunda çok şüpheliyiz. Bizce Türkiye'de ve demiryol güzergâhlarında iktisadî olarak çalışabilmek için bir muharrik en az 100 beygir olabilir. Buhar tesisatı hem fazla tesis sermayesi ister ve hem de randemanlı olmak için fasılasız çalışmayı icap ettirir. Bu sebeple buhar ancak vasat ve yüksek takatlar için iktisadîdir. Doğrudan doğruya dahillerinde kömür tozu yakarak işliyecek makineler henüz bir idealdirler. Fakat buna mukabil büyük elektrik santrallarını kömürle işleterek elektrik istihsali ve bu suretle en ufak motörleri dahi elektrikle işleterek kömürün vasıtalı olarak motör mahruku haline konulması bugünün en kabili hal çaresidir. Bu sebeple meselâ İstanbul'un tramvaylarını kömürle işliyen vesaiti nakliye olarak kabul edebiliriz. Bu şekil hal en kestirme bir yoldur.

Bunun haricinde klan ufak takatlı nakil vasıtaları motörlerinin mayi mahruklarını kömür membaına bağlamak kömür sanayiinin ve bununla beraber demir, kimya, harp sanayiinin teessüs ve inkişafile yakından alâkadardır ki, biz er geç ve devlet elile bu kısım sanayiin teessüs ve inkişaf etmek zaruretinde olduğuna kani bulunduğumuzdan müteakip yazılarımızla bu hususu aydınlatmağa çalışacağız. Keza ispirto ve saire gibi yardımcı vasıtaların da mahruk siyasetimizde alması lâzım gelen yerleri tesbite uğraşacağız. Bu gün için memnuniyetle tesbit edeceğimiz bir nokta varsa o da; Türkiye'mizin mahruk itibarile çok zengin ve çok müsait bulunuşu ve harice muhtaç kalmaktan vareste olabileceğidir.

Ayarlı Millet ve Plân.

Tahir Hayrettin.

Millî terbiyemizin hedeflerini, Darülfünundan köye kadar, bütün Türkiye muallimlerine sorunuz; alacağınız cevapları tasnif etmeden, muallim adedince sayabilirsiniz.

Millî iktisadımızın esaslarını, müstahsil, müstehlik ve mutavassıt, herkese sorunuz; yine cevapları tasnif etmeğe lüzum görmeyiniz: her cevap size bin telden çalacaktır.

Millî edebiyat neye derler? Millî san'attan anladığınız nedir? Bunları, yazan ve okuyanlardan hiç birisine sormayınız; Millî edebiyat'çıdan bu günün körpe kalemine kadar hepsi, size, aksisadadan başka bir şey veremez.

Türk inkılâbının karakterlerini, şimdiye kadar neler yaptğını, bundan sonra neler yapacağını, memurdan felsefe hocasına kadar, her hangi bir vatandaşa sorunuz; bakalım, 4 üncü cilt Tarih'in imtihanında kaç babayiğit muvaffak olacak?.

Peki ama, biz bir inkılâp içindeyiz; hem de durmadan yürüyen, enginleşen ve derinleşen bir inkılâp, başımızı döndüre döndüre fırtınalaşan bir inkılâp içindeyiz. Eee, bu bilgisizlik, bu ayarsızlık ne oluyor? Cemiyetimiz hangi başlangıçtan, hangi istikamete, hangi şartlara gidiyor? Bu, bir düğün veya seyran gidişi midir ki, herkes eline ne geçerse bohçasına sıkıştırıyor?

●

Cümhuriyetçiyiz; fakat Tanzimat ve Meşrutiyet ile yeni Türkiyenin farkını kestirme ve açık vasıflarla anlıyanlar beri gelsin. Hâlâ Büyük Reşit Pş. lardan haber veren ne kadar vesikamız var!.

Milliyetçiyiz; fakat Büyük Şef hareket vermeseydi, tarih ve dil hamleleri kim bilir daha ne kadar bekliyecekti!. Bir takım aylak milliyetperverler görüyoruz; ancak, milletin işinde milliyetçi olanlarımız ne kadar az! Millet mefhumunu sosyal bir telâkki ile mütalea etmekten hâlâ ürküyoruz..

Lâyikiz; fakat henüz mistiklikten kurtulmuş ve cemiyet meselelerini spritüalist görüşün haricine çıkarabilmiş değiliz. Hâlâ, allahsız adam, korkunç ve kızıl bir şey!.

İnkılâpçıyız; fakat «İnkılâp içindeyiz.. İnkılâp durmadı..» diyenlere bakmıyoruz, ve çömez fenerine benziyenlere durendiş diyoruz.

Devletçiyiz; fakat, devletin inkılâp ve istikbal için cemiyetin her müessesesindeki müdahalesine hiç bir itiraz bile duyulmazken, iktisat müessesesine müdahalenin, ferdin mukaddes hürriyetine tecavüz olunduğunu bağırmak günlük işlerden.. Bu vasfın, bizi Moskova veya Roma'ya götüreceği nakaratını her zaman dinlemiyor muyuz?

Halkçıyız; fakat bir mektep müessesesinde, çocuk veliliği vasfında bile demokratlaşamıyoruz.. Köylünün efendiliğindeki manayı anlıyanlar kaç kişi acaba? Münevver - Halk uçurumu, Yakup'un kitabındakinden bir santim bile daralmış değildir.

Ana prensipler karşısındaki bu ayarsızlık ta, bizim, millî ter - biye, millî iktisat, millî san'at... işlerini başarmamıza müsaade eder mi?

●

Türk cemiyeti, bir inkılâp içindedir; demek ki, aşiret, kavm, ümmet devirlerinden artık ne varsa, hepsini tamamen bırakarak, elbirliği ile «millet» merhalesine varan bir hareket halindedir. Bu, millî kurtuluş davamızın zatında mündemiç zaruretlerden biridir. Zira, ne konargöçerliğin toprağa bağsızlık şek - linde tecelli eden tezahürü, ne kavm duygusunun hakan destanı, ne de ümmet düşünüşünün kafaları düne başlıyan karartısı, bütünlük vasıfları değildir. Bütünlük vasıflarını kazanmamış bir cemiyet ise, «millet» tarifine uymıyan, hattâ kuru bir kalabalıktır. Böyle bir kalabalığın, davamızla irtibatı bile yok - tur. Biz, cihan mikyasında bir öncülük davasındayız; bunun yapısı, hiç bir ferdi bile aykırı olmıyan bir millet temeline dayanır.

Milletleşmek; ne Tanzimat'ın, ne de Meşrutiyet'in becerebileceği küçük işlerden değildi. Bu cihanlık hamle için, peyk hareketleri değil, cihanşümul, tek ve örnek bir inkılâp gerekti. Türk

inkılâbının ayırıcı vasıflarının muhassalası buradadır. Ve onun içindir ki, Türk inkılâbında, Osmanlı'lığın vehim, korku, bedbinlik, bilgisizlik, sersemlik izlerinden tek bir çizgi bile yoktur ve olamaz.

●

Dedik ve diyeceğiz: Millet bir maddedir. Bir hacmi, demek ki bir kemiyeti; bir enerjisi, demek ki bir keyfiyeti vardır. San'at, felsefe, ve her nevi fikir müesseseleri, içtimaî vasfını taşıyan bütün hâdiseler, maddedeki ziya ve elektrik tezahürleri mahiyetinde, millî bünyedeki enerjinin harcanması manzaralarıdır. Fikir, san'at ve teknik işlerinde henüz muasır cemiyetler aya - rında olmıyan Türk milletinin, keyifyetçe ileri ve üstün bir olgunluk kazanması, cihan karşısındaki milletleşmek hareketi - nin zarurî bir neticesidir. İnkılâbımızın ideolojisi bu mihver etrafında tekevvün edecek, san'ati bu mihvere bağlanarak işli - yecek, bütün bunlarla beraber teknik şartlar bu mihver içinde hazırlanacaktır. Böyle olmıyan bir ideoloji, Ortaçağ safsatası; böyle olmıyan bir san'at, İlkçağ efsanesi; böyle olmıyan teknik, Önçağ vasıtası mahiyetinden uzak olamaz. Çünkü hayat, yeninin değil, yepyeninin peşindedir. Bu yepyeniyi ise, ne eskiden, ne yeniden beklemek dalâlettir. İnkılâbımızın başlangıcı ve bu güne kadarki akışı, böyle bir dalâletle illetli değildir; yarınlara doğru mesafe alırken de bu illetten masun olacağımız muhakkak..

Onun için Türk mütefekkirine hitap ediyoruz: artık inkılâp için düşün. Türk san'atkârına haykırıyoruz: artık inkılâp için ya - rat. Türk teknikçisinden istiyoruz: artık inkılâp için ilerle... Bu düşünüş, bu yaradış, bu ilerleyiş, hep inkılâp için, demek ki hep ayarlı.. Ayarı bozmak, başıbozukluk alâmetidir; disiplinsizliktir; bu ise, şaşkın ve kahkarî bir hezimetin başlangıcıdır. Zira, millet mikyasında ayarsızlık, mesafeyi uzatır, gücü kırar, makineyi yorar ve enerjiyi bedava harcatır. Bunun millî bün - yede açacağı yara, ölümün ta kendisidir.

●

Türk milletinin böyle bir keyfiyet seviyesini, kemiyet seviyesi ile muvazenelendirmek, ilk şarttır. Eğer yaylamızın toprakla -

rında, ileri tekinkli, ve sosyal şartlar ile ön safı tutmuş bir olgunluk yaratmak istiyorsak, böyle feyyaz bir arteziyeni fışkırtacak bir kemiyet tazyiki, milletleşmek davamızın temelini teşkil etmelidir.

Nüfus meselesi için toprağımızın ilk acı sesi ile biz de beraberiz (1). «Kurtulmuş millet, adetçe artan veya eksilen, keyfi - yetçe ilerliyen veya geriliyen milltler karşısında, kemiyet ve keyfiyetçe kendini müdafaaya ehil olan millete denir.» Böyle bir millet yapıcılığında «müşkül, ağır, çok külfetli ve çok mes'uliyetli bir vazife karşısındayız.» Fakat, «Verdikleri emre mil - yonları itaat ettirmeyi bilenler», bu vazife için «mücadelede mağlûp olmazlar.» Türk inkılâbının kısa, fakat mesafesi çok geniş ve engin tarihinde mağlûbiyet değil, duraklamak bile yoktur. Ve, millet maddesinin kemiyet işi, olgun millet davasına elverişli bir temel olarak tesbit edilmek için, elbette inkılâba hâs hususiyetler gibi ele alınacaktır.

●

Bir millet bünyesinin keyfiyet ve kemiyetçe içerden muvazeneli, ve dışardan olgun ve dolgun görünmesi için plânlaşmak... İşte tarihinden aldığı hızla cihanlık büyük inkılâplardan biri olarak ortaya attığı örnek kurtuluş hareketinde Türk cemiyetinin parolası bu kelimedir.

Plânsız ferdin akıbeti uçuruma yuvarlanmaktır; fakat plânsız cemiyetin akıbeti uçuruma da sığmaz. Bir cemiyet nizamı kurmak işi, bir geçim, bir ders, bir bina, hattâ bir harp işi değildir. Bütün bu işler, ana hareketin çocuklarıdır. Ana hareketin plânlaşması ise, ana ölçüde ve anaç olmak, tabiîdir.

●

Kurtuluş hareketimiz, mistik ve romantik düşünüşleri kafalarından söküp atarak başlamıştır (2). Realiteden doğan ve realiteye doyum veren bu başlangıç, bu rehber fikir, inkılâbımızın seyrinde şaşmıyan bir kılavuzlukla bugüne kadar sürüp gelmiştir. Ayarlı bir millet için lâzım olan kemiyet ve keyfiyeti, ancak plânlaşmakla yaratabileceğimiz kanaati, bizde, bu rehber fikir -

(1) Davamiz: Neşet Halil.

(2) Nutuk: Sh - 276.

den doğmuştur. Zira, hayal ve cazibeden kurtulan kaaflarımız, realist ve binnetice materyalist olmuştur. Çünkü, millet sevgi - miz, bizi realiteyi görmeye ve Türk inkılâbı davasının lâzım olduğu gibi başarılması için, milleti ve millet işlerini de olduğu gibi tetkike sevkediyor.

Türk milletinin bütünlük işleri, istiklâl mücadelesine menşe teşkil eden emperyalizim tezadına göre düşünülmedikçe, realiteyi ele aldığımızı iddia edemeyiz. Her millet işimiz, emperyalizim karşısındaki kurtuluş kavgamızın bir parçasıdır; ona göre ayarlanması, mücadelemizin muvazenesizlikten kurtulması için şarttır.

Bütün maziyi bırakalım; bugün bir devlet hayatının bakası, devamı şartları tamamen iktisadîdir. (1). O halde müstakil bir devlet vererek yaşamak ıstırarında olan her cemiyet gibi, Türk milleti de, kemiyet ve keyifyet nizamında materyalist düşünüşleri, kendi bünyesine, kendi iklim ve coğrafyasına göre, kendi davası için almak, ayarlamak mecburiyetindedir.

Millet işlerini materyalist bir görüş zaviyesinden tetkik etmek meselesini, sağ veya sol telâkkiler meselesi ile karşılaştırmak, ve bu telâkkinin bizi Ankara'dan başka yere götüreceğini vehmetmek, Yeni Türkiye'nin, sağ ve sol tasnifinin zuhur ettiği hayat şartları içinde bulunduğunu kabul etmek demektir. Halbuki Yeni Türkiye, bir sınıf tezadının tasfiyesi mecburiyetinde olan ve sırf bu tasfiye zaruretinden doğan sağ ve sol tasnifi arasında değil, onun -hattâ karşısında olmak şartı ile- tamamen haricindedir. Hem tarihî seyrinden, hem bugün içinde bulunduğu hayattan doğan şartlar, Türk inkılâbına bu hususiyeti vermektedir. Ve Ankara, yarın da bugün olduğu kadar Ankara'dır, Ankara olarak kalacaktır.

Bize göre, bu görüşle tetkik edilmiyen bir cemiyet nizamında, bu suretle ayarlanmıyan bir inkılâp hamlesinde akamet vardır. Türk inkılâbı, çok verimli, pek köklü ve tek manzaralı bir cihan hareketidir. Bu, onun örneklik vasfıdır. Yarınlara olan yürüyüşümüzde, bu örneklik vasfımızın ayarı ile birlikte devam ediyoruz. Onun için parolamızı tesbit ettik:

Ayar ve Plân..

(1) «Siyasî ve iktisadî muzafferiyetler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar iktisadî muzafferiyetlerle tetviç edilemezlerse, payıdar olamazlar.» — Gazi

Avrupa, bize ideal mi, Örnek mi olabilir? (*)

Hakkı Mahir.

Babıâli mütefekkiri ile Beyoğlu züppesinin müşterek bir inanışı vardır: Avrupa'nın üstünlüğü!

«Monşer»siz söze başlamıyan züppe nasıl Avrupa'nın giyim ve kuşanım şekillerini, eğlenme ve flört yapma usullerini tam bir sadakatle taklide özenir ve Türkiyeden dudak bükmeden bahsedemezse «Montesquieu şöyle demşiti, Gutave Lebon böyle buyuruyor» demeden konuşamıyan Babıâli mütefekkiri de Avrupada tutulmıyan fikir cereyanlarına, idare ve iktisat şekillerine ayni istihfafla bakar, ve inkılâpçı bir hareket karşısında yerine göre ya yüzünde merhameti veya dudağında istihzayı manalandırır.

Bunlara göre Avrupa hiç bir tarafından aksamıyan müreffeh bir cemiyettir. Ne kendi içinde gittikçe keskinleşen sınıf cidalleri, ne müstemlekelerin kurtuluş hareket ve gayretleri, ne de medeniyti tanklaştıran canavarca iştiyakları, hiç biri, hiç biri, Avrupanın zulmünü ve zâfını açığa verecek şeyler değillerdir. Avrupa dünyaya refah veriyor, insanlığı medenileştiriyor kanaatindedirler.

Misaller verseniz ve uzaklaar gitmeden ülkemizin hazin maceralarını anlatsanız, müstemleke ve geri milletlerin Avrupadan çektiklerini bir daha tekrarlasanız ve Avrupanın zulmüne işaret etseniz, onlar bir peygamber edasile «her millet lâyık olduğu idareyi bulur» derler. Yine misal verseniz ve bugünkü Avrupanın kendi içindeki tezatlarını, onun çözülüş ve dağılış alâmetlerini ve bundaki müessirleri anlatsanız, *millî kurtuluş* hareketlerinin inkişafına ve Avrupanın bocalayışına işaret etseniz, nafiledir. Yine derin bir âlim tavrile size «bütün bu zahirî karışıklığın altında bir tesanüt, medeniyetin membaı olan tesanüt gizlidir» derler.

(*) Örneği, eyiliği ve kötülüğünden ders alınacak bir ibret nümunesi manasında kullanıyoruz.

Bahsi çevirseniz: bu serbest iktisat bizi fakir düşürüyor, himaye sistemi sınıfları doğuruyor ve memleketi döğüş meydanına çeviriyor, nasıl bir sistem kursak ta bunların önüne geçsek deseniz, o, ya monoklunu düzelterek veya bir cahille konuşma - nın verdiği sıkıntıyı yüzünde canlandırarak «Meşhur Stuart Mill, her millet beynelmilel mübadeleden kâr eder» diyor, diyerek söze başlar ve «milletler medeniyet yolunda bir takım konaklardan muhakkak geçeceklerdir» hükmünde karar kılar.

İşte Avrupa bunlar için idealdir.

Gazetelerin çoğunda bu düşünüşleri görür, kürsülerin çoğundan bu nazariyeleri işitirsiniz. Ve ötede beride rastgeldiğiniz yarım münevverler hep bu iddianın müdafiidirler.

Fırsat düşmüşken bu müphem ve sakat hükümleri bir tahlil edelim: Her millet lâyık olduğu idareyi bulaydı, Saltanatın miskin ve zalim idaresile inkılâbın dinç ve yapıcı idaresinin farkını nasıl izah edebilirdik?

Millet o milletti. Aradaki fark ta beş sene; beş sene içinde mi millet yetişmiştir?

Başka memleketlere de bakalım:

İtalya hürriyete lâyık değil de demokrat bir idare onun başında bir çok seneler nasıl bulunmuştu, ve İtalya hürriyete lâyıksa nasıl oluyor da bugünkü diktatörlüğe tahammül ediyor? İtalya bugünkü halile eskisinden ve demokratik bir Balkan milletinden geri midir?

Daha dün, bir sürü fırkalı Almanyada nasıl oluyor da bugünkü zımnî bir diktatörlük yaşıyor?.

«Lâyıki olduğu idareyi bulmak» formülü bir ilmî hakikat olabilmek için değişmeyi kabul etmemek, inkılâpları hiçe saymak lâzımgelir. Halbuki tarih bunun aksini göstermiyor mu?

«Beynelmilel mübadeleden her millet kâr eder» demek ve bunu iktisadî istiklâlini kurmak istiyen bir millete tavsiye etmek ya kalpazanlığın veya gözübağlılığın misali olur. Bu sisteme bağlanışımızın üzerinden devirler geçti, her sene bir şey kaybetmekten başka ne kazandık?.

Milletlerin medeniyet yolunda her konaklamadan muhakkak geçeceğini söylemek Avrupadan eskiler almak değil midir? Ya-

ni Avrupadan elektrik motörü yerine buhar makinesi, radyo yerine magafon almalıyız demek değil midir?

Halbuki bunları söyliyen mütefekkirin sırtında bugün Londrada giyilen İngiliz kumaşını, züppenin sırtında bu günün bir kaç modasının birden şekilleştiğini görürsünüz!

Hani konaklardan geçecek, bünyemize göre şekil alacaktık!

Bunlar hâlâ Türk inkılâbının hangi tezatların reaksiyonu olduğunu farketmemişlerdir. Bunlar hâlâ anlamamışlardır ki, bu hayatiyetsiz telâkkiler ve şahsiyet kırıcı hükümler emperyalizmin kendini ilimleştirme başkalarını miskinleştirme hezeyanlarıdır. Eğer bu çeşit mütefekkirin sesini tavla şakırtıları arasında avareler kahvesinde işitseydik, züppelerin noktai nazarlarını moda ve sinema konuşmaları bahsında kütle harici yaşıyan salonlarda dinleseydik bu bahse temas bile etmezdik. Fakat o mütefekkir kürsülerde söyliyor, o züppe gazetelerde yazıyor.

İnkılâp en çetin davalarını çözmek ve yapmakla meşgulken mütefekkir bu davanın esaslarını çürük gösterecek, muvaffak olunamıyacağı kanaatini bariz bir şekilde aşılıyacak iddiaları Darülfünun kürsüsünden söylüyor, gazetelerse güzellik kıraliçesini bırakıp gelen giden artistlerin dedikodularını yapıyor.

Hangi memleketteyiz, neler konuşuluyor?!

●

Memleketin hasretini gözlerinde toplayıp Avrupaya bakanlar ne onun eskimiş ve tezatlarını vermiş müesseselerini memlekete sokarlar, ne de tarih içinde tek olan Türk inkılâbını Fransa inkılâbının bir yeniden devamı gibi görür ve gösterirler.

Biz Avrupadan netice alacağız; Bu memleketin yakın ve uzak isteklerine uyacak neticeleri alacağız: Traktör ve dinamo alır gibi.. Aradığımızı orada bulamazsak kendimiz kuracağız. Çünkü dünyada yeni bir nizamın, millî kurtuluş nizamının ilk ve tek mümessiliyiz. *Biz Avrupayı aynen taklit edilecek ideal bir nizam gibi değil, onu bocalatan müessirlerden kaçınmamız için örnek bir nizam gibi telâkki ediyoruz.*

Avrupayı bugünkü çıkmaza düşüren sebepler ve müessirler bir sürüdür. Fakat onların içinde en göze çarpan ikisi sermayedarlık nizamının doğurduğu sınıf tezatları ve demokrasidir.

Sınıf tezatlarını cemiyet içine sokan şey serbest iktisat ve onun inkişafını süratlendiren himaye sistemi olduğuna göre yarı müstemleke milletlerinin kurtuluşuna misal veren Türk inkılâbı yakın bir istikbalde kendi içinde ayni tezatları doğuracak sistemleri hudut harici edecek ve devlet iktisatçılığını kuracaktır.

Avrupa demokrasisinin kendi içinde manası kiliseye dayanan monarşi hukukunun yerine bankaya dayanan aracılar hakimiyetinin teessüsüdür. Bunun müstemleke ve yarı-müstemlekeler için manası ise ıstırap ve sefalet olmuştur.

Türk inkılâbı bir millet oluşun hamlesidir. O, içinde menfaat mücadelelerinin kaynaştığı ve üzerinde birbirine düşman sınıfların çarpıştığı bir döğüş meydanı değil, iş güç sahibi ve tok karınlı bir şenliğin oturduğu ileri teknikli mes'ut bir vatan hazırlıyor. Bu vatanda ne cemiyet kuvvetlerini kendi menfaatine harcıyacak kötü bir aracılığın yeri olacak ve ne de halk sürülerini kendi hevesleri ardından koşturacak partici demagogların zararlı hürriyeti bulunacaktır.

Demiryollarımızda nakil ücretleri.

Mühendis **Nazir.**

Cümhuriyet hükûmeti durmadan, dinlenmeden yurdun üzerine her gün çelik döşüyor. Bunun doğrudan doğruya veya dolayısile yurdumuza ne büyük yararlıkları olduğunu ve olacağını burada anlatmak fazla olur.

Yalnız denilebilir ki: (6000) kilometreyi bulan demiryollarımız, yurdun en zorlu ve en anaç nakil vasıtası olmuştur. Bundan dolayı bilhassa mühim bir parçası devletin elinde işliyen demiryollarının millî iktisada en çok yararlığı dokunan bir düzenle işletilmesini konuşmak zamanı da gelmiştir.

Demiryolların ticarî işletmesi denilen bu mevzuda nakil müddetleri ve nakil şeraiti gibi ehemmiyetli mesail mevcut olmakla beraber bunlar arasında nakil ücreti birinci derecede ehemmiyeti haiz bulunmaktadır.

Millî iktisat bakımından demiryollarına sorulacak sorgu:

Nakil ücretlerini hangi esas üzerine hesap ediyorsunuz? sorgusudur.

Şirketler tarafından işletilen demiryollarımızda nakil ücretlerinin mesnedi bir maldan mümkün olduğu kadar çok para almaktır. Bittabi kazanmak gayesile kurulan şirketler için bundan daha doğru bir tarife prensibi bulunabilir mi? Fakat Devlete ait demiryollarında bu prensibin tatbikının çok ciddi bir suretle tetkika değeri vardır sanırım.

Bu hususta memleketimizin tanınmış bir tarifcisinin verdiği raporda (1) kitaplarla bir olarak «bir nakil yapılması için; tesis sermayesinin vecaibi ile işletmemasrafı yekûnundan o nakle düşen hisse (tam maliyet fiatı) ve hiç olmazsa işletme masrafı hissesi (kısmî maliyet fiatı) ödenmeli - dir» diyor ve buna «demiryolları hizmeti umumiye müesseseleri olmakla beraber amme hizmetine tahsis edilen yollarla mukayese edilemez; çünkü demiryolların nef'i bir kısım halka münhasırdır. Ve umum vatandaşlar tarafından ayni derecede doğrudan doğruya istifade edilemez. Binaenaleyh kıymeti nakliyesi olan her hangi bir malın naklinin bais olduğu tam maliyet fiatını ödemesi esastır. Ve hâtta demiryolları devletin ise bu nakil dolayısile devletin varidatı umumiyesine yardım edecek fazla hasılat da elde edilmelidir» fikrini de ilâve ediyor. Halbuki demiryollar daha yapılmazdan önce geçeceği noktaları tesbit için istikbaldeki ticarî inkişaf ve bilhassa memleketin yüksek menafii düşünülür. Demiryolun genişliği, münhaniler ve meyiller hep bu maksatlara göre tayin edilir. Raylar ve köprülerin hesabı için istikbalde daha ağır makineler geçeceği nazarı itibara alınır. İstimlâk muhakkak çift hat için yapılır. Bütün bu sebeplerledir ki, hakikatte bir demiryolun işe yaradığı mıntaka dahilinde her hangi bir naklin yapılması için elde bulunması iktiza eden tesisatın masrafı, o yolun bu gibi sebeplerle inşasına tahsis edilmiş olan sermayenin ancak yarısı kadardır. Bundan başka işletme masrafının mühim bri kıs-

(1) Demiryollar mecmuasının 78, 79, 80 numaralarında:

mı da, o demiryolu mıntakasında yapılacak ticarî nakliyatın bugün için iltiszam etmediği bir takım tesisatın bakım masrafıdır. Binnetice sermaye vecaibi ve işletme masrafı diye tesbit edilmekte olan miktarlardan, bugün yapılan bir naklin hissesine düşen miktarın ödenmesini istemek, bilmem ne derece doğru olur?

Bilhassa bu prensibin çürüklüğünü de göstermek de kâfi değildir. Asıl mesele bu prensibin tatbiki sırasında demiryolların memleket nakliyatını temin ve teshil için tesis edilmiş olmasının nakil işinde ikinci plâna bırakılmış olmasıdır.

Halbuki demiryolları yurd içinde nakliyat işini her manasile kolaylaştırmak için kurulmuşlardır. Ve nakliyat işinin kolaylaşması ise ne demir - yol sermayeleri için kâr getirmek gayesine ve ne de amme hizmetinin ifasını üstüne almış olan hükûmetin bütçe muvazenesi hesaplarına bağlanması doğru olamaz. İşletme açık verebilir; yollar, köprüler, müzeler, mektepler gibi demiryolların tamiratına da nihayet hükûmet iştirak eder ve bu da zaruridir. Çünkü Hükûmet demiryollarından vasıtalı, vasıtasız bir çok menafi temin ettiği gibi, memleketin yüksek menafii demiryolun inşa ve işletilmesini büyük külfetlere sokmuştur. Memleketin umumî menafiine hâdim olan bu külfetleri demiryolundan istifade et - mek istiyen bir kısım halka yükletmek revayıhak olur mu? Nitekim yüksek görüşlü Cumhuriyet Hükûmeti, buğday nakli ücretlerinde, memleke - tin yüksek menfaati namına bütün maliyet fiatlarının altına inmek kararını almakla bu düşünceleri bize ilham etmiştir.

Demek oluyor ki: memlekette her fert ve her zerre gibi demiryollarının da, millî iktisadın ahengine, ihtiyacına ve icabına uygun çalışması kâr ve zarar düşüncelerinin bir tarafa bırakılması lâzımdır. Bu da ancak bütün demiryollarımızın Hükûmet elinde bulunmasile kabildir.. Nitekim Cumhuriyet Hükûmeti bunu da büyük bir ehemmiyetle takdir etmiş ve bugüne kadar şirketler elinden 1689 kilometre demiryolu satın almıştır. Demiryol müesseselerinin ticarî mevki ve vazifesini bu suretle tayin ettikten sonra bu prensibin nasıl tatbik edilmesi lâzım geldiğini kolaylıkla düşünebiliriz.

Bu mülâhazalara göre; nakliyatı üçe ayırmak muvafıktır.

1 — Memleket dışından ve içinden mahallî ihtiyaçları temin ve istihsalâtı ve imalâtı tevzi için yapılan nakliyat.

2 — Memleket istihsalât ve imalâtını dışarı pazarlara çıkarmak için yapılan nakliyat veya buna lâzım iptidaî mevat nakliyatı.

3 — Transit nakliyat.

1 — Dahilî ihtiyaçları tatmin, istihsalâtı ve imalâtı memleket dahilinde tevzi maksadile yapılan nakliyat için demiryollarda tadil edilmiş bir maliyet fiatı mevzuu bahsolabilir.

2 — İhracat eşyasından alınacak ücret, millî iktisat namına o malın maliyet fiatının tenkisi, esas olduğu için, bu gibi eşyayı icap ederse parasız taşımalıdır. Bu nevi nakliyat için artık demiryolun maliyet fiatı değil memleket eşyasının maliyet fiatı esas olmalıdır.

3 — Transit nakliyat bir rekabet nakliyatıdır. Mümkün olduğu kadar fazla para almak esastır. İcap eden ücret bittabi diğer rakip yolların hususî surette tetkikile taayyün eder.

İnkılâbı bilmek.

Mehmet İlhan.

On yıllık yolculuğumuzda, önümüzdeki uzaklardan ayrılmıyan gözlerimizi bir an arkaya çevirip te geri, müteaffin bir yapıyı tekmeliye, tekmeliye aldığımız hızı görmek insana ne taşırıcı bir gurur veriyor. Eskiyi inkârla işe başlıyan, «eski» den hiç bir şeye kulak asmamakla şahlanan yeni hareketimiz tam manasile katıksız bir inkılâptır. Onda ne bir «idarei maslahat» zihniyeti, ne de bir taklit çeşnisi vardır. İnkılâbımızı millet mikyasında bir sergüzeşt sanan gafiller; onun bu özlü içine eğilip te bakmıyan, bakıp ta aradığını bulamıyanlardır. Yoksa ufacık bir düşünce yordamile onun karşısında cılızlaşmamak imkânsızdır.

Türk inkılâbı cihanda eşi görülmiyen hertaraflı, çeşitli bir inkılâptır. Sene değil ay geçmiyor ki yeni bir hamleyle hızlanmıyalım. İmtidat halinde bir kurtuluş ve kuruluş inkılâbı içindeyiz, istesek te istemesek te, bilsek te bilmesk te akının kolundayız. Bununla beraber şu belli bir hakikattir ki: Cemiyet değişmeleri bilindikleri kadar anlaşılır ve anlaşıldıkları kadar yaşarlar. İnsan topluluklarını muayyen bir gayenin madde hükmüne getirilmesinde - bir disipline bağlıyan veya onları yalpalı hareketlere sürükliyen yine bu bilgi ve bunun eksikliğidir.

Bilgiden inkılâbın her müessesesini şuurlu bir biçimde kavramayı, onun inandırıcı bir mantık çerçevesinde korumayı kastediyoruz. Bilgiyle ilişiksiz deli nabızlı bir heyecan bize belki zarar vermez, fakat faydalı olamaz; görünüşte önüdeki menfî cereyanı durdurur, hakikatte devasız bir ilâç gibi yarayı sinsileştirir. Bu demek değildir ki inkılâbı öğrenirken tortu bir itidal kâfidir; bilâkis inkılâp parça parça kafamıza yerleştikçe kabımıza sığamadığımızı, kendimizden çıkarak ona yükseldiğimizi içimiz taşa taşa duyarız. İşte aradığımız ruh mertebesi budur. Zaten mücerret veya darmadağınık bir heyecanın inkılâba nisbeti bile manasız değil midir?

İnkılâbımızın ilk hedefi: kendi toprağı üstünde talihine hâkim, tekparça bir millet yaratmaktır.

Geçmişten bize, hakir görülmüş, hor bakılmış bir sözdemillet

miras kaldı: Her şeyi iğreti, tekniksiz, hem insan hem tabiat ırgadı olan bu pasif camiaya -bugün anladığımız manada- nasıl millet diyebilirdik?

Kurtuluş ve kuruluş mücadelemiz, bu ihmal edilmiş kudret kaynağını yekpapreleştirmeğe ve ondan siyasetçe, iktisatça, kül - türce bir bütün çıkarmağa dönüktür. Bir millî sanayi tesis endişesi, bir harf ve bir dil inkılâbı - bu gayenin tahakkukunda - isabeti yarın bile zor idrak edilecek -eşsiz birer atılıştır.

İnkılâbımız her tekiyle bütün bir milletin anlayışına, inanışına, yaşayışına uymak iddiasında ve yolundadır. Bu itibarla onu bilen, onda ıstırapları bir, sevgileri tek bir mütecanis millet örneğine varmak en özlediğimiz bir ülküdür.

İnkılâbı bilmek bahasında bugün tatbik edilenlerden başka hatıra şu iki tedbir de gelebilir:

a) Her inkılâp hareketine ait sebepleri, neticeelri, varılmak istenen gayeleri birer broşür halinde elimizin altında bulundurmalı.

Yaptığını anlatmak, yapacağını söylemek inkılâbın en tabiî hakkıdır; kaldı ki bu derli-toplu bilgilerin bize, -davamızı yaymak ve korumak savaşında- birer kılavuz gibi yarıyacaklarından şüphe edilemez. Bundan başka inkılâbın oluşuna denk açık ve erkek bir ifadede hakikate tıpatıp uygun umdelerin billûrlaştığını görmek bize ayrıca bir keyif verir.

b) Her inkılâp davamızı senenin muayyen zamnlarında toplu ve etraflıca gözden geçirmek için ayrı ayrı haftalar tertip etmeli.

Rejimin bütün mürettebatiyle kavrıyacağı böyle bir haftada neler yapılmaz, saflarımızda yeralmayı hiç değilse lüzumsuz gören kaç unsur hassasiyete getirilemez!

İnkılâbı, -uzanış içinde- ele avuca sığar bir hale getirmek için onu zaman zaman hatırlamak faydasız değildir.

Milletimiz feragatli ve ahlâklı bir basamaktan İNKILÂBINI SU GİBİ BİLEN, KÜLTÜRÜ VE TEKNİĞİ MÜKEMMEL BİR ÖRNEK-MİLLET'e yükselmek istidadındadır. Bu arada yolu - muzda çotuklaşan her sarsıntı ancak hızımızı kamçılar.

Edebiyat :

İnkılâp Edebiyatı.

Eflâtun Cem.

Kurtuluş inkılâbımızın getirdiği yeni görüşlerle plânlı bir cemiyet kuruyoruz; bu yeni yapının bazı cepheleri şimdiden yükselmeğe başlamış görünüyor. Halbuki, san'at cephesi, maziden, elişçiliği mevsiminden kalma bir eda ve mana ile yeni cemiyetin bünyesinde eski bir yama gibi duruyor. Bu, böyle ne olacak? Yeni hayatın yeni edebiyatı daha ne zaman doğacak?.
Yeni bir zevk arayanlar, böyle konuşuyor..

●

Vakıa, (923) denberi kart ve körpe kalemler, yeni bir san'at şekline can vermek için çarpışıyor. Biz, ruhların bu ihtilâlini ümitli bir yürekle karşıladık. Çünkü (908) hareketinden sonra da böyle olmuştu: Edebiyatı cedide, Fecri ati, Nayiler, Yeni lisancılar birbirile yine böyle çarpışmış; neticede, ortaya «Millî cereyan edebiyatı» çıkmıştı. Bu defa da, iştiyakı duyulan edebiyatın bugünkü mektepler arasındaki vuruşmadan doğacağını umduk ve bekledik. Fakat, on yılın sükûtunu, sükûtun şiirini inciten şu kuru gürültüden, beklenilen (Millet edebiyatı) doğmadı, doğmayor; hâlâ, her bucaktan yorgun, ezik bir ses geliyor.

●

Dünkü vadilere usta ve çırak olanlar, bağlandıkları mektep ve mesleklerin ömrü tükendiğini, eser ve şahsiyetlerinin tarihe döküldüğünü bilselerdi, ya evvelce verdiklerinin talihine razı olarak sükûttan teselli arayacaklardı; yahut, ruhları kuvvetli ise, çürüyen san'at itiyatlarından sıyrılacak; yeni bir estetik adam kıyaeftile cemiyete tekrar doğacaklardı. Halbuki yüreklerinde taze bir ideal heyecanı dolaşmadığı için yeni bir san'atkâr iradesi kullanamıyorlar; bununla beraber, eski ağızla konuşmak merakından da kendilerini kurtaramıyorlar.

●

Kart kalemlerin şu uzayıp giden muvazenesizliği, körpe kalemlere yollarını kaybettiriyor. Çünkü, yarının ümitleri, edebî mektep ve meslekleri birbirinden ayıran keskin köşeleri seçemedik-

leri için akıntıya, suya tâbi oluyor; içi havacıva ile yani ümmet ruhiyatı ve frenk fikriyatile şişirilmiş yazıların dış cilâsile gözleri kamaşarak yaşanılan hayatı ve asıl realiteyi görmiyorlar; bu yüzden tomurcuk imzaların matbuatı saran bücür kitapların her yaprağı dünkülerden birinin edasını ve hele mutlaka bir gönül ezasını taşıyor. Genç kabiliyetler hangi örneklere ve telâkkilere göre bir şahsiyet yapacaklarını bilemiyorlar.

●

Vakıa, şu anarşik san'at tezahürleri arasında yeni görüş ve duyuşlarla yeni bir edebiyat kımıldanıyor: Şe'niyetlerden doğan, cemiyete şuur olan bir inkılâpçı edebiyat! Ama ferdî pisikolojilerin yavelerile kokuşan edebiyatın kalabalığı, içtimaî duygularla yanan bu öz san'atın yığınlara kadar yayılıp yerleşmesine fırsat vermiyor; bir «Yaban», bir «Roman» çıkıyor; okunacağı gibi okunmuyor.. Bugünkü tekniği ruhlandırmak için bir (Tez) atılıyor; özlü bir tenkitle karşılanmıyor. Böylece, milletin benliğinden kopup gelen yeni san'at cereyanı, bir karanlık çağlıyan halinde kaybolup gidiyor.

●

Tezatsız bir içtimaî bünye yaratmak davasını taşıyan büyük inkılâbımız, şüphe yok ki, edebiyatımızı da anarşiye sürükliyen tezatlardan koruyacaktır. Tezatların tasifyesi için disiplin, p - lânlı murakabe ister. Binaenaleyh, şu istihale kirizi karşısında duygu işine de devlet teşkilâtının elatmasını, başıboş edebiyatın iyi bir nizam altına alınmasını düşünüyoruz. Esasen edebiyat, bazılarının uydurdukları gibi sadece bir ilham matası değil, bir kültür meselesidir. Bilhassa iktisat gibi ve ondan doğan bir cemiyet hâdisesi, bir inkılâp unsurudur. O halde bunu cemiyetin yürüyüşüne göre ayar etmek, buna inkılâbın ideolojisine uygun veçheler vermek lâzımdır. Çünkü, inkılâp işleri, inkılâpçı hamlelerle derinleşip genişler.

●

Dileğimiz:

1 — San'at kafası: Yeni bir edebiyat yaratmak için bir san'at kafası lâzım! Bu, Darülfünun olamaz; buraya edebiyatımızın yalnız mazisi girmiştir. Hali ve istikbali cezrî ıslâhattan sonra girebilse, ne mutlu!. O halde bu ışıklı kafa, ancak, yakında ka-

vuşacağımız (İnkılâp veya Maarif akademisi) olacaktır. İnkı - lâbımızın getirdiği (Cihanı anlayış tarzı)na uygun ileri teknik ve estetikle düşünebilen bu merkez, edebî hareketlere hakim, hedefli inkişaflara nâzım olacaktır.

2 — San'at mecmuası: Edebiyatı cedide, ayni hayat ve edebi - yat telâkkilerile yaşıyan bir avuç san'atkârın heyecanlı çalış - masından doğmuştur. Özlediğimiz millet edebiyatı için de, hâ- diseleri yeni ve muayyen görüşlerle karşılayan böyle bir mec - muaya ihtiyacımız var. Akademinin çizeceği esaslar dahilinde, edebiyatın teknik ve estetiğini konuşan; şiir, hikâye gibi san'at eserlerini yayan; cihan edebiyatının ölmezlerinden ve özlüle - rinden nümuneler, halk edebiyatının canlı, duygulu parçaların- dan örnekler veren dört kanatlı, ama tek gayeli bir mecmua..

Azlık fakat şuurlu bir kadro ile yayma ve yaratma işine başlı- yan bu san'at mecmuası; verdiği örneklere ve estetik ölçülere göre yetişmiş, ayar edilmiş kalemlerle az zamanda zenginle - şip büyüyecek ve bir gün köpüklü şahlanışlarla inkılâbın yalın edebiyatı doğacaktır.

3 — Neşriyat: Bize bu edebiyatı getirecek nesil, güneşli eser- lerin zevki, harareti içinde yetişecektir. Akademinin şuurlu mura- kabesi altında bol ışıklı neşriyatile zamanı kısaltabiliriz. Do - ğan edebiyatımıza, halk edebiyatımıza ve cihan edebiyatına a- it antolojiler hazırlamak; büyük san'atkârlara ve şaheserle- re dair broşürler neşretmek, talihsizlikten çürüyen değerli san- 'at eserlerini korumak lâzım. Bilhassa, her yılın en üstün eseri ve edebî hâdisesi sayılan kitapları maddî mükâfatlarla karşıla- malıyız. Çünkü bu müstesna eserler, hayatın yalçın realitesile içli san'atkâr yüreğinin kanlı çarpışmasından doğar. Verilecek para, san'atkârın kanını ödemez ama, öteki kabiliyetlerin kal- bine kuvvet olur; böylece, bütünün ruhuna zevk ve serinlik ve- recek ana eserler çoğalır.

4 — Halkevleri: Mektep dışındaki kabiliyetleri yetiştirmek için de Halkevlerinin dil ve edebiyat şubeleri akademinin direktif- lerile işlemelidir. Gençliğin fikir cihazını disiplinli neşriyata a- çık bulundurmak, ruhî temayüllerini millet edebiyatına doğru istikametlendirmek icap eder. Kim bilir, yolunu beklediğimiz san'atkâr, belki de bunların arasından çıkacaktır.

Dil Köşesi:

Dede Korkut Kitabından Birkaç Hikâyeyi Alıyoruz.

Eski Türk Hikâyelerinden Dil ve Edebiyat için ne güzel şeyler çıkabilir?

İbrahim Necmi.

Türk dilinin güzelliğini, zenginliğini, inceliğini göstermek için en iyi örnekleri eski Türkçe kitaplarda bulabiliriz. Bunların en parlakları Arap ve Acem dillerinin daha Türkçeye hiç girmediği zamanlardan kalanlarıdır elbette. Yalnız, bunlar -yazık ki- çok azdır. Elde aşağı, yukarı tam bir metin halinde yalnız Orhon çayı kenarında bulunan üç kitabe vardır: Gültekin, Bilge Han ve Tunyukuk kitabeleri. Yenisey (yeniçay) kitabesi çok karışık ve eksiktir. Turfan'da bulunan yazılar henüz belirli bir iz göstermedi. Şurada, burada elde edilen birkaç yazı da şimdilik iyice araştırılamamış bir halde duruyor.

Sümer ve Eti eserelrinin ortaya konması, bu Türk dil ve edebiyat haznesine yeni bir zenginlik verecektir. Sümer'lerden kalma Gılgamış hikâyesini gösterir bir tabletin kısmen olsun tanılması, geriye doğru gidildikçe Türk dilinin, Türk edebiyatının, Türk duygusunun en canlı, en millî parçalarına rasgeleceğimizi bize gösteriyor [1].

«Kadro» nun dil köşesinde eski Türk eserlerinden örnekler bulundurmayı düşündük. İlk adım olarak «Dede Korkut» kitabından birkaç hikâyeyi koyacağız. Bu hikâyaler, Türklerin müslümanlığa girişinden sonraki bir zamanda yazılmıştır. Yazılışına bakılırsa bunlar Ozan ağzından toplanmışa benzer. İçinde «Hanım hey» gibi hitaplar, sonunda hikâye kendisine söylenen zata dualar vardır.

Hikâyeler Anadolu şarkında ve Kafkasyada yerleşen Oğuz Türkleri arasındaki kahramanlık mankıbelerine dairdir. Bunların kavgaları gürcü hükümdarları ve Trabzon Tekfurları iledir. Bunun için savaşladra dinî bir mahiyet kendini gösterir. Hikâyelerden anlaşıldığına göre o zaman oralarda yerleşen Oğuz Türkleri «İçoğuz» ve «Taşoğuz» [2] diye iki kısımdır. Her ikisinin Bayendir Han isminde bir hükümdarı vardır. Bu hükümdarın kızı uzun böylu, ince belli Burle hatun, Oğuzların en büyük kahramanı olan Salur Kozan'a varmıştır. Hi-

[1] Bu Gılgamış hikâyesi için Hakimiyeti Milliye de evvelce bir yazımız çıkmıştı.

[2] «Taş» şimdiki «dış» sözünün eski şeklidir. İkisi arasında bir de «Tış» şekli vardır.

kâyelerin bir çoğunda bunların atları geçer.

Bu isimelr, bahsedilen Oğuzların Bayendir kabilesinden olduğunu belli etmektedir. Anadolu'da Selçuk İmparatorluğu devrinde şark Anadolusu ile Azerbaycan taraflarında böyle birçok Türk kabilelerinin birer hükûmet kurdukları malûmdur. İşte Dede Korkut bu devir içinde yetişmiş bir Ozandır.

O zamanki inanışa göre evliyalığı vardır. Duasını tanrı her zaman kabul eder.

Dede Korkut kitabı Kilis'li muallim Rıfat Bey tarafından kopyası çekilerek 1332 (1916) yılında Devlet matbaasında basılmıştır. Bu kitaptan ilk örnek Deli Dumrul hikâyesini aşağıya naklediyoruz:

Deli Dumrul Böyü

Hanım hey, meğer, Hanım, Oğuzda, Duha [3] koca oğlu Deli Dumrul derlerdi, bir er vardı; bir kuru çayın üzerine bir köprü yaptırmıştı. Geçenden otuz akçe alırdı, geçmiyenden döğe döğe kırk akçe alırdı.

Bunu niçin böyle ederdi? Anın için ki «Menden deli, [4] menden güçlü er var mıdır ki çıka, menimle savaşa» dirdi; «Menim erliğim, bahadırlığım, celâsunluğum, yeğitliğim Ruma, Şama gide, çulana» derdi.

Meğer bir gün köprüsünün yamacında bir bölük oba konmuş idi. Ol obada bir yahşi hup yiğit sayru [5] düşmüş idi. Allah emriyle ol yiğit öldü.

Kimi «Oğul» deyu, kimi «Kartaş» deyu ağladı. Ol yiğit üzerine muhkem kara şiven oldu.

Nigâhından [6] Deli Dumrul çaparyetti. [7] Eyder: [8]

— Mere kuvatlar, ne ağlarsız? Menim köprüm yanında bu kavga nedir? Niye şiven edersiz? dedi.

Eyttiler:

— Hanım, bir yahşi yiğidimiz öldü. Ona ağlarız, dediler.

Deli Dumrul eyder:

— Mere, yiğidinizi kim öldürdü?

Eyttiler:

---

[3] Bu Duha, yahut Doha adının kaynağı anlaşılamamıştır.

[4] Buradaki «deli» bayağı çılgın değil, gözünü budaktan sakınmaz, kabadayı delikanlı yerindedir.

[5] Sayru - sayrı hasta demektir.

[6] Acemce «nâgihan» yani «apansızın» sözü oralarda türkçeleştirilerek «nagihani» yerine «nigâhından» kılığına sokulmuş.

[7] «Çaparyetmek» birdenbire yetişmek yerinde bu hikâyelerde çok geçer.

[8] Eski «ayıtmak» sonradan hafifletilerek «ayitmek» olmuştur ki ikisi de «demek, söylemek» manasınadır. Bundan «eyder» ve «ider», «der, söyler» manasına eski kitaplarda her zaman raslanılan sözdür.

— Vallah, Bey yiğit, Allahu Taalâdan buyruk oldu. Al kanatlı Azrail ol yiğidin canın aldı.

Deli Dumrul eyder:

— Mere Azrail dediğiniz ne kişidir kim ademin canın alır? Ya kadir Allah, birliğin, varlığın hakkıyçün Azraili menim gözüme göstergil. [9] Savaşayım, çekişeyim, derişeyim, yahşi yiğidin canın kurtarayım. Bir daha yahşi yiğidin canın almıya! dedi.

Kayıttı, [10] döndü. Deli Dumrul evine geldi.

Hak taalâya Dumrul'un sözü hoş gelmedi:

— Bak bak, mere deli kuvat, menim birliğim bilmez, birliğime şükür kılmaz, menim ulu dergâhımda gezmenlik [11] eyliye, dedi.

Azraile buyuruk eyledi kim:

— Ya Azrail, var, ol deli kuvatın gözüne görüngil, benzini sarartgıl, canını hırlatgıl, algıl! dedi.

Deli Dumrul kırk yiğitlen yiyip içip otururken nigâhından Azrail çıkageldi. Azraili ne çavuş gördü, ne kapıcı.

Deli Dumrul'un görür gözü görmez oldu, tutar elleri tutmaz oldu, dünya âlem Deli Dumrul'un gözüne karangu oldu.

Çağırıp Deli Dumrul söyler. Görelim Hanım ne söyler. Eyder:

Can, sen ne heybetli kocasın:
Kapıcılar seni görmedi,
Çavuşlar seni duymadı;
Menim görür gözlerim görmez oldu,
Menim tutar ellerim tutmaz odu;
Diterdi menim canım coşageldi;
Altın eyağım elümden yere düştü;
Ağzım içi buz gibi oldu;
Söküklerim tuz gibi oldu!
Mere sakalcığı ağaca koca!
Gözceğizi çonge koca!
Mere ne heybetli kocasın, digil mana?
Kadam belâm tukunur bugün sana! [12]

Dedi.

---

[9] Emir sıygalarının sonuna gelen bu «gil-gıl» eki emri kuvvetlendirme işine yarar.

[10] «Kayıtmak» rücat etmek, geri dönmektir.

[11] Bu «gezemenlik» sözü günümüzün «gevezelik» sözüne benziyor. Kaynağı belli değildir.

[12] Bu parçanın en başındaki «can» sözü metinde «çan» kılığındadır. Bir nida olduğu anlaşılıyor. Fakat tam kaynağı bilinmiyor. «Cuşa geldi» sözünün -Türkçe olarak- «coşageldi» olması melhuzdur. «Eyağ» içki kadehi manasına acemcedir. «Söküк» eski türkçede «kemik» demektir. Göz için kullandığı «çönge» veya «cönge» sıfatı şehlâlık anlatıyor. «Keza» sözü de o zaman şivesiyle «kada» olmuştur.

Böyle diygeç [13] Azrailin acığı tuttu. Eyder:

Mere deli kuvat!
Gözüm çonge iddüğün ne beğenmezsin?
Gözü gökçek kızlarun, gelinlerün
Canın çoğ almışım!
Sakalım ağarduğun ne beğenmezsin?
Ağ sakallu, kara sakallu yiğitlerin
Canın çoğ almışım! [14]

— Sakalum ağarduğunun manası budur, dedi, Mere deli kuvat, öğünürdün; derdin: «Al kanatlı Azrail menim elime girse öldüreydim, yahşi yiğidin canın anın elinden kurtaraydım» derdin. İmdi, mere deli, geldim ki senin canın alam, verir misin, yohsa menimle cenk eder misin? dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Mere al kanatlı Azrail sen misin dedi.

— Evet, menim, dedi.

— Bu yahşi yiğitlerin canın sen mi alursun? dedi.

— Evte, men alurum, dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Kapıcılar, kapıyı kapan, dedi. Mere Azrail, men seni kik [15] yerde isterdim, dar yerde eyi elime girdin ola mı? dedi. Men seni öldüreyim, yahşi yiğidin canın kurtarayım, dedi.

Kara kılıcın sıyırdı, eline aldı. Azraili çalmağa hamle kıldı.

Azrail bir güvercin oldu. Pencereden uçtu, gitti. Ademiler evreni [16] Deli Dumrul elin eline çaldı, kaskas güldü, eyder:

— Yiğitlerim, Azrailin gözünü ğyle korhuttum ki kik kapıyı koydu, dar bacadan kaçtı. Çünkü menim elimden güvercin gibi kuş oldu, uçtu. Mere hak, onu kormıyım doğana aldırmayınca dedi.

Durdu, atına bindi. Doğanın eline aldı, ardına düştü. Bir iki güvercin öldürdü, döndü, evine geliyürürken Azrail atının gözüne göründü. At ürktü. Deli Dumrulu götürdü, yere vurdu. Kara başı bunaldı, bunlu kaldı. Ağ göğsünün üzerine Azrail basıp kondu. Biyak [17] mırlardı, şimdi hırlamağa başladı.

Eyder:

Mere Azrail, aman!
Tanrının birliğine yoktur güman!
Men seni böyle bilmez idim,

---

[13] «Diygeç» dediği zaman, diyince yerinde o zamanın bir şivesidir ki sonraları Osmanlı lehçesinde «diyicek» kılığını almıştır.

[14] «Gökçek» güzel demektir.

[15] «Kik» geniş manasınadır.

[16] «Evren» kahraamn yerindedir.

[17] «Bıyak», yahut «bıya» önceden, eskiden makamındadır.

Uğurlayın [18] can alduğun duymaz idim.
Dükmesi [19] büyük bizim dağlarımız olur,
Ol dağlarımızda bağlarımız olur;
Ol bağların kara salkımları üzüm olur;
Ol üzümü sıkarlar, al şarabı olur;
Ol şaraptan içen üserük olur.
Şaraplar içtim, duymadım;
Ne söyledim, bilmedim.
Beylikten usanmadım.
Yiğitliğe doymadım.
Canım alma, Azrail, medet!

Dedi.

Azrail eyder:

— Mere deli kuvat, mana ne yalvarırsın? Allahü Taalâya yalvar! Menim de elimde ne var? Ben dahi bir yumuş [20] oğlanıyım! dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Ya pes can veren, can alan Allahü Taalâ mıdır?

— Beli, oldur! dedi.

Döndü Azraile:

— Ya pes sen ne eylemeklü kadasın? Sen aradan çekil. Men Allahü Taalâ ile haberleşeyim! dedi.

Deli Dumrul burada söylemiş. Görelim, Hanım, ne söylemiş? eyder:

Yücelerden yücesin!
Kimse bilmez nicesin!
Gürklü Tanrı!
Nice cahiller seni gökte arar, yerde ister;
Sen hot müminler gönlündesin!
Daim duran cebbar Tanrı!
Baki kalan settar Tanrı!
Menim canımı alur isen sen algıl!
Azraile almağa komagil! [21]

Dedi.

---

[18] «Uğurlamak», çalmaktır. «Uğurlayın» hırsızcasına, çalarak, belli etmeden yerine kullanılmış.

[19] Bu «dökme» veya «dükme» nin kaynağı belli değildir.

[20] «Yumuş» vazife manasınadır. Azrail kendinin de bir vazife adamı olduğunu anlatmak istiyor.

[21] Bu şiirin ilk iki mısraı tanrı inanının ne canlı bir anlatışı! «Gürklü» sevgili manasına, bu hikâyelerde çok geçer. Tanrıyı tavsif eden sözlerde islâmî tesirin izleri belli.

Allahü Taalâya Deli Dumrulun burada sözü hoş geldi. Azraile nida eyledi kim:

— Çün deli kuvat menim birliğim bildi, birliğime şükür kıldı, ya Azrail, Deli Dumrul canı yerine can bulsun, anın canı azat olsun! dedi.

Azrail eyder:

— Mere Deli Dumrul, Allahü Taalânın emri böyle oldu kim Deli Dumrul canı yerine can bulsun, anın canı azat olsun! dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Men nice can bulayım? Meğer bir koca babam, bir karı anam var [22], gel gidelim, ikisinden biri bolay ki [23] canın vere, alğıl, menim canımı koğıl. dedi.

Deli Dumrul sürdü, babası yanına geldi. Babasının elin öpüp söylemiş. Görelim, Hanım, ne söylemiş? eyder:

— Ağ sakallı, aziz izzetlü, canım baba, bilir misin, neler oldu? Küfür söz söyledim. Hak Taalâya hoş gelmedi. Gök üzerinde al kanatlı Azraile emr-eyledi. Uçup geldi. Ağçe menim [24] göğsümü basıp kondu; hırıldatıp tatlı canım alır oldu. Baba, senden can dilerim verir misin? Yohsa «Oğul Deli Dumrul» deyu ağlar mısın? dedi.

Babası eyder:

— Oğul, oğul, ey oğul, canım paresi oğul, doğduğunda dokuz buğra [25] öldürdüğüm aslan oğul, denlügü altın ban evimin kabzası oğul, kaza benzar kızımın, gelinimli çiçeği oğul! Karşı yatan kara dağım gerekse, söyle gelsin, Azrailin yaylası olsun; soğuk soğuk pınarlarım gerekse ona içet olsun, tavla tavla şahpaz atlarım gerekse ona binet olsun; katar katar develerim gerekse ona yüklet olsun; ağayılda ağça koyunum gerekse kara mudbak altında onun şöleni olsun; altın gümüş pul gerekse ona harçlık olsun; dünya şirin, can aziz; canımı kıyabilmen, bellü bilgil! Senden aziz, senden sevgülü anandır; oğul, anana var! dedi. [26]

Deli Dumrul babasından yüz bulmayıp sürdü anasına geldi, eyder:

— Ana, bilir misin neler oldu? Gök yüzünden al kanatlu Azrail uçup geldi, Ağça menim göğsümü basıp kondu, hırıldatıp canım alur oldu. Babamdan can diledim, vermedi. Senden can dilerim, Ana, canın mana verir misin? Yohsa «Oğul Deli Dumrul» deyu ağlar mısın? Acı tırnak ağ yüzüne çalar mısın? Kargu gibi kara saçın yolar mısın ana? dedi.

---

[22] «Karı» o zaman şivesinde ihtiyar demektir.

[23] «Bolay ki» «işallah, ola ki, belki» yerinde bir temenni sözüdür. «Olmak» filinin eskiden «bolmak» olduğu malûmdur.

[24] Ben demek olan «men» sözünün başına bir sıfat getirerek «Ağça men» deyiş o zamanın -dikkate değer- bir şivesini gösteriyor.

[25] «Boğra» yahut «buğra» devedir.

[26] Bu cevabın baş tarafındaki «oğul» tekerrürlü hitaplar, çok şairanedir. «İçet, binet, yüklet» sözleri âlet, vasıta, mekân manalarını anlatır eski bir ek gösteriyor.

Anası burada söylemiş. Görelim, Hanım, ne söylemiş? Anası eyder:

Oğul, oğul, ey oğul!
Dokuz ay dar karnımda götürdüğüm oğul!
Dolma [27] beşiklerde biledüğüm [28] oğul!
On ay diyende dünya yüzüne getürdüğüm oğul!
Dolap dolap ağ südümü emzirdiğim oğul!
Ağçe burçlu hisarlarda tutulaydın oğul!
Sası [29] dinli kâfir elinde tutsak olaydın, oğul!
Altın akça gücüne salubeni seni kurtaraydım, oğul!
Yaman yere varmışsın, varabilmen!
Dünya şirin, can aziz, canımı kıyabilmen!
Bellü bilgil!

Dedi: Anası dahi canın vermedi. Böyle diygeç Azrail geldi. Deli Dumrul'un canın almağa. Deli Dumrul eyder:

Mere Azrail aman
Tanrının birliğine yoktur güman

Azrail eyder:

— Mere deli kuvat, dahi ne aman dilersin? Ak sakallı baban yanına vardın; can vermedi. Ağ bürcüklü anan yanına vardın can vermedi. Dahi kim verse gerek? dedi.

Deli Dumrul eyder:

— Hasretim vardır. Buluşayım! dedi.

Azrail eyder:

— Mere deli, hasretin kimdir?

Eyder:

— Yat kızı halâlim var. Ondan menim iki oğlancığım var. Emanetim var, ısmarlarım onlara. Ondan sonra menim canım alasın! dedi.

Sürdü, helâlı yanına geldi. Eyder:

— Bilir misin, neler oldu? Gök yüzünden al kanatlı Azrail uçup geldi. Ağça menim göğsümü basıp kondu. Tatlı menim canım alur oldu. Babama vardım, can vermedi. Anama vardım, can vermedi. Dünya şirin, can tatlı dediler. İmdi,

Yüksek kara dağlarım
Sana yaylak olsun.
Sovuk sovuk sularım
Sana içet olsun.

---

[27] «Dolma beşik» o zamanın âdetinde en değerli beşik cinsi olsa gerek!

[28] «Bilemek» çocuğu sarıp sarmalamaktır. Muallim Kilisli Rifat Bey buna da belirsizlik işareti koymuş ise de, kadınlar arasında hâlâ bugün bile bu söz kullanılır.

[29] «Sası din» fena din, kötü inan manasınadır.

Tavla tavla şahpaz atlarım
Sana binet olsun.
Denlüğü altın ban evim
Sana gölge olsun.
Katar katar develerim
Sana yüklet olsun.
Ağayılda ağçe koyunum
Sana şölen olsun.
Gözün kimi tutarsa,
Gönlün kmi severse,
Sen ona vargıl;
İki oğlancağızı öksüz komagıl! [30]

Dedi.

Avrat burada söylemiş. Görelim, Hanım, ne söylemiş? eyder:

Ne dersin, ne söylersin?
Gözüm açup gördüğüm,
Gönül verip sevdiğim,
Koç yiğidim, şah yiğidim!
Tatlı damağ verip sürüştüğüm,
Bir yastıkta baş koyup emiştiğim!
Karşı yatan kara dağları
Senden sonra men neylerim?
Yaylar olsam menim kürüm olsun!
Sovuk sovuk suların
İçer olsam menim kanım olsun!
Altın akçan harcayır olsam
Menim kefenim olsun!
Tavla tavla şahpaz atın
Biner olsam menim tabutum olsun!
Senden sonra bir yiğidi
Sevip varsam bile yatsam,
İlle yılan olup meni soksun!
Senin ol muhannet anan, baban
Bir canda ne var ki sana kıyammışlar?

---

[30] Bu şiirin inceliğine bakınız: Deli Dumrul nesi var, nesi yoksa karısına mal ediyor. Kendisi öldükten sonra da yalnız kalmasını istemiyor. Çocukları öksüz kalmamak üzere sevdiğine, istediğine varmak iznini veriyor. Kadını bir mal gibi benimsiyen saray zihniyetinin iz bıraktığı masallarda, hikâyelerde kendinden sonra kadınını kimselere vermek istemiyen vahşi temellük davasından hiç eser yok!

Arş tanığ olsun, kürsü tanığ olsun,
Yir tanığ olsun, gök tanığ olsun,
Kadir Tanrı tanığ olsun:
Menim canım senin canına kurban olsun! [31]

Dedi. Razı oldu.

Azrail hatunun canın almağa geldi.

Ademîler evreni yoldaşına kıyamadı. Allahü Taalâya burada yalvarmış. Görelim, nice yalvarmış? eyder:

Yücelerden yücesin!
Kimse bilmez nicesin?
Gürklü Tanrı!
Çok cahiller seni
Gökte arar, yerde ister!
Sen hot müminlerin gönlündesin!
Daim duran cebbar Tanrı!
Ulu yollar üzerine imaretler yapayım senin için!
Aç görürsem doyurayım senin için!
Yalıncak görürsem donadayım senin için! [32]
Alursan ikimizin canın bile algıl!
Korsan ikimizin canın bile kogul!
Keremi çok kadir Tanrı!

Dedi.

Hak Taalâya Deli Dumrul'un sözü hoş geldi. Azraile emreyledi:

— Deli Dumrul'un atasının, anasının canın al! Ol iki halâle yüz kırk yıl ömür verdim! dedi.

Azrail dahi babasının, anasının dahi canın aldı.

Deli Dumrul yüz kırk yıl dahi yoldaşiyle yaş yaşadı.

Dedem Korkut geliben böy böyledi, söy söyledi.

— Bu böy Deli Dumrul'un olsun, menden sonra alp ozanlar söylesin; Alnı açık, cömert erenler dinlesin.

Dedi.

Yum [33] vereyin, Hanım:

---

[31] Kadının bu cevabı şiirlikte Deli Dumrul'un yukarıki hitabından da üstün! Kocayı öyle candan, öyle içten, öyle de gerçek duygu ile anlatıyor ki saray şiirlerinde benzerine raslıyamayız! «Yaylar olsam» orada yayla yapsam, yazlar geçirsem demektir; Kûr, mezar manasınadır. «Harcayır» şimdi harcar dediğimiz sözdür. Sonda Arş'ı, Kürsü'yü, yeri, gögü, Tanrıyı şahit (tanık) tutan parçanın ise benzeri bulunmaz!

[32] Yalıncak, çıplak demektir. «Yalın ayak» sözünde hâlâ bugün de izi var.

[33] Yum vermek, iyi haberler vermek, talih, baht açıklığı dilemek, dua etmek demektir.

Yerli kara dağların yıkılmasın! Gölgelice kaba ağacın kesilmesin! Kamın akan gürklü suyun kurumasın! Kadir Tanrı seni namerde muhtaç etmesin! Ağ alnında beş kelime dua kıldık, kabul olsun! Yağıştırsın, dürüştürsün, günahınızı adı gürklü Muhammede bağışlasın!

Deli Dumrulu Hikâyesi Ve Eski Türk Hikâyeciliği.

Yukarıya olduğu gibi aldığımız, yalnız bazı yerlerini numaralar altında anlattığımız şu hikâyeyi dikkatle okuyunuz: Burada eski Türk hikâyeciliğinin, eski Türk hikâye anlatış dilinin izleri ne güzel kendisini gösteriyor!

Dede Korkut hikâyeleri içinde en az Dastanî olanı budur. Burada, eski Türkün aile anlayışı saklı. Hem hiç bir saray mankıbesinde karı, koca bağı, karı, koca sadakati, karı, kocanın birbirine karşı fedakârlığı böyle yükseltilmiş değildir. Ananın, babanın şefkati her zaman karı ile kocanın bağından ileri tutulmuştur. Halbuki Deli Dumrul hikâyesi, bize yepyeni bir ufuk açıyor. Burada kadının kocası uğruna canını bile verdiği, ananın ,babanın üstüne çıktığı görülüyor.

Deli Dumrul'a babasının, anasının verdikleri cevaplara bakınız! Görülüyor ki yeryüzüne Aslan gibi evlât getiren, onun kahramanlığını görmüş, torunlara erişmiş ihtiyarlar, kendi çocukları uğruna bile «Şirin dünya» ya, «Tatlı can» a kıyamıyorlar.

Bu görüş, yeni, orijinal bir görüştür. Oğuzlar arasında evliliğe, karı koca sevgisine verilen yüksek değeri gösterir.

Deli Dumrulun Azraille mücadeleleri de o zaman Türkler arasında dine ait bilğisizliklerin ne kadar hoş görüldüğünü gösterir. Hikâyenin kahramanı «Âdemîler evreni» Deli Dumrul, Azrailin ne olduğunu bile bilmiyor. Fakat hikâyede bu o kadar cana yakın bir bilğisizlik olarak tarif olunuyor ki, bundan dolayi Deli Dumrulu küçük görmiyoruz.

Görülüyor ki Türk halk hikâyelerinden kalan yadigârların içine girdikçe, Türk karakteri üzerine saray mankıbelerinin döktüğü kara gölge kalkarak, gerçek halk karakteri kendini gösterecek!.

Polemik.

YABAN

Şevket Süreyya.

— Millî roman nedir?

İsmi millî olan mı? Hayır! Mevzuu millî olan mı? Hayır! Tekniği millî olan mı? Hayır! Milli roman; içtimaî örgüsü (nesci) millî olan romandır.

— İçtimaî örgü nedir?

İçtimaî örgü bir millet bünyesinde aslı olan, yani san'atkâr ruhunun sübjektif ve müstaar bir mahsulü olmıyan bir veya bir kaç içtimaî karakterin bir romana temel oluşudur. Öyle bir temel ki, mevzu, teknik, dava ve isim, ancak onun üstünde yükselecektir.

Bir millî romanda içtimaî örgü, san'atkârın kendi mahsulü değildir. San'atkârın, san'atkârlık dehası ancak mevzu, teknik, dava ve isim üstünde işliyebilir ve onun san'at mülkiyeti, ancak bunların üstünde caridir. İçtimaî örgüye gelince, san'atkâr, eğer bir millî eser yaratacak mikyasta bir san'atkâr ise, onu sadece sezer ve alır.

İsmi, mevzuu ve davası millî olduğu halde içtimaî örgüsü millî olmıyan, milletin aslî karakterlerinden bir veya bir kaçını aksettirmeyen romanlar vardır ki, bunları ruhen yadırgarız. Bu eserler milletce ve hattâ dünyaca tanınmış bir üstat elinin mahsulü olabilir. Onlar belki bir (fantazya) dır, fakat bir millî roman değildir.

Yine eserler vardır ki, isimleri, mevzuları ve davaları tamamile birbirinin zıddıdır. Fakat milletin umumî ve hâkim kanaati bunları millet zekâsının müşterek malı diye benimser.

Tolstoi'nin (Bâsü bâdelmevt) i ile Maksim Gorki'nin (Ana) sı, öyle iki eserdir ki, bu iki eserde şahıslar, mevzular ve davalar baştan aşağı birbirinden ayrıdır. Fakat bu iki eserde aslı olan, müşterek olan bir içtimaî örgü vardır ki bu örgü; biri bir sokak çocuğunun diğeri bir asılzadenin elinden çıkan, biri bir ihtilâli, diğeri liberal bir ümanizmi müdafaa eden bu iki eseri Rus millî edebiyatının müşterek hazinesi haline getirmiştir. Bu içtimaî örgü, harpten evvelki Rus cemiyetinin öz olan, orijinal olan ve bu eserlerde akseden karakteridir. Bu eserlerdeki şahıslar, vak'alar ve mevzular hattâ, o eserlerin isimleri bile değiştirilmeden bir başka millî sahneye, bir başka toprağa naklolunabilir. Fakat bunların içtimaî örgüsü hiç bir zaman naklolunamaz. Çünkü bu örgünün de değiştirildiği gün eser millî olmaktan hakikaten çıkar. Meselâ: Almanyada dünyanın en büyük amele kütlesi vardır ama, Maksim Gorki'nin (Ana) sındaki (Pavel vlasof) ancak bir rus amelesidir. Bu Pavel Vlasof'un ismini, Hans Müller veya Stiller ya-

pabilir ve onun bütün maceralarını bunların başından geçirebilirsiniz ama, bu maceralar, bu Hans Müller veya Stiller daima yabancı kalır. Çünkü bunlar hiç bir zaman bir Pavel Vlasof gibi düşünemez ve hareket edemezler. Çünkü Pavel Vlasof'da dile ve harekete gelen karakter, ancak Rus seciyesinin ve ihtilâlden evvelki Rusyanın içtimaî örgüsüdür.

Hulâsa bir millî roman, bir içtimaî örgüsü olan ve bu içtimaî örgüsü millî olan romandır. Bir millî roman ise, bir içtimaî örgüyü, bir san'at objektifi altında tetkik etmesini bilen adamdır. (1)

●

Türk edebiyatının romancı nesli içinde, Türkiyenin içtimaî örgüsünü, aslını bozmadan ve ibtizale uğratmadan bir san'at objektifi altında tetkik etmesini bilen nadir san'atkârlar vardır. Yakup Kadri ve Reşat Nuri bunların başında gelir.

Reşat Nurinin romanlarını ben kendimden geçerek okurum. Fakat Yakup Kadrinin eserlerini okurken bütün müfekkirem zindedir.

Reşat Nuri benim hislerime hitap eder, Yakup Kadride ise işlenen hisler değil, fikirlerdir. Meselâ Yakup Kadri bize bir (Hüküm gecesi) verdi ki, bu kitapta akseden, bir bütün Meşrutiyet münevverliğinin tercümei halidir.

Henüz kemale gelmiyen, henüz ideolojisinde insicam olmıyan, henüz ancak bir rüşeym, bir hamur, bir intikal nesli olan bu münevverlik, bütün hayatı müddetince, gözübağlılığın, hâdisata tâbi oluşu hulâsa ruh füzonunun ve hareket teşevvüşünün içinde savruldu gitti.

Meselâ (Hüküm gecesi)ndeki Ahmet Kerim, bu neslin aslî bir mümessilidir. Ruhen halim ve vatanperver bir adam olan Ahmet Kerim, dalgalara kapılmış bir çöp gibi hâdisatın içinde yuvarlanıp gidiyor. Mürtecilere âlet oluyor, kudetalara karışıyor. Vatan düşmanlarının meclislerine gidiyor. Suikastçı katillerin sofralarına oturuyor.

Halbuki ruhen her zaman halim olan ve hiç bir zaman mürai olmıyan bu

(1) Millî edbiyatımız nasıl olmalıdır? Bahsi Tanzimat hareketlerinin ilk günlerindenberi bizde de münakaşa mevzuu olmaktadır.Bu münakaşa bilhassa son günlerde periyodik hararetlenme safhalarından birini daha yaşamaktadır. Fakat bu münakaşalar, dün olduğu gibi bugün de, ya bir faziyoloji (lâf bolluğu) yahut bir fert - cemiyet bahsi üstünde daimi birsathiliğe mahkûm kalmakta ve hiç bir zaman derinleşememektedir. Halbuki san'at meselesi her şeyden evvel derin bir kültür meselesidir. Derin bir kültürle izdivaç eden aslî bir san'atkâr ruhudur ki san'at eserini yaratabilir. Binaenaleyh bize kalırsa bugün Türk san'atkârına, yani gönlünde san'atkârlığın öz ruh derinliğini duyan herkese düşen şey, evvelâ bu ruhu hakikî bir kültür malzemesile inşa etmek ve ayni zamanda kendini milletin içtimaî zemininin örgüsüne bağlamaktır. Asîl bir ruh hassasiyeti, hakikî bir kültür ve bir içtimaî bağlılık... İşte san'atkârı yapan budur. Ve bu san'atkârın yaratacağı her şey zaten millî olur!

gencin hakikî yeri vatanperverlik cephesi olmalıydı. Fakat o cephede de daha korkunç bir teşettüt vardır. İttihat ve Terakki kulüplerinin kapılarındaki Arnavut kapıcılar, ve yahut merkezi umumî koridorlarını muhafaza eden Çerkes çeteciler, Millet Meclisi kürsüsünde millet namına konuşan Hinçaklar, Başkımcılar, Etniki eteryacılar bu cephenin içerisinde o kadar adi bir demagoji ve avantür havası yaratmıştır ki, her temiz ruhlu insan gibi Ahmet Kerim de bu havada teneffüs edemiyor bu havaya küsüyor. Fakat mefkûresi de ruhunda hiç bir zaman yakın bir idrak haline gelmediği için mücadelesini istikametlendiremiyor. Hâdisatın içinde kör bir madde gibi yuvarlanıp gidiyor. Fakat bir gün bu ruh teşettütü onu, Cemal Paşanın Bekirağa bölüğü hapisanesine kadar sürüklediği zaman bir gece bu hapisane hücresinde, kendi dimağını kendi kendine teşrih eden Ahmet Kerim, bu dimağın içinde, kendisi ile cürüm arkadaşları arasında müşterek olan bir nokta bile bulamıyor! İşte bir ömür ki hep ruh teşettütünün, hep hareketin, teşettütün girdabı içinde geçmiştir. Fakat bu ömürde akseden, bu akste asıl olan bir şey vardır ki bu şey de Meşrutiyet devrinin ve Meşrutiyet münevverliğinin aslî karakteridir: Ruh ve hareket teşettütü! Bu aslî karekter üstündedir ki san'atkâr tekniğini kullanmış, eşhası yaratmış, mevzuu işlemiş ve bize millî olan eserini vermiştir: Hüküm gecesi.

●

Nur baba, Södom ve Gumure, Hüküm gecesi... bunlar öyle merhaleler, öyle işaretlerdi ki, Türk milletinin Yakup Kadri isimli bir çocuğunun dimağında aslî olan, kuvvetli olan, fevkalâde olan bir şeyler biriktiğini ve bu dimağın bir gün bu milletin edebiyatına, yarattığı merhalelerden daha ileri ve daha üstün bir şeyler verebileceğini evvelden bildiriyordu.

Onu sevmiyenler -ki büyük adamları sevmek kabiliyetinde olmıyanlardır- Onu anlamayanlar -ki büyük adamları anlamak kabiliyetinde olmıyanlardır- Yakup'un son eserlerini de artık eserlerinin sonu saydılar. Ve onu kendi miskin ölçülerine vurup, verebileceğinin son kaddini vermiş ve artık sönmüş bir alelâde adam gibi ihmal edebiliriz zannettiler.

Halbuki bu dimağın içinde kemal çağı, asıl yeni başlıyordu. Bu dimağın içinde, en olgun şekilleşmelerin, her göze görünmiyen korkunç mücadelesi vardı.

Onu Çamlıca tepesinin herkese ilham verebilen harcıâlem renklerinden alıp, Anadolu Bozkırlarının her gönle ses vermiyen çıplaklığında yakan bu mücadelenin işte artık ilk eseri elimizdedir: Yaban (1)

●

Yaban ilk bakışta basit bir Bozkır hikâyesidir ve mevzuu gayet sadedir:

---

(1) Yaban: Yazan: Yakup Kadri. 315 sahife. Basan: Muallim Ahmet Halit kütüphanesi. Fiatı 100, ciltlisi 125 kuruş.

«Sakarya muharebesinden sonra düşman orduları, Haymana, Mihalıççık ve Sivrihisar havalisini yer yer taş yığınlarile örtülü ıssız ve engin bir viranе halinde» bırakıp çekiliyor. «Garp cephesi kumandanlığının gönderdiği tetkiki mezalim heyeti o viranelerde taşlar altında kömürleşmiş insan kemiklerini araştırırken bu kitabı (1) teşkil eden yazıları, ortasından yırtılmış ve kenarları yanmış bir defter halinde buluyor.»

Katliamdan arta kalan köylüler, bu defterin sahibini tanıyorlar. O iki üç yıl bu köyde oturmuş İstanbullu bir malûl zabittir. Son felâket gününe kadar burada olduğunu hatırlıyorlar, fakat sonra ne olduğunu bilmiyorlar. Tetkiki mezalim heyeti azasından biri bu lakaydiliğe şaşıyor:

— Nasıl olur! diyor, nasıl olur! İnsan yıllarca beraber yaşadığı bir kimsenin ne olduğunu, nereye gittiğini bilemez mi?.

Köylüler küskün bir tavurla omuzlarını kaldırıp uzaklaşıyorlar. Yalnız içlerinden biri, yaşı belirsiz küçük ve sıska bir adam dönüyor:

— Deee! Sizin gibi Yabanın biri idi! diyor.

●

İşte Yaban bu katliam günü ortadan kaybolmuş İstanbullu harp malûlünün, Ferit Celâl Paşanın oğlu Ahmet Celâlin bu köydeki bir kaç yıllık ömrünün ruznamesidir.

Umumî harp mağlûbiyetle bitince Ahmet Celâl İstanbula dönmüştür. Fakat ecnebi işgali İstanbulda boğucu bir hava yaratmış ve bir kolunu vatan müdafaasında kaybeden bu genç zabit daha İstanbula ayak bastığı gün bu kolsuzluğunu, âdeta affolunmaz bir suçun örtülemez nişanesi gibi saklamağa, insan içine çıkamıyacak ve bir köşede büzülüp çürüyecek bir hale gelmiştir. Fakat bu sırada neferi Mehmet Ali efendisini bırakmıyor:

— Kalk gidelim efendi! diyor. Seni bizim köye götüreyim. Buralarda seril sefil olur gidersin!

Mehmet Alinin köyü orta Anadolu yaylasında çorak çıplak bir istep köyüdür. Mehmet Ali daha köye ayak bastığı gün diğer köylülerden biri oluyor ve onlara karışıyor. Ahmet Celâl ise bütün köylüler için sadece bir «Yaban (2)» dır! Artık hayatı, bu kurak gökle, bu katık yer arasında kaybolmuş bu kara istep köyü, bu bir avuç istep insanı, ve basık bir yer odası içinde geçecektir..

Fakat işte roman da asıl bundan sonra başlıyor. Vakıa bu roman sessiz, hareketsiz ve vak'asızdır. Bütün maceralar bu köyün içinde cereyan ediyor. Fakat bu maceralar içinde biz hattâ köyün ismini bile öğrenemeyiz. Sahneye çıkan şahısların isimleri hattâ yarım düzüneyi zor aşar!

Kendisi kuru toprağın bir parçasını andıran ve kollarile bacakları bu top-

---

(1) Yani «Yaban»ı.

(2) Yaban = Yabancı, köyden olmıyan ve kendilerinden olmıyan.

raktan sökülmüş bir ağacın kara kökleri gibi uzanan bir Zeynep kadın, hem korkak hem hain fakat «halkı açlıktan öldürecek» kadar nekes ve ayyar bir köy mütegallibesi: Salih ağa, bir serseri şeyh, bir düzenbaz imam askerlik eden, fakat askerlikten döndüğü gün köylüleşen ve renksizleşen bir Kerim çavuş, daha çocukken ihtiyarlamış bir sümüklü İsmail, bir meczup Memiş, bir sarsak Süleyman, bir kör kız, bir kambur, ve nihayet bir istep papatyası kadar güzel, fakat kavrulmuş bir sığırtmaç çocuk ve en sonra da Emine. (1)

İşte Yaban'da hemen bütün şahıslar bunlardan ibaret gibidir. Zaten bu şahıslar diğer köylülere, köylü stepin ortasında bir kara koğuk yığınından başka bir şey olmıyan köye ve köy bu istepe o kadar karışmıştır ki, biz Yabanı okurken, önümüzde hiç bir zaman ferdi değil daima «yığın»ı görüyoruz. Bu romanda rol alanlar kimlerdir. Bir Zeynep kadın mı? bir Salih ağa mı? bir Ahmet Celâl mı? bir Emine mi?

Hayır canım ne münasebet! Bu romanın yalnız üç şahsı var:

Vahşî bir tabiat: Anadolu yaylası. Bu vahşî tabiat ortasında bunalmış ve terkolunmuş bir kara insan yığını: Anadolu köylüsü ve bir de Ahmet Celâl!

Bir Ahmet Celâl ki bu kara tabiat ortasında bunalmış, bu kara insan yığını içinde; bu zavallı insan yığınını, asırlardanberi bu kara tabiatin eline terkeden Türk münevverliğinin kefareti zenubunu yaşıyor. Türk milleti, Türk münevveri ve Türk köylüsü, Yaban'da karşı karşıya geliyor ve hesaplaşıyorlar. Türk köylüsü münevveri yadırgıyor ve ona (Yaban!) diyor! Çünkü bu iki insan arasında asırların açtığı ve henüz kapanmıyan korkunç bir uçurum vardır. Bu ayrılık onların dillerini itikatlarını ve te-

---

(1) Bu eşhasın romanda orlleri şöyle inkişaf ediyor: Ahmet Celâl evvelâ Mehmet Alinin anası Zeynep kadının evine yerleşiyor. Fakat Mehmet Alinin bütün korkusu yeniden askere gitmektedir. Çünkü düşman cephesi mütemadiyen ilerliyor. Birinci İnönü, ikinci İnönü zaferleri düşmanı durdurmuştur. Fakat yeni ve umumî bir düşman taarruzunun hazırlandığı havadan seziliyor. Düşman tayyareleri hergün beyannameler atmakta ve kendilerinin halifenin emrile köylüleri Kemal çetelerinin elinden kurtarmak için geldiklerini yazmaktadır. Şeyh Şerif ikide bir köye uğruyor ve bu beyannameleri teyit ediyor. Köylülerle Ahmet Celâlin mücadelesi asıl bu düşman bahsi üstündedir. Onlar düşmandan âdeta korkmuyor ve bir istilânın manasını âdeta anlamıyorlar.

Bu arada Ahmet Celâlin bütün ruhî ve maddî mücadeleleri arasında tesellisi Eminenin sevgisidir. Fakat Emine bu malûl zabiti anlamıyor bile. Ona «Yabanın biri, kolsuz herifin biri» diyor. Nihayet Sakarya yürüyüşü esnasında köy düşman işgali altına geçiyor. Fakat bir kaç gün sonra düşman ric'at ederken de köy büyük felâkete uğruyor. Salih ağanın ve imamın evinden başka bütün evler yakılıyor. Köylüler katliama uğruyor. Ahmet Celâl işte bu kargaşalık esnasında kaybolmuştur. Roman burada bitiyor.

fekkür tarzlarını da birbirinden ayırmıştır. Türk münevverine gelince; o da Türk koylüsünü tanıyamıyor. Çünkü bu kalabalık asırlardanberi terkolunduğu vahşi step tabiatin ortasında en güzel cevherlerini hareketsizliğin, hedefsizliğin ve iptidailiğin haşin maskesi altında örtmüştür.

Bu zavallı kalabalık, ahlâksız bir serseri olan şeyh Yusufu yeryüzüne inen saf saf meleklerden, ve müslüman olmak için yalvaran (Avrupa) isimli Kraliçeden bahsettiği zaman dinliyor da, Ahmet Celâl ona hitap ederken ya bir tarafa sıvışıyor, yahut sağırlaşıyor, taşlaşıyor!

Niçin havada uçan düşman tayyaresi ve ufukları sarsan top sesleri karşısında bu Kerim çavus bu kadar duygusuzdur. Niçin Ahmet Celâin evini düşman askerleri basıyor da bu miskin imam, bu düzenbaz Salih ağa bilâkis bu askerlerin önüne düşüyor ve onlara seferlerinde yol gösteriyorlar.

Niçin bir Emine için bu malûl gazi «kolsuz bir herif» dir. Bir «elin yabanı»dır. Fakat bir sümüklü İsmailin koynunda bu kız bilâkis kendi cinsinden bir sıcaklık buluyor ve ona can atıyor?.

Bunlar öyle suallerdir ki bunların cevabını verebilmek için en az on Yakup Kadri ve on (Yaban) romanına muhtacız.

Yoksa Türk münevveri Türk köylüsünü terketmekte ve yaylalar istepler bu kalabalığı karartmakta ve körletmekde devam edip gidecekti. Hulâsa Yaban Türk stepinde Türk insanının hikâyesidir.

●

Çünkü:

Biz Bozkırın çocuklarıyız. Bozkır bir meyva verdi ki onun adına (Türk milleti) dediler. Bu milletin başı, Bozkırların taşına bağlıdır. Bozkır ve yayla... Eğer bizi bundan ayırırsanız derhal parçalanırız. Bozkırlar ve yaylalar..... Ta Sarı denizden, Gobi çölünden, Tibetten, Karadenize, Akdenize ve kırmızı denize kadar uzanan bozkırlar ve yaylalar iskeleti... İşte bizim vatanımız budur. Biz buradan doğduk, buradan yayıldık, buraya bağlı kaldığımız müddetçe dileğimize de bağlı kaldık. Bütün cihana hâkimiyeti, kültürü, siteyi, cemiyet kanunlarını bu bozkırların vermesi ve bu bozkırlardan inenlerin yapması acaba sebepsiz midir?

Hindin, Çinin altın bereketli olan ve insanları kum gibi kaynayan topraklarında bu canlı kalabalık acaba niçin her zaman bir sürüdür? Acaba niçin bu ülkelerde her medeniyet devrinin kapısını yayla ve bozkırlardan inen bir akıncı kafilesinin kargıları açar? Ve acaba niçin bu medeniyetler yaylaların ve bozkırların sıhhatini, sertliğini ve insanlığını kaybedince bir cıvık yara gibi sulanır. Karhalaşır ve kendi kendini miskinliğin, ataletin çamurunda yer, bitirir?.

Çünkü Bozkır güzeldir, engindir, fakat merhametsizdir. Türk milleti bu bozkırların ve yaylaların üstünde hareket ve kudretini kaybettiği gün

daima onun elinde zebun kaldı ve iptidaileşti. Bizim milletimizin bütün tarihi bu bozkırlar ve yaylalarla mücadelemizin tarihinden ibarettir. denilebilir. Bu bozkırı işlediğimiz, bu çorak toprağı suladığımız, bu vadilerde çayırlar, bağlar yeşerttiğimiz ve bozkırların bir ucundan bir ucuna yollar açtığımız kervanlar işlettiğimiz zaman bu ası anamız daima bize boyun eğmiş ve bağlı kalmıştır. Fakat bu kanallar kurudu mu, bu tarlalar sarardı mı, bu bağlar, çayırlar yabanileşip bu yollar köreldi mi, derhal bozkırlar ve yaylalar anamız da kurudur ve evlâdını yiyen bir dev gibi maddemizin, ahlâkımızın, neslimizin, hulâsa bizim için aziz olan bütün cevherlerimizin üzerine çullanır. Akdenizden Sarıdenize kadar milyonlarca insan kaynaşan, medeniyet, san'at kültür kaynağı olan ucsuz bucaksız yaylaların, bozkırların üstünde derhal bir takım dağılmış ve kopmuş avare çoban kafileleri dolaşmağa başlar.. Bu dağılış bir tabiî âfet ile mi olur, bu parçalanış bir hain düşman elile mi başımıza sarılır, bozkır için bunun ehemmiyeti yoktur. O derhal medeniyet harabelerini, kum selleri altına alır ve yol izlerini bir nesilde kaybeder. Ondan sonra bakarsınız ki bozkırlar ve yaylalar bizi, ya şu çıplak derenin kenarında, ya şu çorak dağın yamacında tutam tutam yakalamışdır. Şehir mi olur, köy mü olur, fakirliğin, duygusuzluğun hulâsa düşkünlüğün çamuruna salmıştır.

Artık biz kendi kendimizi bile tanıyamayız. Bir avuç buğday kavurgası, bir lânetleme tarla parçası, bir uyuz eşek üstünde bütün mücadelemiz düğümlenmiş gibidir.

Fakat bu yaylalar ve bozkırlar saltanatına bir defa isyan ettiniz mi, o derhal siner ve teslim olur. Su arıklarını açın, vadileri işleyin, bozuk hayvan yerini iyi hayvan nesline, bozuk tohum yerini iyi tohuma ve bu çıplak güneş yerini ağaç gölgesine versin. Derhal manzara değişir. Köyler kalabalıklaşır, insanlar gelişir, ahlâk düzelir ve Türk milletinin sayısız uyanışlarından biri daha başlar. Yaban'daki Salih ağa kötü, Emine duygusuz ve Kerim çavuş müraidir. Çünkü bu Ahmet Celâlde temsil olunan Türk münevverinin; Salih ağa, Kerim çavuş ve Eminede temsil olunan bu Türk köylüsünü, bu stepin ortasına terkedip gittiği gündenberi, bu zavallı köylü bu stepe neslinin güzelliğini, duygusunun inceliğini hulâsa maddesini ve ahlâkını vermiş, fakat yine onu doyuramamıştır. Bu macerada Ahmet Celâlin düşmanı bu duygusuz köylülük değil (1), bilâkis hem Ahmet Celâlin hem bu köylülüğün düşmanı bu ası tabiattır!.

---

(1) Burada ben harp malûlü Ahmet Celâl yapyalnızım. Bunun sebebi?... Bunun sebebi, Türk münevveri, yine sensin! Bu viran ülke ve bu yoksul insan kütlesi için ne yaptın? Yıllarca, yüz yıllarca onun kanını emdikten ve onu bir posa halinde katı toprak üstüne attıktan sonra şimdi de gelip ondan tiksinmek hakkını kendinde buluyorsun. Anadolu halkının bir ruhu vardı, nüfuz edemedin. Bir kafası vardı, aydınlatamadın. Bir vücudü vardı, besliyemedin. onu bahtın, cehlin ve yoksulluğun eline bırak-

Bu ası tabiat bizim en yakın malımız, fakat yine en yaman düşmanımızdır! Salih ağanın düşman zabitlerine yol göstermemesini mi istiyoruz, Zeynep hatunun böyle toprak kadar kaba ve Eminenin böyle hayvan kadar duygusuz olmamasını mı istiyoruz, istiyoruz mu ki Şerif çavuş on bir sene cephelere bağlı kalan Şerif çavuş, bu bağlılığını on bir dakikada bozmasın, yine istiyor muyuz ki bir bütün köyün harsı böyle bir avuç buğday, bir uyuz hayvan, yahut üç yumurtanın parası üstünde düğümlenip kalmasın. O halde bu stepleri ve yaylaları mağlûp edelim. Ancak bu müşterek mücadele cephesidir ki Ahmet Celâli, Salih ağayı, Emineyi ve Kerim çavuşu bir cephede birleştirecek, bir safa toplıyacaktır!

●

Her inkilâbın bir devri vardır ki o devirde mistik ve geniş kalabalıkların antozyazmı bütün havaya hâkimdir. Mistiğin sokak antozyazmının havaya hâkim olduğu devirde san'atkâr yerini san'atkâr olmıyan çoşkun insana bırakabilir. Çünkü bu devrin edebiyatı her şeyden evvel gürültülü bir heyecan edebiyatıdır. Fakat her inkılâbın seyrinde bir de kuruluş devri vardır ki, bu devirde harcıâlem fikir ve harcıâlem malzeme artık ikinci plâna çekilmeli ve san'atkâr yerini almalıdır. Bu devir, inkilâpta hissin, şuura, idrake inkilâp ettiği devirdir.

Yakup Kadrinin (Yaban)ı 1923 de yazılsaydı, belki yakılabilirdi. Fakat bu gün (Yaban) Türk münevverinin beklediği ve özlediği romandır.

Çünkü bu ronmanda kalabalıkların hareket enstenktleri değil, Türk stepinin insan malzemesi tetkik olunuyor. Bu stepin kuruluşu, şenlenmesi için bu malzemenin olduğu gibi bilinmesi lâzımdır.

İşte Yaban'da akseden içtimaî örgü, bu çorak stepler ortasında şimdiye kadar bilinmiyen, şimdiye kadar terkolunan insan malzemesinin karakteridir.

Türk münevveri! Yaban'ı istersen yadırga! Fakat oku!

Çünkü bu kitap senin millî edebiyatında bir devrin başıdır. Ve bu açılan devirde senin bir yerin ve bir vazifen vardır!...

---

tın. O katı toprakla kuru gögün ortasında bir yabancı ot gibi bitti. Şimdi elinde orak, burada hasada gelmişsin. Ne ektin ki ne biçeceksin. Bu ısırganları bir sürü dikenleri mi?
Yaban: Sahife. 165-166.

Faydalı Hava Hatları Kâr getirmek için nasıl olmalıdır ?

Şakir Hâzım.

Dünya harbinden sonra işsiz kalan bir çok tayyareci kendilerine iş bulmak kaygusile tayyarelerle insan ve yük taşımağa başladılar, fakat fena netice almakta gecikmediler. Bu başlangıç intizamlı ve sermayeli bir çalışma ile muvaffak olacakları umulan büyük şirketlerin teessüsüne vesile olmuştu.

Kısa bir zaman sonra şirketler de tayyareciler gibi çok sarfiyat yapan ve henüz itimada değerli bulunmıyan tayyare ve motörlerile pek çabuk mesailerine nihayet vermeye mecbur kalmışlardır. Fakat, harp bittikten sonra, muharebeden askerlik bakımından alınan neticeleri tesbit etmekle uğraşan mütehassıslar netice olarak gördüler ki, «hava silâhı, bugüne kadar meydana çıkmış öldürücü vasıtalar arasında eşsiz bir şiddet ve tesire muktedir ve iyice hazırlanmış çok sayıda tayyare kuvvetleri muharebeyi kara ve deniz ordularının kuvvetli yardımlarına muhtaç olmaksızın kendi başına sonuna eriştirebilir.»

●

Harpetmiş devletlerin askeri ocaklarında tebellür eden bu kanaatlar, kara ve deniz orduları taraftarlarının şiddetli tenkitlerine uğramakla beraber; bir kanun halinde kabul ve tatbika başlandı. Taraf taraf, dünya harbinde olduğundan daha büyük bir gayretle ve daha büyük bir anlayışla hava silâhını çoğaltmak için milyonlar, hattâ milyarlar sarfetmekte yarışlara girişildi.

●

Hava nakliyatı ilk zamanlarında çok zararlı neticeler vermekle beraber, askerlik bakımından bir takım göze çarpan faydalar temin ediyordu ve bu faydalar ihmal edilemiyecek kadar kuvvetli idi. Muntazam seefrler yapan tayyareciler her gün uçuculuk kabiliyetlerini arttırıyor ve her havada uçarken, bir az daha hudut aşırı memleketlerin hava yollarını öğreniyorlardı. Komşu devletin arazisi üzerinde yapılan bu uçuşları silâhsız, bombasız yapılan bir muharebe talimi saymak yanlış değildi. Şu halden anlaşılıyor ki, hava nakliyatı tayyareciliğini beslemekle, yarının harbinde ilk hücum hamlesini yapacak kuvvetli bir silâhı daima elde tutmuş oluyorlardı.

Bir çok devletleri senede yirmi, otuz milyon Tüyrk lirası sübvansiyon vermeğe sevk ve teşvik eden âmillerin en başta gelenini buraya kadar verdiğim malûmatla izah etmiş olduğumu zannediyorum.

●

Burada ikinci bir sebebi daha kaydetmeden geçemiyeceğim. Bu da propaganda maksatlarından doğmaktadır. Meselâ Paristen, Berlinden, kalkıp, Avrupayı baştan başa katederek İstanbula kadar gelen bir hava hattı Fransa veya Almanya için en çok fayda getiren bir propaganda silâhı meydana getirmektedir.

Lâkin, her geçen sene içinde, aynı yüksek maksatları göz önünde tutan bütün memleketlerde hava nakliyatı teşebbüsleri çoğalmağa başladı. Çoğalan şirketler arasında meydana çıkan rekabetler, hava nakliyatı tayyarelerinde ve vesaitinde tekâmül temin etmek için ciddî çalışmaları mucip oldu. İlk devirlerde bir iki yolcu taşıyabilmek için çok masraf yap - mak icap ediyordu. Tayyare motörlerinde ve tayyarelerin aerodinamik evsafında elde edilen terakkilerle, artık, zararlı plânçoları unutmak vaziyeti hâsıl olmuş bulunuyor.

Küçük ve yakın tarihlere ait bir kaç eserle bu sözleri izah etmek faydasız değildir. Çok eski değil, dört beş sene evveline ait bir tip tayyare ele alalım, bu tayyare660 beygir kuvveti veren iki motörle mücehhezdir; dört yolcu taşıyor ve bir uçuşta ancak 450 kilometrelik bir yol alabiliyor. Sür'ati de nihayet 200 km. dir. Son modelde iki tayyare ile bu tipi mukayese edince aradaki büyük farkları hemen görebiliriz.

Beş yolcu taşıyan ve bir motörüyle saatte 377 kilometre sür'at yapan ve yalnız 560 beygir kuvvetine ihtiyaç hâsıl eden yeni bir tayyare bir uçuşunda havada üç saatten fazla kalmaktadır.

Bir başka tip şöyle bir netice veriyor: Her biri 100 beygir kuvvetinde üç motöre malik bir tayyare beş yolcu taşıdığı ve saatte 200 km. yaptığı halde bir uçuşunda 700km. mesafeye gidebilmektedir.

Bu son modelde iki tayyareden birincisi daha az masrafı mucip olmakla kalmıyarak büyük bir zaman kazandırmakta ve uzaklara gidebilmektedir. İkincisi, göze çarpacak kadar kuvvetli bir emniyet şartı altında ucuzluk teminine hizmet ediyor.

●

Yakın tarihlerin eserleri arasında yapılan bu mukayeseden sonra motörlerdeki tekâmüle de el atalım. Benzin hem pahalı hem çok ve çabuk yanıcı, parlayıcı, hulâsa tehlikeli bir maddedir. Yeni tayyare motörleri ağır yağla çalışıyor. Ağır yağ takriben üçte bir nisbetinde daha ucuzdur; halbuki, bu motörler yağı daha az miktarda sarfediyorlar. Benzin motörleri saatte beygir kuvveti başına 220 gram benzin sarfettiği halde yağ yakanlar yalnız 160 gram sarfediyorlar. Aradaki fark, yalnız masrafı azaltmakla kalmıyor; fakat tayyarelerin malûm olan yük kaldırma kabiliyetinin, para getirici kısmının da çoğalmasını mucip oluyor. Yani iki başlı bir menfaat.....

Görülüyor ki tayyare ile nakliyatta bir ton eşyanın bir kilometreye taşınması masrafında büyük değişiklikler hâsıl olmuştur ve bu vaziyet hava nakliyatının mutat olan zararlı plânçolarının önüne geçilmesinde büyük bir âmil olacaktır.

●

Hava nakliyatı işinde tetkike değer iki baş mevzu vardır.

Birincisi, bir hava şebekesinin memleketin her bakımından kalkınmasında yapacağı hayırlı tesirler;

İkincisi, hava nakliyatı şebekesini zarardan korumak için seçilecek çalışma yolları.

Bunları mütalaa ederken göreceğimiz veçhile, hava nakliyatının muvaffakıyetli, kara vasıtalarının bolluğu ve mükemmeliyet derecesi ile makûsen mütenasiptir. Demiryolları, üzerinde hızla koşulan şoseleri, otomobil, otobüs, kamyonları bol bir memlekette tayyare, maalesef en sonra mütekâmil ve iktisadî şekillerile de olsa, paraca kârlı bir hasılat vermekten uzaktır. Saatte 150 kilometre hızla giden trenler karşısında tayyare yolcu ve yük bulamamak vaziyetindedir. Fakat, buna mukabil, Afrikada, geniş Şimal ve Cenup Amerikalarından tayyare hattâ makine ve inşaat malzemesinin taşınması işlerine bile karışmakta ve kazanmakta olduğu göürlüyor, maden ocakları ihracatının...

Tayyare ile nakliyatta kâr ve zarar bakımından muvaffakıyet, ikinci derecede memleketin zaman hakkındaki telâkkilerine de bağlıdır. Halk zamana ne kadar kıymet veriyorsa tayyare o kadar revaç bulur. Tayyarenin yolcuları, zamanın kıymetini takdir edenler ve az zamanda çok iş yapmak istiyenlerdir de diyebiliriz.

İş ve zaman için beynelmilel bir kıymet ölçüsü bulmak bana çok güç görünüyor. Refah verici, kazandırıcı bir hasıla iş ve zaman için ölçü sayılsa kazanma ve refah ölçülerinin hücumu karşısında ezilirdik.

Yazdığımız şu umumî bakışlardan anlıyabiliriz ki, tayyare ve hava nakliyatı medeniyetin bir eseri olduğu halde paraca muvaffakıyeti, maalesef, bu merkezden ayrılmasına bağlı bulunuyor.

Gelecek yazımda, yukarıda söylediğimiz iki mevzuu tahlil edeceğim.

Buhranların Para nazariyesi. (1)

Lyon Üniversitesi pröfesörlerinden H. Eyraud «Buhranların para nazariyesi» adlı bir kitap neşretmiş ve bugünkü buhranın para bakımından bir tahlilini yapmıştır. Pröfesör bu kitabında hem altının bazı devletler tarafından bugüne kadar nasıl cihan iktisadiyatı aleyhine elde tutulmuş ve idare edilmiş olduğunu ve hem de bu madenin para esası meselesinde tek başına nâzımlık rolünü ifa edebilmekten âciz bulunduğunu tetkik eylemektedir.

Buhranın para bakımından izahı Kadronun görüşüne uygun gelmemekle beraber Profesör Eyraud'ın altın taraftarlarını ilzam edici eserinden hassaten bu noktaya ait olan parçayı aynen tercüme edip aşağıya alıyoruz.
(Kitabın tamamı da tercüme edilmiştir.)

Altın esası mes'elesi.

Birinci fasılda paranın altına göre istikrarlandırılması nazariyesini izah etmiştik. Bu nazariyenin her hangi diğer bir madene yahut kıymet esası olarak alınan her hangi diğer bir emteaya göre de muteber olduğu aşikârdır.

Para indeksinin istikrarlandırılması için, en müessir usul, kâğıt paranın miktarı üstünde tesir yapmaktır. İhraç müessesesi, tahvilât ve ebniye satın alarak, devlete ve saireye ikrazatta bulunarak, yeniden bir miktar para çıkarabilir ve cüzdanındaki senetleri paraya tahvil ederek, yahut halka faizli banka ve saire tahvilleri satarak, devletten yeni bir istikraz yapmasını yahut hazine bonoları ihraç etmesini istiyerek tedavülden kâğıt para çekebilir.

Yalnız aktifin israfı bile bir ihraç müessesesini, para endisinin istikrarını temin etmekten yahut bu endisi istediği gibi tahavvül ettirmekten menedebilir [2]. İster millî, ister beynelmilel ölçüde organize edilmiş olsun, istikrarlı bir kâğıt para tekniği pek âlâ tasavvur olunabilir. Bu teknik, para endisinin temevvücatını göstermeğe yarar bir nevi «iktisat rasathanesi» nin kurulmasını icap ettirecektir.

Medenî milletlerin hemen hemen kâffesi altına nazaran istikrarlandırma gibi pek kaba bir usulü kabul etmişlerdir. Bütün madenler içinde kıymeti belki en az istikrar-

(1) La Théorie Monétaire des Crises M. Henri Eyraud — Lyon 1932.
(2) İhraç müesseselerinin Pasif müesseseler olduğunu iddia etmek biraz da başlarında bulunan müdürlerin iktidarsızlığını ifade etmektir.

lı olan madenin altın olduğunu izah etmiştik.

Altın üzerinden büyük matlubatı olan devletlerin bu matluplarını kıymetlendirmek için altını nasıl kıymetlendirmeğe uğraştıklarını gördük. Bir maden esasının (altın, gümüş, plâtin, ve saire) en belli başlı kusuru, para endisini, seçilen madenin kıymetindeki tahavvülâta bağlamasıdır. Altına gelince, bu tahavvülât, her şeyden evvel, altın sahibi büyük devletlerin, bugün Amerika ve Fransa'nın, para fantezisine tâbidir. Bunun içindir ki daha fena vaziyette olan devletler, bu hususta çok haklı olarak şikâyette bulunuyorlar ve bunlardan bir çoğu, bu yeni cins zulümden kurtulmak için altın esasından uzaklaşıyorlar.

Bu günün büyük mes'eleleri: İktisadî buhran, para buhranı, beynelmilel borçlar, esas itibarile bir tek mes'elenin, altın esası mes'elesinin muhtelif tezahüratından başka bir şey değildir. Altın esaslı memleketlerde buhranın biricik sebebi paranın fazla kıymetlendirilmesidir. Buhrandan kurtulmak için milletler arka arkaya altın esasını terketmektedirler.

Paranın kıymetlendirilmesi, beynelmilel borçlar yükünü tahammül edilemez bir hale getiriyor; borçlu milletler artık ne borç ödiyebiliyor, ne de ödemek istiyor. Bütün mes'eleler halledilmeden olduğu gibi duruyor.

Cihan iktisadiyatının bu günkü şartları içinde, altın esasını muhafaza etmek imkânı olup olmadığını araştırmak lâzımdır. Tetebbumuzu, bu mes'eleyi tetkik ederek nihayetlendireceğiz:

Altın esasının muhafazası: Geç kalmış bazı iktisatçılar, buhranı, istihsal ile istihlâk arasındaki muvazenesizliğin doğurduğunu izah etmekten başka bir şey olmıyan çocukca gevezeliklerine devam ediyorlar. Bunlar, bu muvazenesizliği buhranın doğurduğunu da pek âlâ iddia edebilirlerdi!

Buraya kadar bizi takip etmek lûtfunda bulunan okuyucu, buhran mes'elesinin dümenli para mes'elesine müncer olduğuna bizimle beraber, tereddüt etmeden, kanaat getirecektir.

Bu satırları yazdığımız sıralarda bir çok memleketler altın esasını terketmiş bulunuyor: İngiltere, Japonya, Danimarka, Norveç, İspanya, Portekiz, İsveç, Rusya, Çin v. s. Bilhassa Almanya ve Amerika gibi bazıları da terketmek temayüllerini izhar ediyor.

Fransa altına bağlı kalıyor; Fransız sermayesinin mühim bir kısmı banknot yahut Fransa bankasında mevduat halinde toplanmış ve işsiz kalmış bulunuyor. Fransa bankasının 31/12/1931 bilânçosunda 21 milyardan fazla mevduat ve tedavüle çıkarılmış kâğıt para ise 85 milyardan fazla görünüyordu. Bu 85 milyar kâğıt franktan ne kadarı tam manasile işsiz bırakılmış, toplanmıştır? [1]

---

(1) Federal Reserve bürosu müdürü Meyer Amerika'da işletilmeden biriktirilen paranın miktarını 1250 milyon olarak tahmin ediyor. Biz bu rakamı çok az buluyoruz.

Pek basit bir muhakeme, bize bu hususta bir fikir verir.

1925 de, kıymetten düşürme devrinde, tedavül eden para 50 milyardı; o zamanki sınaî refah devrinde, para ihtiyacının bugünkünden daha az olduğunu kabul etmek imkânsızdır. Bu para ihtiyacı, sefalet halk arasına yayıldıkça ve işsizlik arttıkça azalır. Bugün 40 milyar frangın işletilmeden kâğıt para halinde saklandığını kabul etmekle hakikatten pek fazla uzaklaşmış olmayız.

O halde, tahminimize göre, işlerin yeniden canlanması ve paranın kıymetten düşüşü ilk emarelerini gösterince, bilfiil tedavüle girmeğe ve İnflasyon yapmağa hazır 60 milyarlık bir para bulunacaktır. Bu darbeye karşı koyabilmek için ihraç müessesesinin 70 milyarlık muazzam bir altın ihtiyatı olduğu şüphesizdir. Fakat Fransız'ların altına karşı, her kesin bildiği, saçma itikatları yüzünden bankanın, kendi altınının elinden kaçmasına kolay kolay müsaade etmiyeceği aşikârdır.

Muhtelif ihtimaller tasavvur olunabilir:

1 — İngiltere'de olduğu gibi altın esasının muvakkaten terki... Bilfiil tedavül eden para, 85 + 20 = 105 milyar olunca, kambiyo piyasasında frangın kıymetinden derhal % 60 yahut % 80 ni kaybetmesini intaç edecektir. İçerdeki kıymet düşkünlüğü muhtelif sebeplerden, bilhassa fiat intibakının teehhüründen ve daha ziyade mütezait bir iktisadi faaliyetin doğurduğu para ihtiyacının artmasından, dolayı daha azdır. Ne kadar fena olursa olsun, bu yeni vaziyet şimdikinden çok daha iyi olacaktır.

2 — Altın esasının terkedilmemesi. O vakit işletilmeden saklanan sermaye ecnebi dövizine inkilâp etmeğe ve yabancı memleketlere kaçmağa başlar. Döviz taleplerine karşı koyabilmek için banka altın ihraç etmeğe mecbur olur. 60 milyarlık altını ihraç edecek midir? Bu kuvvette bir arzın derhal altının kıymetinden kaybetmesine sebep olacağını kaydedelim. Filhakika cihanın altı senelik altın istihsalâtına tekabül eden bir miktar böylece piyasaya dükülmüş olacaktır. Bu kıymet düşkünlüğünün ne kadar olacağını evvelden kestirmek güçtür. Çünkü her şey, yabancı milletlerin altın talebine tâbi olacaktır. Şayet ecnebi bankaları bu altının hepsini çekmeğe muvaffak olurlarsa, buhran yerinde sayacak ve altın sadece bir memleketten diğerine göç etmiş olacaktır. Fakat bütün milletleri harap eden bir buhrandan sonra altının güçlükle müşteri bulacağını kabul etmek daha muhtemeldir. O halde vaziyet şu olacaktır: Her memleket, kıymeti mütemadiyen düşen altının dan kurtulmağa çalışacaktır. Altının kıymetinden % 60 yahut daha fazlasını kaybetmesi imkânsız bir şey değildir. Unutmıyalım ki, altının kıymeti, daha ziyade para olarak kullanılmasından ileri gelmektedir. [1]

(1) G. Cassel, 1914 ten sonra para ve kamblyo.
Para olarak kullanılmayan altınlar, cihan istihsalâtının takriben üçte yahut dörtte biridir.

1876 dan sonra gümüş esasının umumiyetle terki, bu madenin kıymetinde mühim bir düşüklüğe sebep olduğu hatırlardadır. (En aşağı % 80) [1]

Eğer bizimki hariç, diğer memleketlerin kâffesi altın esasını terketselerdi, tedavülde bulunan paramızın mıktarının 200 milyara ve daha fazlaya çıktığını görmek mümkün olacaktı. Halbuki, harpten evvelki altın para tekrar tedavüle konulabilirdi. Maamafih, bu paranın dışardaki satın alma kabiliyeti 15 yahut 20 defa daha az olacaktır. [2]

Altının, Fransa'da toplanışından memnun olanların, bir gün onun para imaline yarar bir maden olmak imtiyazını kaybetmesi ihtimalini de düşünmeleri lâzımdır. [3]

Bugün buhrana bir nihayet vermek için yapılmış bazı akıllıca teşebbüslere şahit oluyoruz.

Azıcık ciddî tekliflerin kâffesi, burada müdafaa ettiğimiz, buhranın yalnız para buhranı ve sebeplerinin de para olduğu ve ancak para siyasetini düzeltmek sayesinde halledilebileceği fikrinden hareket ediyor. Mes'elenin halline varan ilk yol, İngiliz iktisatçılarının ilham ettiği ve İngiltere, İskandinav memleketleri ile Japonya tarafından takip edilen yoldur. Bu ise, altın esasının terki ve yerine dümenli kâğıt paranın ikamesinden başka bir şey değildir. Altın esasına sadık kalanların bu vadideki talihsizliklerini seyretmek eğlenceli bir şeydir; İngiliz iktisadiyatının altüst olacağına dair serdettikleri hükümlerin kâffesi hâdisat tarafından tekzip olunmuştur. Hattâ içeride vukua geleceğini haber verdikleri fiat yükselişi bile olmadı. Bunlar, yanlış nazariyelerinin hesaba katmadığı tabiî ve sabit bir hâdiseye şimdi paradoks diyorlar.

Diğer bir tedavi usulünü şimdiki halde Amerika tatbik ediyor: Altın stokunun bir kısmını ihraç ve buhranın nihayete erdiğine işaret olmak üzere altın kıymetinde bir düşüklüğü intaç edecek bir inflasyonu organize ediyor. Bu usul neticelenebilir; hattâ diyebiliriz ki, Amerikanın altınını, kıymetini kaybetmeden ve henüz fazla fiatlarla satın alacak kadar budala Avrupa devletleri bulunduğu bir sırada, elinden çıkarmakta menfaati vardır.

Nihayet gümüş esasına dönmeği teklif eden bazı metalistlerin dikkate şayan fikirlerini kaydetmemiz lâzımdır. Ricardo gibi, biz de, gümüşteki nakiselerin altındakilerin ayni olmadığını düşündüğümüzü söylemiştik. İçdeğeri, kıymet esası olarak alınabilecek olan harpten evvelki gümüş paraya dönüş kabul edilmeğe değer. Yalnız işletmeden para toplamak hatasına yeniden düşmemek lâzımdır.

Fransa.nın da para mes'elesinde

---

(1) Amerika gümüş esasını ancak 1893 te bırakmıştır.

(2) Bütün rakamların, ancak mümkün hâdiseler üzerinde fikirleri tesbit için verildiği aşikârdır.

(3) Aftalion altının Fransa'da toplanışının yabancı memleketlerde yaptığı nefret verici ruhî tesire işaret ediyor. Bilhassa Amerika bunu Fransa'nın borçlarını ödeyebilecek bir vaziyette olduğuna bir delil addediyor.

vaziyet alması lâzımdır: İktisatçılarımız iki asırlık köhne, saçma itikatlar arasında sürünerek bir hal çaresi bulacak değillerdir. Buhranın doğuşunda memleketimizin açık mes'uliyetleri vardır; bunlar Amerika'nınkileri unutturmamalıdır.

Budalaca altın biriktirmeleri yüzünden çıkan cihan buhranını yok etmek, bu gün Amerika ve Fransa'ya düşüyor. Beş senedenberi mahzenlerine gömdükleri 50 milyarlık altını tekrar meydana çıkarmak için anlaşmak, ikisinin de en mühim ve en müstacel vazifesidir. Mütebakisinin isterlerse, bu sidir. Mütebakisini isterlerse, bu metten düşmesine mani olmak için, saklasınlar. İngiliz lirasının seviyesine inmek, meselâ, böyle bir siyasete pek güzel esas teşkil edebilir. [1]

Yarının işi, beynelmilel ölçüde, dümenli bir para tekniği kurmak olacaktır.

Tercüme eden: **Zeki Zeybek**

"Arkada kalan Darülfunun „ un başına gelenler.

Bir varmış, bir yokmuş. İnkılâp kasırgalarının, köşe bucağı yeryer dolaşarak, bütün köhne şeyleri yıkıp temizlediği bir memlekette, kurnaz bir darülfünun varmış. Ne yapıp ne eder, kasırganın yolu üzerine düşmemesini temin edermiş. Memleketin her tarafında yeni baharlar yeni hayatı getirirken, kurnaz darülfünun, saklandığı köşede bütün bir yılı istirahatle geçirdikten sonra, senede bir kere geceyarısı tek çiçek açan acayip nebatlar gibi, o da senede bir kere Beyazıt meydanına bir avuç insan atar ve bu meyvesile hareketsizliğini örtbas etmeğe çalışırmış.

Bu iş böyle bir müddet devam etmiş. Fakat gözle görünmeyip, elle tutulmıyan bu mevcudiyetin suçu ve suçları fena halde şayi olmağa başlamış. Nihayet, günün birinde yakayı ele vermiş. Hemen tahniti yapılmış ve bir toplu iğne marifetile bir fişin üzerine iliştirilerek müze dolaplarından birine havale edilmiş.

●

Doktor Reşit Galip Bey Türk maarif davasına, bir vekilin «icraat âşıklığı» ile sarılmadı. Böyle yapsa idi de, az çok muvaffak olacaktı. Fakat bu muvaffakıyetleri «zamanı vekâlet» ine ait bir takım hamlelerden ibaret kalacaktı. Genç Vekil, memleketin bu özlü davasına, bir inkılâpçının cesur ve hesaplı enerjisi ile sarıldı. Bu sebeple, Türk maarifine katmakta olduğu kıymetler, kendisinden çok daha fazla yaşayacak şeylerdir.

(1) 1925 endisini bulmak ve 50 milyarlık parayı tedavüle koymak arzu edilir bir şeydir.

Meselâ, Tıp Fakültesinin nakli meselesi memleketin bir iki nesildenberi en meşhur münakaşa ve mugalete mevzuudur. Çaçaron bir mahalle karısına sataşmaktan terbiyeli bir insan nasıl sakınırsa, bu dikenli mevzudan da bütün Vekiller hususî bir itina ile sakınmışlardı. Şüphe yok ki, çaçaron mahalle karısının şerrinden kaçınmayıp dilini koparmak ta bir usuldür. Ve şüphe yok ki, böyle yapmak ta gayet terbiyeli bir harekettir. Fakat işte, gözü pek olmak lâzım. Doktor Reşit Galip, «bina meselesine bağlı Tıp» davasını, «Tıp meselesine bağlı bina» şekline sokuverdi. Fakat asıl güzel olan nokta, Vekilin Mecliste verdiği izahattır.

Bu izahat, Vekil müdafaaları bakımından nümune sayılacak kıymettedir. Bir mevzu, alelâdelikten nasıl kurtulabilir; nasıl ona esaslı bir davanın ehemmiyeti ve ebadı verilir; nasıl korudoru tatmin için konuşulmazda, bir iş üzerinden, onu inkılâp davasına bağlamak suretile konuşulur. Tıp fakültesinin nakli hakkındaki beyanatı, bir de bu bakıma göre okuyanlar, çalışarak inanmanın ve inanarak çalışmanın değerini bir kere daha tesbit etmiş olurlar.

İşte bu Vekil, yeni Türk «üniversitesi»ni de kurmuştur.

Biz bu yeni müessese hakkında verilen haberlerin yalnız iki tanesi üzerinde duracağız:

1 — İnkılâp Enstitüsü:

Bütün içtimaî ilimler, Türk inkılâbına göre mütalaa edilecek. Ve bütün talebe, hangi meslekten olursa olsun, diplomasını alabilmek için, Enstitü'den imtihan verecektir. Yani, Türkiyede tahsil görmüş meslek erbabı için, birinci şart, inkılâpçı olmaktır. İnkılâptan imtihan veremiyen, hayattan dönecektir.

2 — Açılma günü:

Her ders yılının birinci günü, üniversite, muallimleri, talebeleri ve dışardan gelen dinleyiciler ile birlikte bir celse akteder. Bu celsede, bütün hocalar, bir evvelki sene zarfında kendi branşları dahilinde hâdis olmuş yeniliklerden, ilim ve ihtisas namına bahsederler. Bu raporlar, hemen basılır ve Türkiye ile Türkiye haricinde dağılır. Eğer verdiği raporla, her hangi bir profesör, gülünç olmuş ise, cehaletinin yahut tembelliğinin cezasına katlanır.

Biri şuur diğeri de terbiye ve inzibat bakımından inkılâpçılığın bütün evsafını hâiz olan bu iki kararı, inkılâbımıza yakıştırıyoruz.

— A. B.

İmtiyaz Sahibi: Yakup Kadri — Neşriyat müdürü: Dr. Vedat Nedim

Matbaacılık ve Neşriyat T. A. Ş. - İstanbul